

НИВА

місячник присвячений церковним і суспільним справам

Адреса Редакції і Адміністрації:
Львів, Корняків ч. 1.

З М І С Т:

Значіння національної поль-
ської православної церкви. 337—340

Психологія віри *о. Др. Г.*
Костельник . . . . . 340—345

З 50-літньої історії Скільско-
Тухлянської Верховини . 345—356

З поїздки по Волині . . . 356—359

Відклик . . . . . 360—362

Нові книжки . . . . . 362—363

Всячина . . . . . 363—368

Проповіди . . . . . 145—160

Устав богослужень на рік 1927 о О. ГОРЧИНСЬКОГО

накладом свящ. коопер. „Власна Допомога“ вже
появився і висилається по ціні 3'00 зол.

Наклад устава невеликий і при спізненім замовлен-
ню може його нестати. Тому проситься П. Т. Ду-
ховенство о негайні замовлення на адресу: Коопер.

„В Л А С Н А   Д О П О М О Г А“

Львів, — вул. Корняків 1/II. — Львів.

Чековеkonto: Варшава 153.299.

Значіння національної польської православної церкви

Польща від віків мала ясний, один і незрушимий напрям для свого розросту на рахунок своїх східних сусідів. Сей плян аж надто звисний: католицизм з латинським обрядом та з західною релігійною культурою. В се ім'я від віків проповідувало в Польщі про її „месіянське післанництво“: католицизм і західну культуру поширити на словянський Схід (бодай по Дніпро), заразом з тим спольщити ці східні землі і добитися гегемонії між словянськими народами. Іншими словами: ідеальна, велика, сильна Польща мала би вирости на могилі православ'я. Сміло можна поставити тезу: що се квінтесенція цілої дотеперішньої польської історії.

Для кожного нашого інтелігента звісно, що сей історичний психічний напрям поплачував польському народови — навіть за часів упадку Польщі, яко держави. Здобулиж Поляки навіть за царських часів кількост тисяч нашого народу в Холмщині і по цілій величезній царській Росії враз із Сибіром поширилася ідеосинкразія „католик-Поляк“, „католицизм — польська віра“. (Значить: з католицизмом розповсюджувались заразом польське ім'я і вплив.)

Воскресла нова Польща, і для історичної польської струї відчинилося свободне, широке поле. Все, що доси діялось і діється на „кресах“, діялось і діється під напором сеї струї. Польські духовні круги, свідомі свого „капіталу“ і „ренти“, що її той капітал приносив польському народови через цілу історію, весь розріст католицизму захопили в свої руки (з виключенням інших), щоби не допустити до ущерблення поширеної ідеосинкразії між православними „кресовиками“ — „католик-Поляк“, „католицизм — польська віра...“ Бо чий капітал, тогож і рента — річ ясна. А хвиля така обіцяюча, як може ніколи передтим: православ'я в наслідок революційних круговоротів розкладається... Аж привиджується та „могила“, на котрій мала би вирости месіянська Польща...

Але — як дивно річи ідуть у світі! — міжтим сталося щось такого, в що ніхто повірити не посмів би: за-в'язалася „національна польська православна церква“, яка підчиняється православному варшавському митрополитові.

Що в Польщі в нинішніх часах аж кишить від різних протестантських сект (на що нарікає в останньому числі „Przegląd-y Powszechn-ого ks. Urban), се ніщо дивного, бо так діється нині в цілій Європі (бодай у тих державах, що воювали). Але дивне й несподіване, що саме в воскресшій Польщі (а не за царських часів) доконалась відворотна „унія“: частина, що відпала від католицької польської церкви, задержуючи свій обряд, приключилася до православної церкви. Як звісно, вперше доконалася така „унія“ по світовій війні в Чехах: одна частина чеської новонародженої „національної церкви“ прилучилася до православ'я, задержуючи латинський обряд. Чехи завжди були москвофіли, тому й зрозуміле, що в них така церковна метаморфоза могла мати поваб. Міжтим, як пишуть, отся церква не має в Чехах будучности (вона розкладається в напрямі протестантизму й раціоналізму).

Мабуть і новостворена польська православна церква не матиме будучности. Трудно припустити, щоби колинебудь здійснилася мрія провідирів сеї церкви про 10 мільонів вірних (очевидно Поляків)... Покищо новатори хваляться тільки 30 тисячами вірних. З певністю й стільки їх нема. Але хочби отся нова церква числила тільки 3.000 душ і хочби в найблизших роках мала відпасти від православ'я (що не є неправподібне), то вже сам факт оснування „національної польської православної церкви“ має і матиме важкі консеквенції на різних лініях. Видно, що частина Поляків (в нинішніх часах суб'єктивізму, коли в сі критикують) стратила довіря до історичної концепції „католицизмом підбити православ'є“, і видвинула нову концепцію „православ'єм підбити православ'є“, очевидно: польським православ'єм — православ'єм українське й білоруське. Отже Польща має здобувати схід не католицизмом, але польським православ'єм.. Реальну вартість сій концепції надає передовсім те, що—як новатори явко хваляться— патрує її сам маршалок Пілсудський.

Абстрагуємо від десятків різних квестій і підсумків, які тут насуваються. Нас обходить отся справа тільки з точки церковної унії. Польські духовні круги, що так запопадливо в світі і в себе дома проповідують свою здібність (а до того виключну) здобути православний схід для католицизму, мабуть не могли діждатися більшої — щоб тільки лагідно сказати. — іронії. Саме в часах,

коли вони застерегли собі монополі над поширюванням унії на „кресах“, частина Поляків, яка числом мабуть дорівнює наверненим на „wschodni obrządek“, як організована група переходить на православ'є, і при укладі з православною церквою виразно каже собі застерегти: „православна церква приймає вірування польської православної національної церкви в месіянське післання-цтво польського народу в ділі зєдинення слов'янських народів, першим проявом якого є теперішнє обєднання“. Значить: що уніонна акція польських духовних кругів тим і фактично і ідейно анулюється або бодай неутралізується. Скільки православних Поляки здобули для католицизму, стільки своїх втратили на користь православ'я. А проти концепції „католицизмом на схід“ нова церковна польська група голосить: „православ'єм на схід“.

Се одначе відноситься тільки до самих Поляків і до їх уніонної акції. Але є і такі консеквенції, що відносяться до унії загалом. Кс. Urban (в останньому числі „Przegląd-u Powszechno-go“) потішається бодай тим, що відтепер з православними буде лекша диспута. Дотепер православні віру утотожнювали з грецьким обрядом, а відтепер і в них вже будуть різні обряди (латинський обряд польської православної церкви), отже легше зможуть відрізнити обряд від віри і класти головну вагу на самі догми. А в той спосіб католики матимуть улекшене становище в диспуті з православними.

Марна потіха! Справа мається саме противно. З якимиж аргументами тепер польські місіонарі приступлять до православних? Чи не зможуть їм православні відповісти: Якто? Для Поляків добре навіть православ'є, якщо воно придатне для їх політичних і національних цілей, а для нас воно мало би бути зле? Миж від віків православні, з ним зрослася наша історія і наша душа, а Поляки покидають свою прадідівську віру і приймають нашу, якщо сподіються тим осягнути політичні й національні користи...

Чи не соблазн для православних? Чи не нове „преткновеніє“, яке ще більше відсуває православних від католицизму? Чи загалом могло статися щось прикрийшого для справи унії в межах Польщі?

Але се є новим і рішачим доказом на те, що уніонна акція в Польщі не може вдатися під монополем польського духовенства. Завсіди православні матимуть сотки доказів на те, що се „не чиста справа“, що тут іде наступ на їх народність сим чи тим способом, сею чи іншою дорогою.

Уніонна акція стала би „чистою“ тільки тоді, колиб до православних Українців ішли католицькі місіонарі Українці під юрисдикцією українських єпископів, а до Білорусинів — Білорусини. Тоді входила би в гру тільки віра, а не національний наступ.

І ще одно. Деж тепер ті польські критики нашої церкви в роді „Ks. M. St.“, що так соблазнялися нашою галицькою унією з того приводу, що підчас московської окупації Галичини деякі наші духовні і деякі села перейшли на православ'є?!

А прецінь не може бути порівняння між силою мотивів, що спричинювали відступлення по одній і по другій стороні. Тоді царське православ'є тріумфувало, деяких приманювало, загаль наших вірних переслідувало, а зрештою неодного збаламучувала ідеосинкразія „русский-православний“... А в Поляків є саме противна ідеосинкразія, і щож їх примушує переходити на православ'є — „w wolnej Polsce“? Де отже більше *gravamen*? де більша соблазнь?... Чи не годилось би тепер всі ті тиради про слабкість католицького виховання й почування, про верховодячий націоналізм у вірі і т. д., які Ks. M. St. свого часу випишував про нас, віднести до польського духовенства й народу?... Ми одначе сього не хочемо робити, бо шукаємо правди, а не дешевого тріумфу. Та — з рації своєї власної оборони — не можемо не пригадати безпощадним польським „критикам“ нашої церкви: Пізнай, брате, як се болить, коли нога піткнеться, а недобрі люди з тебе сміються...

о. Др. Г. Костельник

Психологія віри

IV.

Віра психологічна і теологічна

(Продовження)

1. Процес віри в дійсности в кожному випадку однаковий. Якщо ми в попередньому розділі говорили про дві відміни віри, про віру на „слово свідка“ і про віру на підставі власного розважання, то таке розрізнення має своє оправдання тільки в зовнішніх предметах віри, а не у внутрішньому процесі. Раз віримо чоловікові, котрий говорить про себе; другий раз віримо річам, які говорять про себе. Але в обох випадках віримо на підставі свого власного розважання. Тільки що

и на к ш е говор ить про се бе чо лов ік, а и на к ш е говор ить про се бе річ и — і ось ся ріжниц я стаєть ся „специфічною диференцією“ для двох відмін віри. Таке розрізнення тим більше оправдане, що звичайна (принята, поширена) дефініція віри обіймає тільки одну з тих відмін.

Те саме треба сказати про наше розрізнення між вірою психологічною і теологічною. Також тут „специфічна диференція“ постановлена головн о з огляду на зовнішні предмети. Теологічна віра се та, якої предметом є релігійні проблеми. А всяка инша віра є психологічна. Оправдане таке розрізнення тим більше, що багато новочасних авторів теологічну віру зовсім инакше трактує, як психологічну.

Вже з того, що ми доси сказали, для нас ясно, що внутрішній основний процес теологічної віри є такий самий, як і процес психологічної віри. Одначе теологічна віра має свої спеціальні акциденси, й саме над ними випадає нам застановитися.

2. Психологічна віра становить один з головних елементів людського психічного життя і розвою. Вона — наче та земля, по котрій ходимо, хоч і не здаємо собі справи з того. А виступає вона мабуть однаково у всіх своїх формах: і на підставі авторитету і на підставі критичного розважання і на підставі простого розросту (віра віру родить).

Першим учителем дітей є змислове пізнання (яке накидує нам наша природа, самочинно реагуючи на світ); другим їх учителем є віра, а щойно третім — знання.

Скорше розбуджуються в діточій душі розумові питання, ніж відповіді (на ті питання). Цікава дитина розпитується старших про все на світі, і їх відповіді на підставі їх авторитету приймає за правду. Перші наші сили і засоби в життю є (і мусять бути) прийнят і. Світ накидує нам себе через наші змисли, а людське оточення аналогічно на ки дує нам свою психічну формацію (віру, погляди, звичаї) через процес віри. Се і є головна благодать, яку дає нам віра, що духове надбання инших людей переймаємо актом простого „унаслідження“, „одідичення“. Лекше унаслідити майно, як власною працею здобути його. А діти таки не можуть роздобути собі майна, бо ще нема в них сил на те. Мусять отже проживати і рости чужим коштом — не тільки під тілесним, але й під духовим оглядом. Значить, що вони мусять жити і розвиватися вірою.

З часом діти заступають свою „сліпу“ віру на підставі авторитету вірою на підставі критичного розважання, і змагаються, де тільки їм удається, досягнути

знання. А всежтаки — така людська доля — кождий чоловік до смерті остається „дитиною“ супроти цілого людства і світа, і приневолений жити вірою. Годіж самому все, про що доходить до нас відомість, власними змислами справдити і власним розумом наглядно порішити. Відомости з історії, географії, геології, астрономії і всіх інших наук, а тимбільше всілякі відомости з приватного життя (про особи, факти і т. д.) загал людей приймає за правду на підставі більше або менше критичної віри. Так ми в духовому царстві працюємо один за всіх, а всі за одного“, а посередничить при тому віра. До знання стремимо, а вірою живемо. Навіть на тому полі, де ми є спеціалістами, годі нам усюди дійти до знання. Остають нам погляди (які ми поважно беремо, привязуємось до них) — отже слабша або сильніша віра.

А цілий світ? змисл буття-життя? початок і кінець? Про ці проблеми й не можемо мати инакшого пізнання, як тільки віру.

Дійсно „не знають, що творять“ ті, котрі представляють себе за ворогів „усякої“ віри, і хочуть віру заступити знанням.. Се таке, як колиб ростина хотіла позбутися всякої вогкості (води).

Вправді се є природним людським стремлінням, щоби віру заступити знанням, одначе для здорового розуму zarazом ясно, що се не може вдатися в цілости, тільки в поодиноких частях. Віра подекуди може перекинутися в знання. Коли ученик перший раз почує від професора про Австралію, то він існування Австралії приймає за правду на підставі віри. Ученик може поїхати до Австралії, і його віра перекинеться в знання бо він своїми власними змислами досвідчить існування п'ятої частини континенту. Одначе його віра може перекинутися в знання ще й инакшим способом. Ученик чує про Австралію від різних людей, у всяких атлясах бачить мапу Австралії, читає про неї в часописах, у різних книжках, а всюди одностгдно. Стільки ріжнородних наслідків існування Австралії доводиться йому досвідчити, що всякий сумнів наконець стає виключений. Значить, що ученик вже не тільки вірить, що Австралія існує, але й (наглядно) се знає.

В той спосіб багато відомостей з географії, історії, геології, астрономії і т. д., які для простолюддя є тільки вірою, для освічених людей, сталися знанням. Хоч я не був в Америці, не бачив Нью-Йорку, Атлантийського океану, Парижа і т. ин., то всежтаки я знаю що вони існують, а не тільки вірою в їх існування.

3. Віра в спільному людському житттю має ще й иншу свою сторону — моральну. Вона вяже серця лю-

дий і є одним з основних середників, при вироблюванні характерів. Вияснить се найпростіший примір під тим оглядом. Коли родичі відповідають дітям на їхні питання, коли вчать їх: як жити, на що зважати, з ким приставати, то діти просто безрадісні супроти родичів, бо діти ще не мають своїх вироблених понять про світ і життя. Родичі свідомі тої безрадісности дітей, отже свідомі й того, що могли би дітям і неправду говорити (себто: те, що самі вважають за неправду). Але при тому в душі родичів відзиваються совість і серце (почуття любови до дітей, бажання їм добра, почуття серйозности життя...), і саме отсі мотиви рішають про те: як родичі мають говорити дітям — правду, чи неправду? Також у дітей відзиваються совість і серце (любов до родичів, поважання родичів...), і вони то рішають про се: чи діти (поважно) повірять родичам, чи ні — чи слухатимуть їх, чи ні?

Отже при вірі на підставі авторитету йде слово від серця до серця, від ширости до ширости, від доброї волі до доброї волі, і тому вірою людські душі вяжуться. Подібні моральні характери взаємно притягаються, довіряють собі („*similis simili gaudet*“). Якщо діти не слухають родичів, але пристають з лихими товаришами, то се знак, що в дітей розвиваються лихі склонности, і вони то є причиною того, що діти радше дають віру лихим товаришам, ніж родичам.

Ось так при процесі віри входить у гру ціла душа — по одній і по другій стороні. Ясно, що при тому вишліфовуються характери — як по тій стороні, котра „накидує“ віру, так і по тій стороні, котра дає віру.

Подібно річ мається також тоді, коли даємо комусь віру на підставі більшого або меншого критичного розважання. Наочний свідок або знавець завсіди має перевагу над тим, хто дає йому віру, — подібно, як родичі над дітьми. Свідок або знавець знає те, про що оповідає (він те бачив, досвідчив або розумом дослідив), а ми безрадісні супроти його тверджень. Вправді, ми вже не діти, критичний змисл у нас вже вироблений, отже не позволимо себе чимнебудь обманювати. Алеж свідок також має розум, отже може неправдивій річі надати позори правдивости. І так він завсіди має перевагу над нами. Якщо отже даємо комусь віру, то своїм способом підчиняємось йому, віддаємо йому свою душу, бо в вірі міститься ціла душа: і розум і воля і совість і чуття.

Свідок має свободу супроти нас, котрі не знаємо його справи і може нам говорити правду або неправду. Однак він відповідальний за те (про се він і сам знає, бо так каже йому його совість). А ми також від-

повідальні за свою віру, бож на те маємо розум, щоби оцінити моральну вартість свідка і — по можливості — логічність цілої справи, яку він заступає. Зовсім на сліпо не вільно давати віри нікому й ніколи. Ясно з того, що ми відповідальні за свою віру також тоді, коли віримо не людям (на їх слово), але річам (на їх „слово“). Якщо хто вірить у Бога, або не вірить то він за отсю свою віру відповідальний. На те маємо розум, щоби всі дані, які маємо про річ, совісно оцінити, порівняти й звести в гармонію, і згодитися на наймогутнійший аргумент. Відповідальність, яка паде на нас при вірі, походить відси, що в процесі віри виступає також воля з рішачим голосом. А за акції нашої волі завсіди поносимо відповідальність. Не треба сього впливу волі розуміти аж так, як Тома з Аквіну: начеб тільки сама воля рішала про нашу віру. В процесі віри мають рішачий голос і розум і воля, а віра є компромісом між розумом і волею. Але воля, яка часто піддається струї почувань, може через те викривити основні розумові інтуїційні схоплення предмету, які є завсіди рішачі при логічній оцінці предмету (докази тільки розвалюють те, що міститься в інтуїціях). І так розумова оцінка предмету завсіди може вийти такою, якою хоче її мати воля. Але ж добра й щира воля може піддатися диктатові розуму, й тоді у вірі розум матиме перевагу.

При (наглядному) знанню функція волі спадає на zero. Тому тут нема такої відповідальності, нема того — щоб так висловитися — морального тертя, яке виступає при вірі. Знання (наглядна правда) само за себе поносить відповідальність: за нього відповідають його рації. Коли ми вже пізнали якусь наглядну правду, то вона нам безумовно накидується — наше інтимне „я“ немічне супроти неї, просто виеліміноване з рахунку. Коли пр. учу дітий аритметики, то не домагаюся від них, щоби повірили в мою щирість, в моє знання річи, але маю аритметичні правди підперти їхніми власними раціями. Тут річ сама про себе говорить від початку до кінця, а чоловік, яко моральне ество, не має нічого до говорення. І коли діти приймають до відома аритметичні правди, так се тому, що вони їх зрозуміли, с.зн., що самі ті правди своєю силою зобов'язали їхній розум.

Ясно з того, що не в знанню, але в вірі концентрується ціла людська душа: і розум і воля і совість і чуття. Субтельний термин Cusanus'a „coincidentia oppositorum“, який він відносить до Бога, дуже добре придається для субтельного схарактеризування віри. В вірі зливаються в одно різні противенства: розум — воля — чуття; наглядність, — ненаглядність; певність.

—непевність; пізнання – моральна заслуга; обов'язок (примус) — любов і т. ін. Таким способом віра є дійсно найглибшим виразом цілого нашого „я“.

Се отже зовсім правильне, коли зв'язком між людьми і Творцем є віра, а не знання. Знав Бог, що собі вибрати в чоловіці! Тільки вірою можемо віддавати Творцеві цілу нашу душу по ширості, з доброї волі, на власну відвічальність, задержуючи притому свободу в думанню і діланню, щоб ми були спроможні самі собі надати вартість в життю-буттю (с. зн. щоб ми могли мати заслугу перед Творцем). Любов з абсолютного примусу перестає бути любовю; жертва з також примусу перестає бути жертвою, а стає чимсь таким, як профізична гравітація між тілами. Льогічно вповні обоснований біблійний переказ, що спершу також між ангелами й Творцем зв'язком була віра, а не знання. Тільки так ангели могли перед Богом заслужитися або провинитися.

(Продовження буде)

З 50-літної історії Скільсько-Тухлянської Верховини

(З нагоди канонічної архієрейської візитації 1926. року)

Канонічна архієрейська візитація деканату Тухлянського, що відбулася сего літа на початку липня, не була собі звичайною візитацією, яку переводять єпископи звичайно щорічно в своїх єпархіях. Вона щодо свого значіння і сили, щодо обставин місця й часу іде даліше і сягає глибше, так з огляду на минуле, як і на теперішність, а також, якщо се буде волею Божого Провидіння, може й з огляду на будучність. Для того, щоби було можна її як слід оцінити, треба конечно представити, хочби лише коротко образ тої минувшини і теперішньости Скільсько-Тухлянської Верховини за цілий час, від останньої архієрейської візитації, котра відбулася в Верховині перед 52 літами.

I.

50 літ, пів століття! Се нині звичайний вік чоловіка, вік одного покоління. 50 літ минуло, як на нашій зеленій Верховині, в її часті, обнятій нинішнім Тухлянським деканатом, — відбулася в місяці липні і серпні р. 1874 канонічна архієрейська візитація, переведена тодішнім митрополитом Йосифом Себратовичем.

Від того часу багато дечого змінилося в скільсько-тухлянських горах. Остав лиш спомин, і то вже не у всіх,

про ті давні часи, часи золоті, щасливі, спокійні. Мир і гаразд панували в наших горах. Царство Боже, Царство Христове володіло тут по всіх гірських оселях між нашими Бойками.

Верховинські гори вкривалися тоді непроходимими смерековими та яловими пралісами, в котрих царював між ріжною дикою звіриною „вуйко“ медвідь, а по високих полонинах випасалися стада волів, овець, грала по шалахах-колибах трембіта, вигравали пісню на сопілках молоді легіні.

Не було тоді ні шляхів, ні залізної дороги, ні телеграфів, ні телефонів. Не видно було наколесників, не чував ніхто про якісь самоходи.

„Тут Лях не клав ланцухом — еще — меж, ні Німець станув стопою“ — як каже пісня народна.

Були се часи патріархальні, нарід жив зі своїми старими священиками-патріярхами по Божому запові, по людському християнському звичаю в любові, згоді, єдності, ратуючись взаємно. Одиноким серезником комунікації поміж селами і Сколем була ріка Опір з її притоками та вузьенька звичайна собі каміниста гірська дорога з численними бічними доріжками — доїздами.

Лучалось тоді часто, що як заїхав сусід до сусіда чи то на храм, чи на свадьбу-весілля або імянини і прочі родинні торжества або по ділам урядовим, як соборчики деканальні, візити, то нераз пересиділося на місці цілий тиждень, як випала на дворі слота, заверуха або зимовою порою снігова метелиця, бо поворот до дому ставав неможливий.

Нинішнє повітове містечко, столиця Верховини Сколе, було тоді малим незначним гірським, нехлюйно-жидівським містечком, в котрім кілька разів до року відбувались ярмарки.

На ті ярмарки зіздилися Бойки з цілої Верховини, щоби довідатися, що нового чувати в світі, щоби заспокоїти всі свої домашні потреби та щоби продати свою приховану маржину.

Ціла Верховина належала тоді до Стрийського повіту (округа) і в Стрию були всі цісарські та автономічні уряди.

Туди треба було іти за орудкою пішком або їхати возом та кілька разів попасати і почувати. Про нинішніх „літників“ ніде не було чувати в горах, тільки часом до Корчина коло Синевідська вижнього заїзджали на літо деякі більші пани зі Львова фірамач зі Стрия на свіжий гірський воздух і на купелі в гірській воді — рік Стрия і Опору.

II.

В тії то часи 1874. р. літньою порою в місяці липні і серпні при чудовій літній погоді, вибрався покійний мит-

рополит Йосиф Сембратович на канонічну візитацію парохій широкого тоді і великого скільського деканату, котрий обіймав цілу Верховину аж по граничний угорський хребет Бескиду та малу часть парохій положених на склоні Карпат над рікою Стрий на долах.

Автор сеї дописи, тоді богослов І. року, добре памятає і пригадує собі ту візитацію покійного архієрея, котрої тут в горах передтим ніколи не бувало. Митрополит в товаристві одного крилошанина та скільського декана Мих. Фортуні обїздив тоді село за селом всі парохії та капеланії на Верховині.

Не минув ні одного села, ані одної церкви. Їздив декуди простим гірським возом, запряженим чотирьма волами, а декуди ішов з гірською палицею (бергшток) в руках пішки, спинаючись разом з другими священиками по склонах неприступних гір, та прямуючи до парохій, що лежали в кїтлинах гір між глибокими дебрами і лісами. Була тоді, як згадано, чудова літня погода і архієрейська візита продовжувалась через 2 місяці майже без перешкоди. Треба було обїхати більш як 30 парохій з прилученими до них дочерними церквами і громадами, і де не де довше затриматись та спочити.

Духовенство і нарід витали торжественно невиданого досі свого архієрея, принимали і гостили його, а він всюди у все точно вглядав, довідувався про все, розпитував. Всюди правилися Богослуження, голосились до зібраного народу науки і відбувались катехизації, що їх переводили душпастирі — кождий в своїй парохії. Архієрей придивлявся всемо, слухав. а потім робив приватно свої завваги для поодиноких душпастирів.

Кадав нераз прикликати до себе людей, котрі жили або поводитися в парохії невідповідно і давали соблазн другим. Таких окремо наказував старався єднати супругів між собою, а особливо підносив свій голос проти пиянства, чародіїв і ворожбитів та всіляких забобонів. Всюди переглядав точно метрикальні книги, парохіяльні акти, робив свої заміти, переглядав і всі церковні книги. Невідповідні кадав усувати, а в російських виданнях вичеркував власною рукою богослуження, приписані в честь святих православної церкви. Говорив завсіди науку до народу на вступі і на закінченні візитації в парохії. Нарід горнувся всюди до свого архиєрея, приглядався його чудовій, лагідній та праведній постаті, вслуховався в його науки і сотками тягнув за своїм архиєреєм від села до села, від парохії до парохії, щоби лише не стратити його з виду і як найдовше ним натішитися та налюбуватися. На довгі літа полишила та візитація по собі память у Верховинцїз.

Як все на світі минає і забувається, так минулася і за-терлася з часом поволи і пам'ять о канонічний архієрейській візитації на Верховині.

Минуло 52 літ від того часу, а за той час минулися майже всі старші люди, котрі колись виділи покійного архієрея і пам'ятали його візитацію в горах.

Нині вже таких дуже мало між живими, котрі щось о тім знають. Лише 70 і 80 літні старці добре собі те все пригадують, а молодші від них кажуть, що вони тоді „ско-тарили“ і з пасовищ бачили, як їхали різні вози, брички з його почотом від парохії до парохії, а більше нічого не вміють сказати, бо не пам'ятають. За час тих 52 літ насту-пили великі зміни на скільській Верховині.

Вдерлася сюди в ті непроходимі праліси і високі по-лонини світова культура.

Передусім минувся архієрей, праведник, спочивши на чужині в Римі; минулися всі старші священники, котрі тут довгі літа були душпастирями, як о. декан Мих. Фортуна, оо. Желиховський, Миронович, Михалевич, Петрович (стар-ший), Рудницький, Гуменний, Ревакович. Настало друге по-коління священників душпастирів на Верховині, з котрого нині при життю остає заледве 4, а прочі померли або попереносилися куди инде на доли.

Настало з ряду вже 3 молоде покоління священників, котре нині тут в горах працює і душпастирює. Нестало по парохіях старих людей, церковних провізорів, дяків, поно-марів, кураторів, котрі були цілим серцем і душею прив'язані до своїх церков і душпастирів. Всі вони померли, і заледве десь-не-десь жиє ще по 2—3 старики в парохії, котрі з ту-гою згадують давні часи.

Настало і тут вже з ряду 3-тє нове, молоде покоління людей — парохіян.

Великий колись і обширний скільський деканат розділено 1905. р. на 2 деканати: Скільський і Тухлян-ський. Стрийський повіт, також великий, поділено. Вилучено з нього цілу Верховину і утворено нове гірське староство в Сколім. Давнє дрантине місто Стрий, згоріло в 80 роках в великій часті. Нині воно, відбудоване, представляється містом правдиво-європейським.

Так само в тих часах погоріло і старе місточко Сколе разом з церквою і костелом. Відбудоване представляється як хороше, гірське місточко з двома домами божими, ши-рокими вулицями, ринком, каменицями, блестить в гірській котлині як гірська столиця Верховини. Містяться тут всі можливі уряди державні, краєві заведення-інституції, будується гімназія, заведено електричне освітлення місточка.

І в непроходимі досі праліси, у високі гори та полонини зеленої Верховини — між Бойків ступила ногою світова

культура. Цілий ключ скільських дібр, колись власність графа Кінського, набув інший властитель, Німець-протестант Вільгельм Шмід в спільці з мадярським жидом бароном Гредлем. Вони стали тут в горах заводити на німецький лад нові порядки і нову лісову господарку.

На маленькій оселі положеній за Сколем, — „Демня вижна“ побудували многі мешкальні доми для своїх урядників-офіціалістів, слуг і робітників. Побудовали центральний дім на свою канцелярію (до управи дібр і лісів), для себе величаву палату з парком, стайні для коний, худоби, магазини, шопи

Побудовали окремий дім на казино для своїх урядників. Завели для себе на Демни окремий почгово-телеграфічний уряд, оплачуючи і удержуючи його самі своїм коштом. Так само завели окрему народну 4-класову школу для дітей урядників, слуг і робітників, з цілим урядженням і учителями. Побудовали і шпиталь для хорих з усіми урядженнями. Виставили 2 величезні тартаки в Демни і в Опірці коло Лавочного, в котрих мали різатись гатрами тисячі кльоців з лісів Верховини. Як далеко могло засягнути око, простирались склади тих кльоців і матеріялів. По всіх селах Верховини побудували красні доми (лісничівки) для своїх лісничих та получили їх дротами телеграфічними і телефонічними. Спровалили різні заграничні машини, завели електричне освітлення на тартаках, по фабриках, по домах, площах, складах, уживаючи до сего водної сили ріки Опір.

Відтак звербували многих людей з Німеччини, Чех, та пообсаджували ними всі свої місця, агенди і цілу адміністрацію на Демни, добрах і своїх лісах в цілій Скільщині. Для тих слуг і робітників заложили окремий споживчий sklep. Розпочали будувати на всі боки і сторони різні лісові—доїздові і вивозові—дороги для вивозу дерева різного роду, рубаного по лісах і зрубач. Декуди побудували в тій самій цілі навіть вузкаторові залізні дороги з відповідними візками, паровозами і т. п.

На разі не було відповідних і фахових робітників, тому властители спровалили сотки робітників з Італії і з Тиролю до рубання, спускання, ладовання та вивозу дерева із стрімких верхів. Від тих робітників фахівців навчились способу виконування таких робіт також місцеві гірські робітники і населення.

Повстали на Демни в Сколім різні фабрики, як сірників, цегольні, вапнярки, вуглярні, столярні, гоцтарні, а також каміноломи що давали твердий та добірний будівельний камінь. Відпадки з того каміння мололи окремими, до того застосованими, машинами на грубий і дрібненький шутер, та уживали його до мощення доріг, шляхів і тисячами ва-

гонів вивожено ті всі матеріяли сирі і оброблені в широкий світ за границю! Згадати належить, що в тім часі, у 80 тих роках була побудована державна залізниця до Стрия до Лавочного на Бескид, котра перетяла цілу Верховину вздовж і довгим тунелем получилася з залізною угорською дорогою на Воловець—Мукачево—Мішківце до Будапешту і вона стала головною артерією для торгівлі деревляним промислом *via* Львів—Стрий—Лавочне—Будапешт. Тисячі вагонів з Демні ішли що року з ріжними матеріялами в краї Австро—Угорської монархії, а звідти в цілу Європу і поза Європу. На кожній стації тої залізної дороги побудовано склади і промислові тори, на котрих стояли вози, а на них цілими днями ладовано величезні кльоци дерева.

Розпочалася робота на всі сторони з такою силою й енергією, на яку тільки Німець здобується може.

IV.

Змінилися отже Верховина до непізнання. Нарід Бойків зчудувався, глядючи на ті німецькі чудеса і що правда, з одної сторони, много дечого для себе доброго скористав та навчився. Створилося поле до широких, добре платних заробітків в лісах, по зрубках, при вивозі дерева. Бойки, газди продавали свої воли, а купували коні, щоби ними, зимовою порою, вивозити лісовими дорогами із зрубів на склади при стаціях зрубане дерево — кльоци. Устали сплави дерева Опором. За те пили обильно гроші до кишень Бойків-газдів і зарібників. Але з другої сторони нарід змінився на гірше в моральнім значінню. Та ціла хмара чужинців, урядників, слуг, робітників при Демнянським скарбі, при будові залізної дороги, телеграфів, тартаків і т. п. принесла не одно тільки добро — але ще більше може лиха між темний гірський нарід. За ними прилетіла в гори хмара жидівської саранчі, котра завітрила для себе наживу та зиски. І одно і друге відбилося фатально під зглядом моральним на всіх обставинах життя Бойків.

Нарід той, маючи великі зарібки по лісах, складах, фабриках, тартаках, та великі доходи за викуп землі при будові державної залізниці, ріжних доріг лісових та площ під склади дерева, став жити по панськи, пускаючи і марнуючи свою працю по ріжних жидівських коршмах, шинках і кантинах, що їх було повно в Сколім і по всіх громадах. Він розпився, розлайдачився — не думаючи про своє майбутнє. Текли меди, пиво, горівка, рум, арак, вино ріками, бочками цілими, споживалося що найсмачніші страви, устав піст приписаний Церквою, курилося найліпші тютюни і цигара, починались всякого рода забави, гучні

весілля, хрестини, поминки, похорони, посвячення домів, грала музика, були танці, grano в карти і т. п., а всього того навчився нарід від чужинців-робітників. Завелася по селах крайна деморалізація, пустота, пиянство, чужоложство і т. п. пороки, на що не раз дають свідство книги метрикальні. Діялися ті річі головню по селах, положених близько стацій залізної дороги і самого Сколього. Скільсько-Демнянський скарб поповнив один фатальний промах, віддаючи деяким жидам в піднаєм вируб дерева і його звізку в деяких лісових ревірах. Жиди яко підприємці стали взмові з деякими лісовими управителями провадити інтерес і визискувати людий при вирубі і звізці дерева, (в слід за тим стали зарібки зменшуватися).

Нарід, що привик був до життя понад стан, став тоді продавати свою батьківську землю, кормилицю, то скарбови, то жидам, то чужинцям, котрі на його прадідній землі ставили собі хороші доми, вілли і дальше обдирали нарід. Нарід став продавати свої власні приватні і громадські ліси, котрих у горах було в кожного газди подостатком.

І пішли тим способом щонайкрасші огороди, площі, сіножати, орні парцелі в руки чужинців-зайдів.

Таке сталося пр. в Корчині, більше в Синевідську вижнім — ще більше в Сколім, Гребеніві, а вже дуже много в Тухлі, де на Малинівці побудували чужі люди вакаційну оселю, а в селі цілий жидівський Vorstadt і Nachstadt. В Гребеніві Зелеманка пішла в руки Чеха Шматери. Так також сталося в части в Славську, Лавочнім і Опірни і сповнилося те, що мовляв — культура несе між нарід не одно тільки добро, але також о много більше всякого лиха, — особливо, коли той нарід темний. Ніде правди діти, много завинило місцеве духовенство, котре народу не спам'ятувало, але воно також було безрадне ввиду сильного, великого зіпсуття ширеного чужинцями та всілякої агітації і підкупства зі сторони тих, що набували людську землю за безцін.

Ніодно краєве товариство чи інституція, ба навіть державна влада навіть не звертала в тім часі своєї уваги на те, що діялось в горах, ніхто не подбав за той визискуваний всіми п'явками нарід. І так, колись чудові, дівичими пралісами вкриті, гори зеленого Бескиду, стали поволи голіти, а в найновіших часах іде вже просто безпощадна рабункова господарка в горах з лісами, котра, як дальше піде таким темпом, доведе до сього, що Карпатські гори, ціла зелена Верховина стане другим карсом, а дерева не буде мати на будівлю і паливо ані пан, ні Іван.

Нарід Бойків закинув скотоводство, ведене колись на велику скалю, покинув і рілляництво, бож маючи заро-

бітки і то значні, міг собі все за гроші купити, чого потребував. З Мадярщини ішло все добро для нього: мука, крупи, риж, солонина, вино, шкіра, убрання, сукно, та все то міг він набути по жидівських склепах, в Сколім і по селах. Бойко закинув і свою народню ношу. Шезли поволи бойківські гуні, кресані, холошні, постолі і широкі ремінні пояси, а потім появилася всіляка німецька тандита, котру стали Бойки купувати і вбиратись по куцому німецькому звичаю в різні дивовижні костюми, носити різні накриття і обуву на спосіб чужинецький. На се йшло много гроша, а пожитку з того було дуже мало, нарід, не очунившись, став бідніти. Одним словом з Верховини стало поволи усуватися Царство Боже між людьми, мир і гаразд, а за те закрадалось царство діавола, а з ним біда, нужда — матеріальна і моральна.

Появилися державні і краєві закони, що заборонювали надмірне нищення лісів властителями через надмірну експлуатацію. З тими законами стали числитися і скільські властители лісів, зменшували свої агенди, а разом з тим зменшувалися й заробітки в лісах, а зі смертю властителя Вільгельма Шміда і його директора Вейсбаха стан робітників зредуковано до половини. Бойки, позбавлені великих заробітків, позбавлені своєї власної землі, що її так неоглядно продавали, котра значно зменшена, не могла їх вже прокормити, аж тепер побачили свою біду і загибель та стали шукати порятунку в чисельній еміграції на заробітки в чужій краї, головню до Америки, куди вивандрували сотки Бойків з поодиноких громад Верховини і де їх много ще до нині перебуває.

Там одні з них нищаться фізично і морально та пропадають, другі вертають також знищені фізично і морально до старого краю, приносять з собою на батьківщину де моралізацію, та ширять її між народом по селах, а лише мала часть їх, працюючи чесно, щадить зароблений гріш, присилає гроші на сплату довгів, на закупню землі, на цілі церковні, громадські і т. п. або вернувши з заощадженим грошем домів, старається тут в краю докупити землі, побудувати ліпші будинки мешкальні і господарські та уліншити своє газдівство.

Належить піднести, що, нині вже покійний, колишній співвластитель скільських дібр Вільгельм Шмід — Німець і протестант, поведився з народом чесно і справедливо. Він бачив його темноту, відсталість, а користаючи много з праці того народу для себе, радо спішив йому не раз з своєю радою, видатною матеріальною помічю при будові народних шкіл, приходств і церков на Верховині. В часі його властительства і заряду побудовано на Верховині по селах много шкільних будинків, приходів і цер-

ков, як прм. в Тухлі, Либохорі, Гребенові, Козьовій, Волосянці, Опірці, Ораві, Жупанню, Хашованню, Ялинковатім, Сколім, Славську, Рожанках (обох), Лавочнім, Плавю, Тарнавці, до їх будови він все радо причинявся в добровільній дорозі, без переведення примусової prestaції в дорозі конкуренційній, даючи і гріш свій і потрібний матеріял, яко патрон і колятор. Всі шкоди, нанесені народами дикими звірами по полях та сіножатах, винагороджував, не раз давав безповоротні запомоги для громад, поодиноких осіб, вдів і сиріт по священниках.

Все те з його смертю устало, а в новіших часах щільковито змінилося на некористь народу.

V.

Скоро перейшов час на Верховині від останньої архієрейської канонічної візитації в р. 1874 і змінив цілу Верховину, як бачимо, до непізнання. — В тім то часі і наша Львівська Архієпархія і її заряд змінилися в багатьох.

Уступив з владичого престолу поневолі покійний митрополит Йосиф Сембратович р. 1882 і перенісся на побут до Риму, де в тузі за своєю батьківщиною закінчив своє праведне життя і де до нині спочивають тлінні останки того, що перший відвідав Сільську Верховину. — Уступили з ним і деякі його співробітники, старенькі крилишани, як бл. п. крилошанин схолястик Жуковський, офіціал-архидіакон Малиновський і прочі. — На їх місце прийшли нові люди. — На митрополичий престол вступив митрополит Сильвестер Сембратович — братанок попередника, що за його володіння наступила реформа Чина ОО. Василіян, знесення центральної Дух. Семинарії у Відні, а отворення для українських богословів місць на університетах в Римі й Інсбруці — дальше скликання провінціального Синоду у Львові р. 1891 і епархіяльного Синоду р. 1897, котрі много причинилися до піднесення і вияснення справ церковних, обрядових, релігійних, адміністративних в цілій архидієцезії. — За того владики розділено дефінітивно архидієцезію Львівську та по вилученню полуднево-східної її частини утворено і обсаджено нову Станиславівську дієцезію власними єпископами, що для справи Церкви було дуже корисне.

По смерті митрополита Сильвестра Сембратовича в р. 1898 обняв митрополичий престол у Львові на короткий час станиславівський єпископ Юліян Куїловський, а по його смерті вступив на престол своїх предків у Львові — станиславівський єпископ, гр. Андрей Шептицький, котрий сего року дочекався щасливо 25-літнього ювілею свого архієрейства на митрополичім престолі у Львові, а його відсвятковано сего року разом зі всесвітнім християнсько-

католицьким ювілеєм в церковній провінції всіми вірними Архієпархії.

VI.

Зараз по вступленню на владичий престол митрополит Андрей Шептицький бистрим своїм умом і зором побачив, що діється в краю між українським народом, що між ним зникає царство Боже, а вкрадається царство сатани. Тому розпочав з великим розмахом і енергією свою архипастирську працю в своїй епархії, а в ній не забув він і зеленої бойківської Верховини, де також — як було сказано — загноздилося було не одно лихо, де сатана посіяв також свій кукіль між здорове зерно пшениці на ниві Христовій.

Майже на самім вступі свого архипастирства уряджує 1903. р., в самім центрі Верховини, Тухлі цілотижневу конференцію і реколекції для духовенства, деканатів: Скільського і Тухлянського, що не були ще розділені. Запрошує всіх душпастирів на вакаційну кольонію в Тухлі в місяцю вересни при чудовій осінній погоді і тут держить для них свої науки і конференції, бо знає, що які будуть душпастирі, така буде й їх духовна паства.

Покріплене на дусі духовенство обох деканатів вертає до своїх парохій, а архієрей до своєї праці в епархії. По тім приходить 1905. рік, а в нім Львівський Епархіяльний Синод із важними рішеннями і реформами, що були на нім постановлені, а відтак канонічна візитація деканатів архієпархії. Розпочинає і духовенство деканату скільського, розділеного вже на 2 деканати т. є. Скільський і Тухлянський, свою працю по парохіях на Верховині.

Припадають на той час в Скільсько-Тухлянській Верховині слідуєчі події: а) Побудовання чотирох величавих храмів Божих: в Тухлі, Славську (мурованих), Рожанці нижній і Лавочнім (деревляних); б) Урядження Місій для народу ОО. Василиянами при участі деканального духовенства в Сколім, Підгородцях і Славську з посвяченням нової церкви, а чину посвячення довершує сам архієрей.

В містечку Сколім основує духовенство разом з місцевими інтеліг. силами задаткову касу „Верховина“, щоби подати народови, матеріально упадаючому, яку-таку поміч в кредиті.

Закладається тут філія тов. „Просвіта“, „Сільського Господаря“, 2 читальні, 2 товариства політичні, купується площа під будову „Народного Дому“, завязується кооперативне товариство „Єдність“ — потім „Народний Дім“ — збирається жертви на будову своєї хати.

По селах Верховини іде поводи просвітно-економічна робота. Закладаються читальні, господарські кружки, крам-

ниці, каси-райфайзенки. — Почин тій роботі дає парохія і громада Славсько, під проводом свого меткого, рухливого та равного душпастиря о. Евстахія Качмарського (нинішнього Тухлянського декана). — Він будує найперше величаву церкву, основує церковну крамницю в ново-будованім церковнім домі, читальню „Просвіти“, райфайзенку. — З його праці і заходів беруть примір другі громади і парохії в Верховині, як Корчин, Крушельниця, Синевідсько вижне, Підгородці і другі. Ростає за сим надія на відродження, обнови життя між Верховинцями. — Нарід підноситься матеріально і морально.

Року 1909. в місяці червні заповідає митрополит канонічну архієрейську візитацію Скільського деканату.

Се була лише візитація одної часті Верховини і покищо не могла обняти цілої гірської країни. — І в тій часті вибирає архієрей лише 4 важніші місцевости с. є. Синевідсько вижне, Підгородці над рікою Стрий, а Сколе і Ораву над рікою Опір-Орава. — До тих місцевостей призиває душпастирів з сусідніх парохій, щоби вони явилися там разом з вірними процесіонально, з актами і метрикальними книгами до спільної праці і науки. — Сам архієрей працює тут через 2 тижні, всюди править архієрейську Службу Божу — голосить до народу свої науки, катехизує молодіж — і невтомно сповідає від рана до пізньої ночі.

Нарід тисячами витає його торжественно із своїм духовенством, слухає його наук, горнеться до нього до св. сповіди і до св. Причастія. — На закінчення візитації уряджує для тисячного народу Верховинців кількадевну місію в Ораві під своїм проводом при головній праці і участі духовенства обох деканатів с. є. Скільського і Тухлянського, а також деканальний соборчик, на котрім заподає духовенству свої завваги, спостереження, дає свої вказівки душпастирям, як мають навчати, провадити нарід, школи, діти, молодіж, та на прощання заповів на осінь того року, канонічну візитацію другої часті Верховини т. є. Тухлянського деканату.

Та — на жаль — не судилось архієреєви виконати свій намір в тім році — Наступили різні перешкоди, поїздки, інші заняття архієрея в аепархії, несподівана його недуга і ся заповіджена візитація мусіла бути відложена на пізнійше, а відбулася аж року 1926.

Духовенство з народом ждало щороку відвідин архієрея, та не уставало в своїй душпастирській, економічно-просвітній-культурній і народно-політичній праці. Часті деканальні соборчики і конференції духовенства, дальше щорічні економічно-просвітні і народно-політичні зібрання, віча в Сколім, Стрию розбуджували народну свідомість між гірським і під гірським народом, що бере живу участь

в тих зборах. Бере він також участь із деякими своїми душпастирями і в паломництві до св. Землі під проводом Архієрея, вертає домів, оповідає другим історію того паломництва.

Та не спав за той час сатана, ворог царства Божого на землі, між людьми. Він посилає різних агітаторів, котрі стали сіяти незгоду між народом і тут, в Верховині, поділив його на партії — роздробив його сили, засіяв незгоду, як задаток великого лихоліття — кари Божої яка спала на людей світовою війною року 1914. — В половині літа в місяці червни того року рознеслася горами Бескиду вістка про убивство австрійського престолонаслідника — а з нею і голос „буде війна“.

Не довго треба було на неї чекати — вона висіла в воздуху над Європою і вибухла з цілою силою, та захопила своєю грозою не лиш урожайні доли нашої Галичини, але також темні, глухі гірські захолустя Верховини. — Дня 30-го липня р. 1914 оголошено загальну мобілізацію австрійської армії, розпочався кровавий танець. Все, що красше, молодше, сильніше, розумніше, оборотніше зпоміж жителів Верховини, було покликане на війну, а дома остали лише немичні старці і залякане жіноцтво з недоростками малими дітьми. — Як се всім добре відомо, з початку здавалося, що війна потреває не довго, що скоро успокоїться заверуха. — Та видно, що Г. Бог судив инакшу долю народам, краям і державам Європи. — Війна огорнула зпершу Європу, всі майже її великі держави, а відтак поширилась і на другі частини світа Азію, Африку, Америку — стала всесвітною і тревала, вчисляючи до неї і польсько-українську та большевицько-польську війну — цілих повних 6 літ.

(Докінчення буде)

о. Ігн. Юхнович

З поїздки по Волині

(Докінчення)

Спитаєте, які вражіння відніс я з Волині? Гарні і бадьорі. Правда, не мав я змоги побувати на селах, свою поїздку обмежив до тих кількох міст, але те, що в них і по дорозі бачив і чув, дає змогу зробити собі деякі поняття про сучасний стан Волині. Перше всего се зрив національної свідомости, яка стихійно захопила країну. Мимо обмеження руху (майже до недавня стан виїмковий) рух „Просвіт“ зростає. Кожний повіт має яких 4) — 50 читалень, що об'єднують поважне число членів — головню молоді.

Читальні рвуться до вистав, концертів.

По містах розвиваються книгарні досить добре. Крім волинських часописів „Громада“ (орган національної думки), тижневника в Луцьку, і „Нашого Життя“ в Холмі (орган лівих Селянського Союзу), бачимо і галицькі часописи „Діло“, „Укр. Голос“, „Новий Час“. В польських кіосках і кольпортерів можна бачити орган Горемики (наслідника Оскілка) „Дзвін“, а в останніх тижнях ще і „Наша справа“ друкована в Здолбунові, орган по українськи видаваний Хлопським стронніством. Населення головню рільники, убогі, земля бідненька, худоба маленька, замізерована. Голод на землю великий. При залізничних шляхах попід лісом видно нові домики, лиш тут і там порядні забудовання господарські, а найчастіше хатина і піддаше столдола. Се „осадніци“, як інформовано мене в залізниці. В тім часі вже в околицях тих збіже було в копах, а комо тих осадників в бо ато місцях стояло нежате. Як газдують вони? питаю свого супутника, який має мене за польського священика. „Proszę księdza, tylko jaki 20% z osadników element korzystny dla państwa, 80% nic nie warta. Nie umieją pracować i nie chcą, a niejeden demoralizuje miejscową ludność, bo na pytanie właścian: czemu się nie buduje dalej, odpowiada cyniczne „nie wiem, czy ja tu długo będę“. Słowem element nie do pozazdroszczenia. Drogo nas kosztował, a nie przedstawia żadnej ekonomicznej wartości“.

На церковному полі йде українізація. Духовенство в верхх, а в великій більшості і низше, московське, тому ставиться неприхильно до сеї справи. До того по містах остали кольонії московських чиновників, які всюди обєднані в благотворительні комітети, ворожо настроюють духовенство до української справи.

Дуже часто приходить до скарг і сцисий між душпастирями і парохіянами, які на основі ухвали синоду та апробати уряду переводять голосування за українізацією церкви.

Москалі світські і духовні заживають слави наших бувших „porządnych Starorusinów“. Духовні платні не мають, ґрунту полишено по 30 га на парохію, без огляду на число священиків при парохії. На „гвяздку“ дістали від 250—500 зл. відповідно до благонадьожности. До „східного обржондку“ ставляться неприхильно, уважаючи його видумкою не для Божої слави, але для ополячення і скріплення тою дорогою польськості на кресах, а до того многі з наvernених „східнообрядовців“ елемент не дуже то світлий і чистого характеру. Цікаву замітку почув я від одного польського духовника на питання, як стоїть справа зі всходнім обржондкєм? — „Proszę księdza, to tylko w gazetach dużo się pisze, ale faktycznie ta sprawa skra-

chowala". Говорив, думаю, щиро, гадаючи, що я польський священник.

Як ви, волинські Українці, дивитеся на нашу церкву в Галичині? — завдавав я питання своїм співбесідникам. — „Ми вашу церкву уважаємо національною церквою, виж вимовляєте церковно-словянщину по українськи. Хто знає, яким ходом була би справа пішла з початку, як би тут на місці був український уніятський єпископ. Ваше духовенство звязане з народом і працює для нього. За се ми його поважаємо й завидуємо вам“. Тут став мій супутник (інтелігент) випитуватись за celibатову реформу і т. ин. та доповідати своє, чого я із зрозумілих причин не можу повторяти.

На одній стації в дорозі сідає старенький батюшка. Роблю місце коло себе і починаю розмову, яка стала тим більше отверта, що на найближшій стації висіли пасажери з нашого переділу, а ми лиш оба остали. Старик має 76 літ, Українець. Працював в різних сторонах, вчився в Житомирі, а першу посаду дістав на Холмщині в грубешівському повіті рік по знесенню Унії, себто 1876 р. Се були страшні часи в історії Унії — кажу я серед розмови — часи великого насильства над народом, се переслідування буде чорною плямою на православнім духовенстві. „Куди там, батюшка! — каже старик. Ся пляма скорше паде на ваших зайдів Попелів, Лавровських, Криницьких, Ливчаків, Дячанів і других. Всіх їх я знав. Вони найбільше давалися в знаки та доносили жандармам „той не так кадить, не так обертається, не замикає царських врат“. Я слухав тих слів старика, і — признаюся — не було мені приємно. Зрештою, — продовжав мій супутник батюшка — се не була тільки церковна унія, але й ополчення. Уніятське духовенство на Холмщині сеж були носії польськості: польські патріоти, проповіді виголошували по польськи. Росія не могла з заложеними руками глядти на се, що в уніятських церквах ішла польонізація. А скажіть — будь ласка — чи нинішня Польща толерувала би щось подібного? якунебудь форму віри, котра з корінних Поляків робила би пр. Українців?...

Багато уніятських священників 1865. р. на урядовий запит князя Черкавського „чи розуміють російську або місцеву (українську) мову“ відповіли, що вони розуміють тільки польську мову“.

Я вказував батюшці на це, що прецінь Росія переслідувала унію завжди і всюди, отже не тільки задля її польського характеру на Холмщині. Погодились ми в тому,

що духовенство повинно бути народне, якщо церква й віра мають бути забезпечені в народі.

Росія знищила унію, але на місця давних польонізаторів священників понасаджувала обрусителів... А тепер час націоналізму, і нарід домагається свого рідного духовенства.

От і причина поводження автокефалії на Україні. Пригадується мені епізод з оповідання нашого галицького священника, що був вивезений і перебував за укр. влади в Києві. Одного дня являється в нього полковник, представляється і питає: ви священник з Галиції? Так, відповідаю. — От я і приїхав з полка просить вас на нашого духовника. — Та ж я уніят, каже священник.

Нічого, батюшка! Можете поминати папу римського, але нам правте по нашому,* тай говоріть по українськи проповідь. Ми мали духовника, але прогнали, бо Москаль.

Так! так! лиш щиро українське духовенство може працювати з успіхом між українським народом.

Многі православні священники і інтелігенти на Волині не мають польського горожанства, хоч вони і до війни були на тих землях.

Розказував мені один священник, як то він старався о „обивательство“. Зажадали документів, що він там душпастирював. Відписав, що документи всі загинули на війні. На се дістає письмо знов, щоби предложив свою метрику хрещення. Відписує, що метрики в його родиннім селі попалені. Дайте двох свідків, щоби ствердили, що ви тут уроджені. На се відповів я, що таких годі мені доставити, бо я найстарший віком в тім селі. І на тім обірвалася наша переписка о „обивательство“.

Той брак горожанства в руках уряду являється дуже діймаючим середником докучування.

Ще на кінець одна заввага. Поляки дуже часто з різних кінців роблять прогульки на креси. Як милими і підбадьоруючими були би такі прогульки Галичан до нас, — казали мені Волиняки. Я обіцявся ту гадку поїздок пропагувати, щоби і старі і молодь, головно пластуни, спрямували свої кроки в ті сторони. Докиж будемо мовби чужими одні для других? Л.

Відклик

Священики з провінції присилають до нашої Редакції відписи децизій, котрими цивільні влади покарали їх за урядовання нашою рідною мовою. Замість щоби печатати „укази“, подаємо до відомости формуляр відклику в тій справі, після якого львівські наші парохі в останніх днях рекурсували до воєвідства.

До Львівського Воєвідства у Львові

Львів, дня ..... * 1926.

Магістрат кор. стол. города Львова*) як Адміністраційна власть I. інстанції ореченням з дня ..... узнав, що підписаний допустився проступку постанов арт. I. закона з дня 31/7 1924, а саме через виготовлювання статистичних виказів в українській мові (w języku ruskim), і засудив підписаного на підставі Мініст. розпорядку з дня 30/9 1857 на гривну ..... в користь місцевого фонду для убогих города Львова, згідно в случаю неможности стягнути гривни на кару ..... дневного арешту. Таке оречення доручено підписаному ..... з дописею, що проти нього прислугує підписаному право рекурсу до Львівського Воєвідства.

Наведений закон з 31/7 1924 Nr. 73 poz. 724 Dz. U. R. P. постановляє найвиразнійше в артикулі I: „W języku państwowym urzędują wszystkie rządowe i samorządowe władze i urzędy administracyjne“.

Розпорядок виконавчий Ради міністрів до наведеного закона з 24/9 1924 Dz. U. R. P. Nr. 85 poz. 820. вичислює в § 2 вичерпуючо цілий ряд „cywilnych władz i urzędów administracyjnych I. i II inst. i władz i urzędów samorządowych“, однак ані слівцем не згадує про парохіяльні уряди, бо словом: „cywilnych urzędów“, виконавчі розпорядки Ради Міністрів виключують всякі духовні і церковні уряди, а тим самим і парохіяльні уряди, які не є ані „państwowa, ani samorządowa władza“. Таке зіставлення закона про мову і виконавчого розпорядку є без сумніву ясне і для того карання Магістратом урядів парохіяльних виходить на явне надужиття влади і проступком проти існуючих законів і розпорядків. Щоби не бути голословним, підписаний дозволяє собі покликатися на авторитативне толкування закона про

*) На провінції буде „староство“.

мову і виконавчого розпорядку через бувшого Пана Міністра Віроісповідань і Публичної Освіти в письмі до Його Екц. Митрополита гр. Шептицького з дня 9/4 1926. Ч. VI. М. 1451.

В наведенім письмі бувший Пан Міністер Grabski Stanisław стверджує під І., що на основі закону з дня 31/7 1924 а zarazом і виконавчого розпорядження Ради Міністрів з 24/9 1924 до повисшого закона: „nie da się uzasadnić, jakoby i urzędowi kościelnym, jako jednoscą autonomicznym miały — z tego tytułu — przysługiwać uprawnienia władz i urzędów samorządowych“. — „Wobec powyższego — władze i urzędy kościelne, jakkolwiek posiadają uprawnienia przewidziane w art. 113, 114 konstytucji oraz po postanowieniach konkordatu — nie mogą być jednak uważane jako władze i urzędy samorządowe w rozumieniu przepisów ustawy językowej, lecz mogą być jedynie traktowane jako osoby w pojęciu przepisu § 2. powyższego Rozporządzenia Wykonawczego Rady Ministrów, korzystające z uprawnień językowych w granicach wyżej wymienionych przepisów“.

А сей § 2 до арт 2. каже виразно: „Określone w art. 2. ustawy prawo składania podań i oświadczeń w języku macierzystym przysługuje osobom fizycznym oraz osobom prawnym“.

Так отже із наведеного письма б. Міністра п. Stanisława Grabsk-ого виходить ясно і безсумнівно, що так закон про мову, як і виконавчий розпорядок Ради Міністрів до сього закона уважає парохіяльні уряди яко духовні, а не яко цивільні уряди, тільки за особу правну, якій прислугує повні право в своїм урядованні послугуватися „macierzystym językiem“ то є урядувати по українськи, як се розпорядив був Митр. Ординаріат (гляди Аеп. Відомости річник XXXII Ч. 2. в 30/9 1919.). Всякі інші натягання названого закона і розпорядку є проти ясного тенора закона, а відношування Магістрату безпосередно до парохіяльних урядів з поминенням Ординаріату служить для мнимого виправдання протизаконного насилування парохіяльних урядів до непослуху своїй безпосередній духовній власті.

Магістрат города Львова опирає своє оречення на § 11. б. австр. цісарського розпорядку з 20/4 1854. Вже найвисша пора, щоби Державні Власти в конституційній Польській Республіці перестали покликуватися на той антик поліційних передконституційних часів, ославлений в літературі як „Prügel — und Gummi — Patent“. Само вже цитовання сього „палкарського патенту“ свідчить вимовно, що власть, яка на нього покликуюється, не має за собою аргументів конституційних законів.

В кінці, якщо адміністраційні власти признають, хоч зовсім незаконно, гр. кат. парохіяльним урядам номінально

— характер урядів, то як можна в конституційній правовій Державі допустити таку аномалію, щоби один нижший уряд карав другий уряд гривною згідно арештом, а висші уряди поставлені для береження законности допускали до такої протиконституційної незаконної чинности і до такого надживання власти?

Підписаний, як настоятель гр. кат. Уряду парохіяльного вповні надіється, що Високе Воевідство як висша власть, ввійде в слушні і законні мотиви отсього відклику, узгляднить їх і знесе рішення Магістрату, накладаюче на підписаного кару гривни в висоті ..... згідно ..... дневного арешту.

1. Залучник.

Нові книжки

Служба Празднику Сладчайшого Господа нашего Ісуса Хріста-Царя сочиненіє о. Іоанна Луцка, гр. католич. пароха в Надворной, Жовква 1926. Стр. 16. Містить у собі відповідні вставки (рухомі части) на вечірні, утрени і Літургії. Формат більший (in folio), а друк церковним письмом. Книжка одобрена духовною властю (станислав. Ординаріят). Заможляти можна в о. автора.

о. Л. Лужницький: Адвентисти-Суботники а наука католицької Церкви. Львів 1926. Накладом „Видавництва релігійних книжок“. Стр. 83. 16°. Тепло поручаємо отсю книжечку всім душпастирям, щоби її поширити між народом. Доси ми ще не мали так солідно опрацьованої сеї злободневної теми. Зміст дуже багатий, подає не лише історію і науку адвентистів, але й науку католич. церкви, ілюструючи її історичними подіями, та наглядно — не раз із догепом — збиває фантазії єретиків. Стиль легкий і цікавий, через що книжечка надається до масового поширення.

Б.

о. Володимир Лиско: Наша мета (місійні проповіді), перший випуск. Львів 1926. Стр. 50. Се серія тих (5) проповідей, що були випечатані в „повіднічній додатку“ до „Ниви“. Вони призначені для простолюддя. Матеріал влучно використаний і зіставлений, отже проповіді можуть досягнути свою ціль. Спеціальністю о. автора є, що залюбки „конірує“ хлопа. Найсильніший його аргумент — се страх. Кілька разів повертає до подрібного опису процесу смерті, а цілу серію кінчає пеклом. Певна річ, що віра підперта головно страхом, не є доволі сильно підперта. Красше є кінчити місію проповіддю про любов і посвяту.

Але — мабуть о. автор зарезервував собі отсі теми для слідуєчих серій місійних проповідей. К.

Wacław Zajkyn: *Chrześcijaństwo w Europie wschodniej od czasów apostołskich do księcia Igora Starego*. Warszawa 1926. Стр. 30. Автор, Українець (православний), написав отсю брошульку по польськи, бо іменованій на професора варшавського православного богослов. факультету, мусів виказатися якоюсь працею, написаною по польськи. Вкортці представляє прецікаву тему, виказуючи віртуальну правдивість твердження давних українських письменників про „пять хрещень Руси“.

Християнство на Україні вже від апостольських часів то розвивалося, то пропадало в наслідок вандруючих народів. Особливо для священників отся тема — отже й брошура вченого історика, д. Заїкина — цікава! К.

Духовні читання ч. 17. „Чому я покинув „нову віру“? Стр. 16. Се летючка, написана проти сектярів. Видала її „Перемиська Епархіальна Поміч“ в Перемишлі. Доси вийшло 17 чисел подібного змісту. Не розуміємо, чому нам не прислано попередних чисел, тільки се останнє. Авжеж годиться подати Вп. читачам „Ниви“ бодай те, що такі летючки в Перемишлі виходять.

Всячина

Винагорода душпастирів за науку релігії в школах. В останнім числі „Dziennik Urzędowy M. W. R. i O. P.“ (з дня 1. X. с. р.) читаємо: Винагорода душпастирів (парохів, сотрудників) за уділювання науки релігії в публичних народних школах усталюється на 60 (шістьдесять) золотих річно за 1 годину науки в тижні. Ся винагорода платна з долу в 10 рівних ратах. Визначає її куратор шкільного округу на підставі внесення шкільного інспектора, опертого на затвердженім через нього рзкладі занять. За лекційні години, опущені душпастирем без оправданого приводу, кураторія відтручає душпастиреви при найближшій виплаті по 1'50 зл. (один золотий пятьдесять грошів) за кождо опущену годину науки. Опущення годин науки з приводу недуги душпастиря, що триває не довше як місяць, не становить підстави для відтручення, про яке мова в першому відступі сього параграфу. Якщож душпастир опустить науку з приводу недуги, що без перерви триває довше як місяць, то треба виконати потручення, про яке мова в першому уступі сього параграфу, за опущені години науки в другім і в слідуєчих місяцях недуги.

За оправдану вважається відсутність душпастиря на лекції, якщо вона спричинена похороном або виїздом до хворого.

Отсе розпорядження входить в життя з днем проголошення з обов'язуючою силою від дня 1. січня 1926.

Нові китайські католицькі єпископи називаються ось як: Одорих Чен (францісканин), Людвик Чен, Симон Тсу, (єзуїт), Мельхіор Суен (лазарист), Осип Гу (лазарист) і Филип Чао (світський священник). Перший з них по дорозі був загубився, бо в Шангаю попався в руки розбійничих жовнірів, які ограбили його до чиста. Але християни в Шангаю вивінували його для дальшої дороги. В Неаполі і в Римі на залізничних стаціях привитували їх духовні і світські представники. З папою розмовляли по латині, а привезли йому цінні дарунки — між иншим незвичайно дорогою бронзову вазу, що числить уже 4.000 літ! В неділю 24. X. св. Отець особисто рукоположив їх на єпископів.

Як бороняться католики в Мексику. Як протест проти масонського уряду католики в Мексику оголосили економічний бойкот фінансових державних інституцій і приватних фірм, що є в руках масонів. Бойкот дуже сильно відбивається на торговлі і державних фінансах. тому деякі масони вже впливають на уряд, щоби злагіднити конфлікт між державою і церквою. Так і треба християнам боротись проти засліплених ворогів Христа.

Священники в великих містах. На одного католицького священника випадає в Римі 8.300 душ, в Кольонії 8.920, в Берліні 10.427, в Медюляні 11.700, в Брукселі 14.400, в Відні 22.500, в Парижі 22.600. Знаменна річ, що Відень під тим оглядом зрівняний з Парижем. А один священник рішучо не вистарчає на 22.000 душ!

Католик — султаном. Перший раз в історії християнин став султаном. Приключилось се в державі Дар-ес-Салаам, де султаном став якийсь Йоаким, християнин-католик (очевидно під англійським протекторатом).

Гр. кат. єпископ в Болгарії. Перед війною були в Македонії три гр.-катол. єпископства: в Царгороді, в Солуні і Адріанополі. По війні багато гр.-католиків утікло до Болгарії (перед Греками), і так повстала потреба основання гр.-кат. єпископства в Болгарії. На днях Апост. Престол іменував о. Стефана Куртева гр.-кат. єпископом з осідком у Софії. Новий єпископ ще молодий, родився 1891. р.

Богослуження на залізничім двірці. Перед роком почав один монахійський парох на залізничім двірці відправляти що неділі і свята Службу Божу, головню для туристів. Введена новість показалася дуже на часі. Протягом року

в 130 Службах Божих взяло участь 14.000 осіб, а 800, головно молоді, приняло св. Причастя.

Християни в Палестині. В 1925 р. було в Палестині 35.000 католиків, з того 25 000 латинських, а 10.000 орієнтальних. Шкільних дітей було 21.645 магометанських, 21.454 жидівських, а 14.985 християнських (католицьких і православних разом). Того року начислялося 27.728 іммігрантів, з котрих тільки 317 було не-жидів, а 55.473 паломників.

„Nieprawda!“ Появляються різні німецькі книжки та статті, що витикають Полякам шовінізм, кривдження Українців, Німців, Литовців, що опинилися в Польщі. Ті всі обжалування львівська „Gazeta Kościelna“ опрокидує коротким і категоричним „nieprawda!“ Чи там десь польські шовіністи потурбували німецьку дівчинку, що вийшла з костела, чи щось такого — все се „nieprawda“. Ба, але се весь світ знає, що в суперечці двох народів слабший (підданий) правильно має рацію, як не в подробицях, то бодай загалом. Доки Поляки були піддані Німцям і Москалям, тай нарікали на них, доти вони з правила мали рацію. А тепер ролі дещо змінилися... А якщо „Gazeta Kość.“ собо нині вже не може розуміти (перед війною певно се розуміла й відчувала), то значить, що вона тратить зір.. Не дармож то кажуть: „honores mutant mores“. Ясно з того, що нема надії, шоби польське духовенство могло в своїй суспільности інтервенювати для злагодження безчисленних конфліктів з іншими народностями.

Пан Ч. Крат „спасає“... В ч. 9. протестантської „Віри і науки“ (на стр. 17.) з с. р. випечатаний лист якогось галицького гр. кат. священика (мабуть зі станиславівщини, бо згадує Станиславів), в якому просить д. Ч. Крата, шоби його взяв до Канади на євангельського пастора... (Певне, що тут у краю се індивідуум всі мости спалило за собою...) А п. Крат, якого ми добре знаємо з давніших часів, відповідає йому тоном пагірярха, а змістом штубака: „Невідомий Брате, Священослужителю, мир Вам від Господа!... Коли хочете зірвати з унією і присвятити решту днів Ваших Господеві, ставши апостолом Євангелії Його в нашій народі, то робіть це там, де Ви тепер є...“

Кандидат певне не з тих, що п. Крат, і слушно погадає собі: Е, говори дурниці дурному! Коби я хотів свої дні „Господеві присвятити“, то я се міг в унії й без твого „мира“! Але мені гроший треба — і то в Канаді, де не йшла би за мною моя чорна тінь — моя „неможлива“ історія! От що, пане Крат!

Митрополит Антоній оправдується. Заграничні й деякі польські (Gazeta Kościelna) часописи були рознесли вістку про ересь православного російського митрополита Ан-

тонія (на еміграції), яку собор російських єпископів, що на еміграції, мав осудити в Карловцях (Югослав.) с. р. Єресь мала би міститися в катехизмі, що його видав митроп. Антоній; вона доторкається первородного гріха й відкуплення, а прозвано її „пелягіанізмом“. В останньому числі (ч. 7—9) сербського місячника „Християнськи Живот“ (виходить у Карловцях) митроп. Антоній оправдується з того закиду в статті під заголов „Моя відповідь на клівети“. Твердить, що на соборі в Карловцях про його катехизм ні мови не було, а заграничний синод признав його катехизм за „строого православний“ і — наводимо його власні слова — „порішив (без моєї участі) приймати його за шкільний підручник, але я від сеї почеси відмовився в замірі, щоби покищо не зворушувати слабої совісти людей, котрі в теології мало інформовані й непроникливі, тай щоби оминати непотрібні спори“. Отже таки на річи щось мусить бути! Вістка про єресь митроп. Антонія вийшла відту, що ректор богословського (православного) факультету в Карловцях, протоєрей Парента (звісний сербський богослов), в своїй рецензії катехизму митроп. Антонія закинув йому „новаторські думки“ з характером пеляганізму, а сербські газети се підхопили й доповнили ріжними видуманими акцесоріями.

Свою науку виложив митроп. Антоній ще 1917. р. в брош рі „Догма відкуплення“.

Як каже, не відкидає він „ані божеської справедливости, ані грішного попсовання людського роду, ані ласки“, тільки відкидає схоластичні поняття про „задосить учинення (satisfactio), відплату Божій справедливости, хрестні заслуги Ісуса Христа“. Дальше каже, що ці поняття зродилися в середних віках на взір „лицарської етики двобоя“, а через київських схоластиків (Лавр. Зизаній, Петро Могила) приймалися на Руси. Слова Ап. Павла „въ немъ же вси согрѣшиша“ каже він („із зовсім оправданих рацій“) так толкувати: „тому, що всі (люди) согрішили“, але не через Адама“. А таке натягання св. Письма завсіди бодай підозріле! Добре було би, якщоб хтось із наших богословів роздобув собі згадану брошуру митроп. Антонія, і зясував нам його науку з католицького становища.

„Ісус“ і „Христос“. Деякі з оо. катехитів висказали мені сумнів щодо слушности моєї завваги про уживання слів „Ісус“ і „Христос“ в попередньому числі „Ниви“ стр. 329. Слово „Ісус“ етимольогічно значить стільки, що „спаситель“: а „Месія“ (жид.) чи „Христос“ (грецьке) етимольогічно значить „помазанник“. Отже, як могли здаватися, моя заввага, що „більше вказане є учити дітий називати Христа Христом, а не Ісусом“, не є стійна. — Алеж се не

все, що зв'язане з тими двома назвами, й тому воно не є рішачуче. Етимологічне значіння особових імен (Володимир, Мирослав, Петро-Скала*), Теодор-Божидар і т. ін.) правильно не стоїть у ніякому річевому відношенні до осіб, які ті імена носять. У Христа річ мається інакше, бо його ім'я було ангелом благовістителем згори вказане, яке таке, котре своїм етимологічним значінням якраз відповідало дійсному характерови Христа. Та всежтаки воно є тільки ім'я. І не є се ім'я виключно Христове. Ажте були й інші Ісуси: Ісус син Навина, Ісус син Сираха згадуються в біблій. (Про першого з них говорить дітям у школі обов'язково.) А назва „Христос“ (Месія) належиться виключно тільки самому Христови і означає його достойність (уряд, титул). Але навіть етимологічно вона тільки на перший погляд менше означає, як назва „Ісус“, а в дійсності ні.

Помазання — се символ вибрання, висшости чину, характеру, влади. А Христос є божим Помазаником. Під тим іменем уже пророки говорили про Христа, й сам Христос покликується на ті слова: „Дух Господній на мені, длятого помазав мене“... (Лук. 4, 18). Се ім'я, яке спеціальна назва Спасителя, було звисне цілому ізраїльському народови, і Апостоли так називали Спасителя („Ти єси Христос, Син Божий“...). Саме від того імени й утворено вже в апостольських часах назву для учеників Христових — „христіани“ (а не „ісусівці“). Ніколи в євангеліях люди не називають Христа просто по імені „Ісусе“, коли говорять до нього; але або „Господи“, або „Учителю“, а якщо кажуть „Ісусе“, то додають апозицію „Сину Давидів“, що мало таке значіння, як для нас пр. „сину царський“ (отже ся апозиція підносила достойність особи). Задля божеського почитання Христа в Новім Завіті вже не надають дітям імені „Ісус“. Сталося так, що ім'я „Ісус“ для нас нині є спеціальним іменем Христовим. Та, як сказано, воно й нині є тільки іменем, а не титулом.

Ясно отже, що в титулах книжок, котрих змістом є життя й наука Христова, повинні ми уживати ту назву, котра є титулом Христа. „Ісусом“ можна називати Христа тільки там, де є допустиме фаміліярне відношення до Христа — в молитвах. о. Г. Костельник.

о. Юліан Дзерович, що вже осьмий рік був управителем III. дівочої учит. державної семінарії у Львові**), на днях

*) Серби Петра кличуть „Каменко“.

**) Се українська учительська семінарія б. міністром Грабським перелицьована на „утраквістичну“; але учеників польської народности, як не було, так і нині в ній нема.

іменований директором тоїж школи. Се одинокий священник, що є директором середніх шкіл у Львові. Його ревність, солідність, ніжний такт та вмілість по довгих коровадах таки найшли признання в польських шкільних властей. Вп. новому Директорови gratулюємо з щирого серця!

Програма політичної партії УНДО. Як нас інформують з авторитетного жерела, в новій програмі УНДО між іншими має бути така точка: „Приймаючи засади християнської моралі в основу розвитку української нації, партія обстоює науку і права грекокатолицької церкви в Галичині і православної на інших українських землях“. Ся точка вже ухвалена Центральним Комітетом, а Народний Зїзд має її затвердити. Львівське духовенство на своїх товариських сходах одобрило отсю програму, й ухвалило, щоби наше духовенство, для заховання свого престижу і своєї сили, не роздроблювалося в ріжні партії, але ішло одною лавою також на політичному полі.

До відомости

П. Т.
Передплатникам.

Слідуюче число „Ниви“ вийде подвійне — за Листопад і грудень — виключно з того приводу, що наша каса порожня. Вже отсе число 10 видали ми в цілости на довг. А нам П. Т. Передплатники залягають за 1926 р. звиш 6.000 (шістьома) тисячами зл.

Дуже просимо сейчас вирівняти свої залеглости.

З сим числом розсилаємо чеки, на котрих подана квота залежности наших довжників до кінця 1926 р.

АДМІНІСТРАЦІЯ.

Позволяється печатати

Львів, дня 30. жовтня 1926.

Бачинський, ген. гік.

Редактор-видавець о. Д-р Гавріїл Костельник.

З друкарні Ставропігійського Інституту

ПЕТРО ГЕЛЕМЕЙ

БРОНЗІВНИЧА РОБІТНЯ

Львів, вул. Вірменська 30.

Виконує дешево й солідно всякі відновлення церковних знарядів, як: окуття до євангелій, павуки, чаші,

дешево й солідно!

дешево й солідно!

КРАВЕЦЬКА РОБІТНЯ Михайла СТЕЦЯ

Львів, вул. Зелена 31.

Абсолютента Академії Крою в Штутгарті і Липську
для Високопреподобного ДУХОВЕНСТВА

Реверенди, напістики, пальта і колпаки.
Має на складі різного рода: Шовкові,
морові і гарні вовняні, рипсові. Для Вп.
Панів виходять роботи скоро і елегантно
по найновішій модним в зорам.

ПОЗІР!

МОНОГРАМИ ! МОНОГРАМИ !

ПОЗІР !

дв хрестикового вишивання в двох красках (чорно-червоні). Всі можливі вязання букв. Около 350 монограмів. Кожда особа знайде там ініціали свого призвища. Кождий монограм складається з двох букв, по мистецьки з собою звязаних, які звичайно вишиваються на рушниках, хустинах, біллію і т. п.

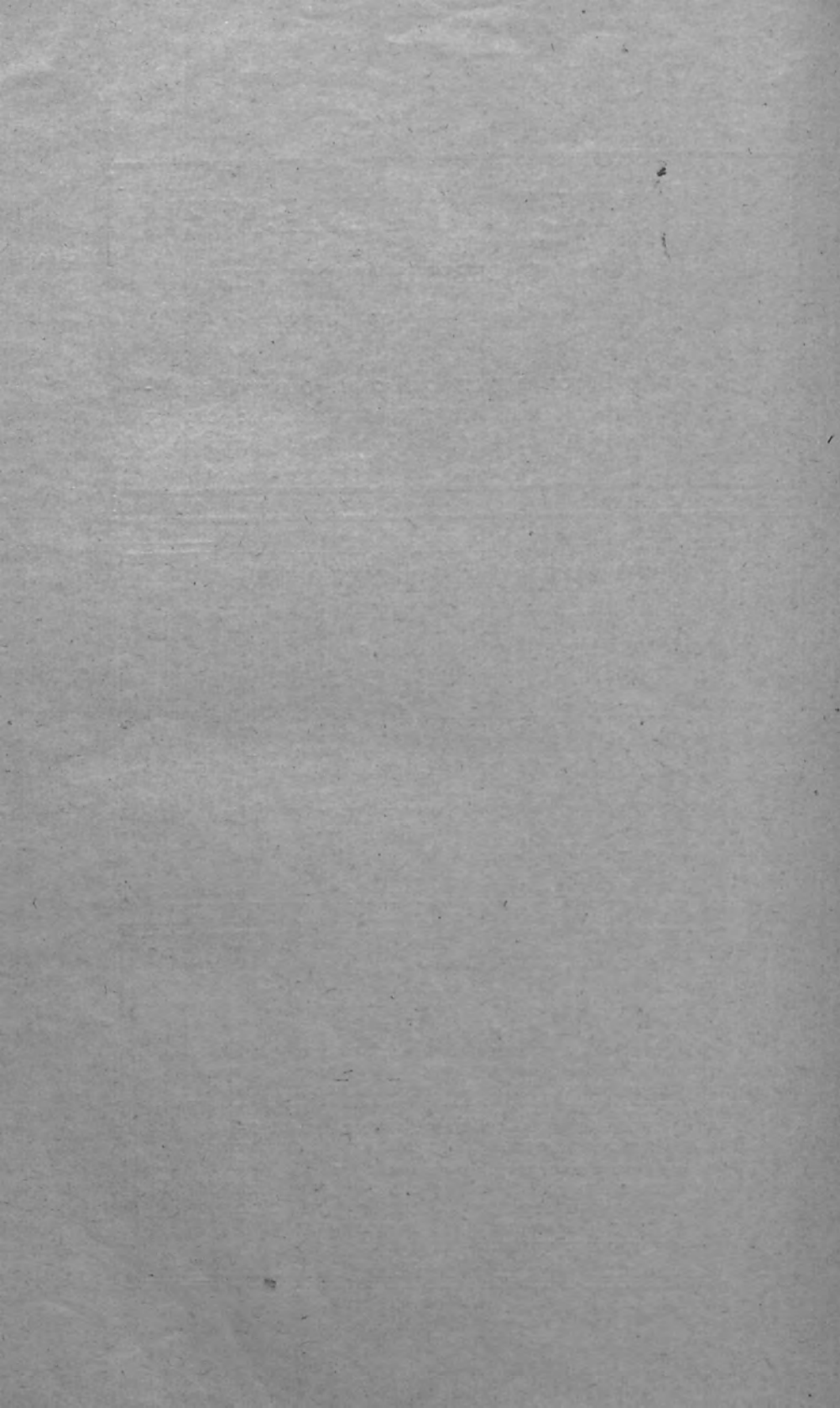
Ц І Н А комплект, переплетеного в альбом, зл. 5.

В передплаті до 15 падолиста с. р. лише 4 зл. На поштову поруч. пересилку треба долучити 0.50 сот.

В Америці 1 комплект — 1 доляр.

Замовлення й гроші слати на адресу;

„РУСАЛКА“. Львів, вул. КУРКОВА ч. 10.

НИВА

місячник присвячений церковним і суспільним справам

Адреса Редакції і Адміністрації:
Львів, Корняків ч. 1.

З М І С Т:

† еп. Йосиф Боцян (некролог)	369—372
Митрополит Андрей: Промова над домовиною бл. еп. Йосифа	372—376
о. Др. Г. Костельник: Психологія віри	376—384
о. Дмитрій Курдидик: Від слів до діл	385—386
Українська гр. кат. церква в Румунії	386—390
Гавриїл Костельник: Христові спокуси	390—398
Дяки гудуть!	398—402
о. Ігн. Юзювич: З 50 літньої історії Скільско-Тухлянської Верховини	402—404
о. Іван Рудович: Мої пояснення	409—416
Місії	416—421
Нові книжки	421—422
Всячина	422—434
Проповіди	160—192

ПЕРЕДПЛАТА

на 1927 рік

буде виносити :

в краю 16 зл., для заграниці 2 долляри.

Просимо вирівнати задляглости за 1926.

і прислати передплату на 1927 рік.

АДМІНІСТРАЦІЯ.

НИВА

місячник присвячений церковним і суспільним справам

Ч. 11-12 Львів, за листопад і грудень 1926. Рік XX

о. Йосиф Боцян

Епископ Луцький, помічний єпископ Львівський, Д-р св. Богословя, Предсідатель Т-ва св. Ап. Петра і пр.

Наче грім рознеслася по Львові вістка про Його смерть. Помер так несподівано! Вправді Він загалом не тішився кріпким здоров'ям, бо маючи вже з давніших літ ушкоджені легені, в наслідок хочби й легкої застуди часто западав на здоров'ю. А всежтаки Він видержав тяжші недуги, чим була остання Його недуга. Приїхав з Пинська, куди на запрошення тамошнього (римокат.) єпископа Лозінського поїхав був для звеличення свята свщ. Йосафата (14.XI. с. р.), й почувся недужим. У той час мешкав у духовній семінарії у Львові. В середу 17.XI. положився до ліжка, однак Його недуга не виглядала тяжкою, бо навіть вставав з ліжка, сидів і ходив в останніх днях свого життя. А в неділю. 21.XI. рано около 7 $\frac{1}{2}$ г. нашли Його мертвим в кутику на кріслі на коридорі, перед ректорським мешканням. Лікар ствердив смерть наслідком удару серця. В часі самої смерті ніхто при ньому не був присутній.

Бл. п. Єпископ, як звісно, вів побожне життя, щодня причащався підчас своєї недуги. По св. Причастю останнього свого дня вийшов був з комнати, а служачий пішов по сніданок для Нього. Отці Ректорату в той час були заняті в церкві. І саме в такий найбільш невідповідний момент пришла Його смерть.

ЛБ АН УРСР

Ж. Н.

Така вже доля переслідувала еп. Йосифа, що Він ніколи не був на „своєму місці“ і навіть не вмер на „своєму місці“.

Став Він єпископом саме в той час і під тими авспіціями, коли й без того марна доля нашого народу стала трагічно заломлюватися наступом Москалів на Галичину. А коли цілий нарід „нічим“ не є, то і його діти, хочби високо поставлені, мусять нести на собі п'ятно сеї долі — недолі.

Коли російські війська 19. IX. 1914 р. вивезли зі Львова нашого Митрополита Кир Андрея, о. И. Боцян, тоді ректор духовної львівської семінарії зголосився супроводжати Митрополита в ролі його сповідника. В Києві в готелі — отже не на властивому місці — Митрополит потаємно висвятив о. Йосифа на єпископа Луцького, боячися, що Москалі мають замір позбавити нашу Церкву єпископів, щоб її легше знищити.

По вивезенню Митрополита в гллуб Росії о. Йосиф вернув до Львова. Небавом одначе вивезли його Москалі з іншими нашими львівськими священиками аж на Сибір (найдовше перебував у Минусинську разом з о. дром М. Горникевичем і о. дром Сободем).

До Львова вернув шойно по російській революції 1917 р. Через весь той час виступав Він яко єрей, а не яко єпископ (се була тайна), аж Митрополит, також повернувши в Росії, виходив у Римі признання для висвячення о. Йосифа Боцяна на Луцького єпископа. Але по тім несповнім успіху непривітна доля знов подула вітром в очи бл. п. еп. Йосифови. І Галичина і Луцьк опинилися під Польщею, а що польським властям греко-кат. єпископ луцький не був на руку, еп. Йосиф і до смерті не засів на своєму єпископському престолі. Просто не мав місця. Проживав то в василіянськiм монастирі в Підгірцях (на свіжiм воздуху задля слабого здоров'я), то у львівській духовній семінарії — всюди яко гість, без середників для удержання.

В 1922 р. виїхав був за кордон, взяв участь у Велеградському зїзді, опісляж відвідав нашу політичну й військову еміграцію в Чехословаччині та Австрії. В 1925 р. найвищі церковні й політичні влади розв'язали його „квестію“ так, що іменовано його помічним єпископом нашого львівського Митрополита. Та навіть сього місця Він і до смерті не обняв, не осів у св. Юрі, засідно чекаючи на приготування мешкання для себе. Приготували одно мешкання, та помер о. архипресвітер Анд. Білецький, а еп. Йосиф мав займити його місце в Капітулі і його мешкання. Хоч номінація з Риму не приходила, се друге мешкання приготувано для еп. Йосифа. В суботу від-

дали Йому ключ від мешкання, а в неділю рано він помер...

Дивним Провидінням Божим Покійник став просто символічним виразником долі цілого нашого безталанного народу: шораз змагаємося, а ґрунт шораз усувається нам зпід ніг... З тої рації Його смерть тим більше діткнула всіх, що ближше знали Його.

Покійний Єпископ родився 1879. р. в містечку Буську в незаможній міщанській родині. Середню школу покінчив у Золочеві. По скінченню богословських студій у Львові виїхав на висші студії за границю. Осягнув ступень доктора св. богослов'я. Зразу був префектом у дух. львівській семінарії, опісля — для поратовання здоров'я — був со-трудником у купелевім місці Любіню Великим коло Львова. По номінації о. дра Й. Жука на Апостол. Адміністратора в Босні став Покійник ректором львівської духов. семінарії 1910. р. По повороті з сибірського заслання сповняв даліше уряд ректора до 1920. р., коли заряд духов. семінарії перебравли ОО. Василяни.

Належав до талановитих одиниць і був книжколюбом. Одинокє майно, яке полишив по собі, се Його цінна бібліотека. Був добрим знавцем української мови (що між духовенством рідке явище), літургії та історії української церкви. Писав переважно на принагідні теми (з нагоди ювілею свщ. Йосафата, ювілею Митрополита...), переклав на українську мову „Наслідкування Христа“ Томи з Кемпіс. І яко єрей і вже яко єпископ дописував до нашої „Ниви“. В товаристві був привітний, не без гумору, любив говорити на всякі теми. Його широке, просто лексиконове знання давало Йому можливість і привід до сього. Залюбки титулував кожного духовного (навіть богослова) „батьку-батьку“ (шкода, що ні один з промовців на Його похоронах не використав того звичаю Покійника). Заєдно носився з великими плянами, одначе ані доля, ані крихке здоров'я не позволяли Йому переводити сі пляни в діло. Бувало часом у товаристві священики говорили: Чому єп. Йосиф силоміць не осяде в Луцьку, нехай счиниться світовий скандал, якби Його відти виганяли... Але до сього треба було здоров'я й життєвого розмаху, борительської вдачі, а Покійник ні одного з того не мав.

Був щирим українським патріотом, і запрошений радо ішов на кожде національне свято, та звеличував Його своїми промовами.

Св. Унією дорожив і був її бездомним Апостолом. Запрошений до Пинська не відмовився поїхати, хоч — як показалося — отся подорож стала причиною Його смерті. Побожний єп. Лозінський по тижневи віддав Йому візиту, вже мертвому.

Похорони бл. п. еп. Йосифа, як про се доносили наші часописи, були наче королівські.

В історії нашої Церкви остане на віки Його незвичайна сторінка з великих, але трагічних для нас часів.

Прощай, Батьку!

Вічна Тобі Пам'ять!

К.

Митрополит Андрей

Промова над домовиною бл. п. еп. Йосифа

Споминаючи померших праведників, хвалимо їх діла й чесноти і ставимо їх як примір до наслідування для людей. Великі прикмети й чесноти Покійного Єпископа Луцького Кир Йосифа лишаються довго в пам'яті людей; будуть виславляти великі прикмети його серця, його працьовитість, доброту, любов ближнього, його ревність, і дбайливість про добро церкви і народу, а може найбільше і найдовше лишиться вона в пам'яті людей ізза трагізму його життя, ізза його смутку і болю, який тягнеться в цілому десятилітті його єпископства. Якою жалібною заслоною була прикрита мітра, що її несли в похороннім поході, таксамо жалібною заслоною було неначе прикрите ціле його єпископське звання. Тим був він наче символом історії нашої святої унії — цілої історії нашої церкви від чотирох сот літ. Бо в ній як червона нитка тягнеться якийсь незрозумілий трагізм, якийсь біль, якийсь сум, так що не знаю, чи є де на світі історія якоїсь церковної провінції чи церкви, яка була би в тій мірі сумна, переповнена болем, трагічна. Може одного, — і на се хочу звернути вашу увагу, — будучі покоління не спостережуть у житті Покійного, як не спостеріає того майже ніхто тепер, а що мабуть щойно колись, по довгих і довгих століттях догляне й належно оцінить історія.

Я хочу нині піднести великі заслуги Покійного для його єпархії, хочу вам представити, що для тої єпархії, для єпархії в Луцьку він зробив. А зробив він, вірте мені, більше як може нині доглянути людське око. Дивує вас може се моє слово. Не одному приходить на гадку, що саме бідний єпископ Боцян для своєї єпархії нічого не міг зробити, що навіть не міг для неї працювати. Тому, щоб на сю трудність добре відповісти, пригляньмося цілому положенню нашої церкви там на Волині і там далше на Сході й на Півночі. Пригляньмося тому положенню з обох сторін: з людського боку і з боку надприродного християнського порядку.

В р. 1914, в хвилі, коли російські війська заняли майже цілу Галичину і коли видавалося, що вже вибила остання година унії, що так, як інші єпархії нашої церкви за цариці Катерини, Николая й Александра були знищені насильством й відірвані від єв. кат. церкви, так і наші галицькі три єпархії згинуть під ударами релігійного переслідування, — в тій хвилі о. Боцян, тодішній ректор Духовної Семинарії у Львові, став луцьким єпископом. Дістав у спадщині одну часть тої церкви, що колись через берестейську унію з кінцем XVI. століття була піддалася Апост. Престолови, а в якій за Николая I. унію насильно здушено. В кілька місяців пізнійше новоіменований і посвячений єпископ був вивезений в далеку Сибір, де пережив перші три роки свого єпископства. Вернувши до Галичини в 1917. р., коли його серце рвалося до апостольської праці, міг зробити лише одну коротку подорож і відтак уже не мав можности нічого зробити для своєї єпархії безпосередно. Був від неї відлучений, рідна Земля Галицька стала для нього землею вигнання... І то все. Не мав нагоди, не мав можности ані для своєї єпархії, яку так любив, ані для тих бідних вірних, для котрих так бажав працювати, нічого вдіяти. Подумайте лише, яке се терпіння для серця єпископа! Видіти як ті вірні, яких йому Бог вручив, гинуть без помочі душпастирів, чути, як через той бідний край пересувається там і назад навала ворожих військ, знати, що сотками і тисячами люди гинуть, що висилають їх на далеку чужину на вигнання і бути самому вигнаним; мати руки і ноги звязані, не бути в силі щонебудь для своїх вірних зробити.. Подумайте лишень: бачити з далека біліючі ниви, знати, що надійшла хвиля жнив і тужити за працею і рватися до неї і бути відірваним від усякої праці... І так ціле життя.

І на тім кінець — і більше нічого. Чиж більше нічого? Подивіться з другого боку — погляньте на нашу церкву на Волині, яку називаю нашою тому, що вона церквою наших бідних людей, подивіться на ту церкву на Волині, на Підляшю, на Холмщині, а побачите таку руїну, що часи перед берестейською унією, часи руїни і упадку, видадуться ще кращими. Погляньте на далеку широку Україну, бо так зв. автокефальна церква веде не менше до руїни, відриваючи нарід від церковного передання батьків і ведучи його до роздорів, не зважаючи на стяги принадні для тих, що люблять вітчину — національність і самостійність. І тут і там і на далекій Білій Русі і ще далше в Москві — всюди церква в пониженні, розділена, розшарпана власними дітьми і наближається з кожним роком до цілковитої, як виглядало би, заглади.

Тепер запитаю вас, що, думаєте, що треба би зробити, щоби церкву двигнути з тогу упадку, щоби нарід піднести,

просвітити, спасти? Від чого бодай зачати? Які основи в праці поставити? Чиж справою найважнішою, найконечнішою в таких положенні не є знайти людину чи людей, які себе самих віддали би в жертву, посвятити своє життя? Такі часи уладку переходила наша церква в XVI в. Бог дав їй св. Йосафата. Він жертвою свого життя положив ті основи, на яких ми досі ще будуємо і які на довгі століття будуть основою поступу й будучини для нашого народу. Чогож треба, щоби той нарід і нині спасти? Треба жертви! Треба, щоб у тих краях повторилася кровава жертва Голгофти. То правда, що кровава жертва Голгофти повторяється на жертвенниках при Службі Божій, але історично й суспільно жертва Голгофти повторяється через людей. Одна та жертва може спасти нас від заглади! Ви, браття дорогі, добре се розумієте і в щоденному житті і в родині і в громаді: посвята се перша й найконечніша умова поступу. Се перший лік, перший рятунок; де посвяти нема, там усе майно гине; де є посвята, там усюди зачинається нова епоха. Посвята материй для долі дітей, посвята лікарів для здоровля хорих, посвята учителів для виховання молоді, посвята душпастирів для духовного добра вірних. Якби не жертва наших родичів, учителів, тих, що нас виховували дітьми, лікарів, що коло нас хорих ходили, якби не жертви наших попередників, ми або не жилиб, або жилиб у страз гірших умовинах.

Від яких десяти літ, від світової війни, чимраз більше доходимо ми всі до тої гадки, що ми самі винні в своїй лихій долі, що в нас львина часть вини, чому у нас мало добра, чому у нас нема гаразду. Чимраз більше, чимраз красше здаємо собі справу з того, що більше й більше треба у нас посвяти робітників на полі церковнім і народнім. Богато крови благородних синів вітчизни потекло за долю нашого народу. Споминаючи ті жертви нині, мусимо одначе з жалем сказати, що всежтаки замало було жертв і замало посвяти й тому хіба тільки не є поміж нами так, як моглоб бути і як повинно бути. І певно не замало цінимо жертви тих, що себе посвятили, коли стверджуємо, що потрібно було й потрібно є більше жертв і більше посвяти.

Вернім тепер до великого діла, яке сповнив покійний еп. Йосиф для своєї єпархії. Не міг він нічого вдіяти, але одно міг: життя своє жертвувати за добро своєї єпархії, за добро своїх вірних. І се він зробив! Нераз близьким собі повторяв: коли не можу для своєї єпархії працювати, то роблю бодай одно: життя своє віддаю Господу Богу за її добро. Ще коротко перед смертю, прощаючися з тим із наших священиків, що перший пішов там працювати, повторив йому те саме. І Бог прийняв його жертву й вели-

ке діло було сповнене. І тим способом у тім порядку, який Бог один бачить. Покійний Йосиф зробив для своєї єпархії то найбільше, що може душпастир зробити для своїх вірних. Покликую вас на свідків, отці душпастирі, чи хто з вас тільки зробив, чи хто з вас міг коли снити, чи хто з вас у безсонних ночах міг колись мріяти про те, щоби в своїй єпархії, в своїй парохії, для свого народу більше зробити? За вас, духовні отці, відповім тому народови, відповім і за себе. Ні! Ніхто з нас більше не зробив, ніхто не зробив тільки, ніхто й не може бажати більше зробити. Бо, як каже Христос: Ніхто більшої любови не може мати, як коли хто душу-життя віддає за ближніх.

В християнським порядку жертва є завдатком побіди — тріумфу. З хрестної смерти Христа виростає життя для людського роду. Жертвами святих, жертвами християн стоїть будова христ. світа; жертвою покійного еп. Йосифа буде стояти луцька єпархія. Нині наслідника він не буде мати. Єпархія лишиться в сирітстві може й довгі роки, але прийде час і вже наближається, коли воскресне до нового життя свята унія у тих краях, де народився, де жив, де помер св. Йосафат, де за його прикладом сотки й тисячі душ віддали життя за свій нарід, за Божу справу.

Я не сповнив би свого нинішнього завдання, якби не згадав товариша покійного єпископа Йосифа, покійного єпископа Дмитрія. Від ясної благородної постаті пок. еп. Йосифа трудно відлучити не менше, ясну й не менше благородну постать еп. Яремка. Про Його життя і про Його самітну смерть і про Його жертву люди ще менше знають, як про жертву еп. Йосифа. Але та жертва чим менше зна-на, чим тихша, чим більш укрита, може тим успішніша перед престолом Всевишнього. Оба товариші через усі роки студій і товариші в праці священників, одного дня стали священиками, одного дня єпископами, рівночасно майже ув'язнені, разом, хоч і в різних місцевостях, були інтерновані в глибокій Росії. Єпископ Яремко мав на вигнанні тим сумнійшу долю, що був сам, без товариша, і довгі місяці позбавлений потіхи відправляти Службу Божу. Ви се добре розумієте, дорогі браття. Для священика, ідеалом жертва Христова, Служба Божа; та жертва є Його школою. Боже провидіння так зарядило, що довгі місяці еп. Яремко не міг правити Служби Божої, а жив на вигнанні у Вологді. Ми, всі товариші на вигнанні, робили, що могли, щоб Йому в тім ділі допомогти і вже покійний приготавлювався на свою першу Службу Божу на вигнанні; вже дістав ризи і мав на другий день ту Службу Божу відправляти. Що діялося й тайнах Його душі — того, очевидно, ніхто не знає. Але се таке правдоподібне, що майже певне — довге бажання принести в жертву своє власне життя, викликало

в Його душі бажання принести в жертву своє власне життя. Одного з них до тої гадки довела неможність посвятитися для праці народови, другого неможність навіть відправити Службу Божу за нарід. І помер він у Вологді, де не було навіть брата, щоби примкнув Йому повіки... Обаж вони дійшли до того вершка хрестного життя, до того вершка душпастирської праці, до того ідеалу священничого покликання, яким є жертва самого себе! І жертву оба сповнили. І тою жертвою поклали безпечний фундамент, на яким будуть щойно працювати будучі покоління. А нам дай Боже за їх прикладом також жертву з себе зробити для добра і для спасення нашого бідного народу. Амінь!

о. Др. Г. Костельник

Психольогія віри

(Продовження)

4. Віра в Бога, в друге життя, в Христа і т. д. — отже теольогічна віра — під льогічним оглядом нічим не різниться від звичайної психольогічної віри, якою — як ми бачили — людство живе. Виступає тут той самий розум і так само поступає. Се важне ствердити з огляду на таких філософів, як Ясоби, котрі вчать, що теольогічна віра є продуктом якогось особного розуму (Vernunft), тай з огляду на таких філософів, котрі вчать, що теольогічна віра загалом не є продуктом розуму, але або „практичного змислу“ (Kant), або чуття (Schleiermacher), або підсвідомости чито загалом чогось іраціонального (т. зв. модерністи).

Старинні поганські філософи (Анаксагор, Питагор, Елєати, Плятон, Аристотель) уважали свою теольогічну віру за складову часть своєї філософії, отже за продукт виключно розумовий. Їх теольогічна віра була для них льогічним завершенням їхнього світогляду. В дійсности віра, яка вона не була би, завсіди є таким завершенням світогляду. Так представляється віра тоді, коли маємо на увазі її льогічну сторону (а саме отся сторона була головна для старинних поганських філософів). Виходить з того, що віра мусить мати свої розумові рації.

Навіть коли взяти під увагу християнську (значить: об'явлену) віру, яко таку, то й вона мусить мати свої розумові рації, і хто її ісповідує, сей повинен знати бодай головні з тих рацій. Уже Ап. Петро каже, що ми повинні бути „готові завсіди до відвічальности перед кождим, що домагається від нас звіту про надію“ (себто: віру) (І. Пет.

3, 15). Річ була ясна й для старинних християнських письменників. Тертуліян пише: „Nihil temere credendum, temere porro credi, quodcumque sine originis agnitione creditur“ (Adv. Marc. 1, 5, c. 1.). Ще виразнійше говорить св. Августин: „Quis non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit, nisi prius cogitaverit credendum“ (De praedest. sanct. c. 2, n. 5.) А також: „Absit, ut ideo credamus, ne rationem accipiamus sive quaeramus, cum etiam credere non possemus, nisi rationales animas haberemus“ (Ep. 120, n. 3. sq.).

Се кождий мусить признати, бо воно є фактом безпосередного внутрішнього досвіду, що віру, як звичайну життєву, так також теологічну, попереджає роздумування, розважування рації — „prius est cogitare quam credere“. А се значить, що теологічна віра має свою розумову сторону, свої логічні рації (осуди й заключення). Алеж сього властиво ніхто й не перече. Іде тільки про се: чи отсі рації мають — зглядно: чи можуть мати — об'єктивну вартість? Ось що-йно тут розходяться людські погляди. Звичайна людська свідомість, яка не сходить до подробиць критеріологічних проблемів, відповідає на поставлену kwestію стверджуючо; а з нею також більшість філософів. Але філософи, в сей чи той спосіб заражені скептицизмом, дають заперечуючу відповідь. І щоби зраціоналізувати теологічну віру, яко постійне і загальне явище в життю людського роду, то шукають за її жерелом не в розумі, але в інших психічних силах: або в „практичному розумі (Kant) або в якомусь „надрозумі“ (Jacobi), або в чутті (ріжні наводять ріжне чуття), або в фантазії — тощо. Одні з тих філософів оправдують теологічну віру загально, тай самі вірять у Бога, в друге життя (Kant, Jacobi...). Інші відкидають її, вважаючи її за „пережиток“, і стремлять до того, щоби всі люди „виросли з тієї наївної, дитячої віри“, та щоби замість неї прийняли або пантеїзм, або агностицизм (усе те тільки ріжні форми атеїзму).

Якщо вже раз признано, що теологічна віра має свою розумову сторону, так се рівночасно значить: що проблеми теологічної віри підпадають під оцінку розуму. І сього ніхто не може заперечити, бо розум не є нічим — не щодо глибини, але щодо ширини — обмежений. У дійсности всі, чи позитивні атеїсти, чи тільки скептики в kwestіях віри, розправляють про проблеми теологічної віри, видають про них свої осуди.

Значить, що сфера релігійних проблемів — саме тому, що маємо розум — для нас отверта, і хочби ми заступали не знати який погляд на ті проблеми, то можемо й му-

симо покликатися на розумові рації, як на рішачі в найвисшій інстанції. Хто твердить, що віра в Бога, в друге життя і т. д. ґрунтується на чуттєво чи може на фантазії, то він до сього погляду прийшов на підставі своїх розумових рацій. Так само, хто твердить, що Бог се *ὁ θεὸς πᾶν*, або що Бога зовсім нема, або що його годі пізнати... Виступають тут отже одні розумові рації проти других. І той погляд об'єктивно більше оправданий, котрого рації сильніші.

Але, як небавом переконаємося, всяке порішення теологічних проблемів, значить: усяке завершення світогляду, буде тільки вірою, а не зможе перекинутися в знання. Тому в сфері теологічних проблемів може виступати тільки одна віра проти другої віри. Пантеїзм, матеріалізм, агностицизм — се також тільки віра (вірування, а не знання).

Можливе є подвійне вихідне становище для атеїстів. Одні знаходять засаду для атеїзму в суб'єкті — се суб'єктивісти й сензуалісти; другі знаходять таку засаду в світі — се пантеїсти, матеріалісти й агностики.

Ми тут не займаємося логікою теологічної віри, тільки її психологією, тому й не по дорозі нам зводити логічну боротьбу з ріжного рода атеїстами. Нам засадничо йде тільки про се: чи розум може подати якусь позитивну розв'язку бодай основних теологічних проблемів? Пантеїсти й матеріалісти разом з нами відповідають на поставлену квестію стверджуючо. Тільки що їхні дальші погляди розходяться з нашими. Але ми від сього абстрагуємо.

Заперечуючо на поставлену квестію відповідають суб'єктивісти, сензуалісти (до котрих треба зачислити також радикальних емпіриків) і агностики.

Суб'єктивісти (грецькі софісти і скептики, Кант...) учать, що всі наші вражіння і поняття (отже також їх уклади: осуди та заключення) мають тільки суб'єктивну вартість, як і наші чуття (сум, радість, страх...). Світа, що зовні нас, не ялось нам пізнати. А що предмети теологічної віри належать до зовнішнього світа, отже не можемо їх пізнати.

Сензуалісти (деякі грецькі скептики, Ніше...) вчать, що наш розум має об'єктивну вартість тільки в сфері змислового світа, бо змисли є самотнім оригінальним джерелом нашого пізнання, і розум може тільки порадкувати змислові дані, але нічого нового до них не може додати.

А що предметів теологічної віри не знаходимо в змисловому світі (в досвіді), то про них нічого не можемо знати.

З тих своїх засад субективісти й сензуалісти звичайно висновують атеїстичний погляд: що всяка віра в Бога є тільки антропоморфізмом. Одначе вповні послідовно з тих засад випливає тільки агностицизм: що про Бога нічого не можемо знати — ані чи він є, ані чи він не є. Так, як се сказав софіст Протагор. На всякий спосіб субективізм і сензуалізм підривають основи релігії, і тому, що вони такі поширені з нинішньому світі, кожний інтелігент повинен бути „на чисто“ з проблемою об'єктивної вартости розумового пізнання. *)

Типовим агностиком є той, що не покликуюється ані на субективізм, ані на сензуалізм, тільки на незвичайну поплутаність релігійних проблемів, і з того приводу заключає: *Ignoramus et ignorabimus!* (du Bois-Reymond).

Вказане тут таке розрізнення: якщо агностикам іде про наглядне пізнання релігійних правд, то годимося з ними, коли вони заперечують можливість такого пізнання. Але якщо заперечують також можливість такого пізнання, яке є достаточне для розумної віри, то не можемо з ними погодитися.

Іде тут про розумність того самого ступня, як при звичайній психологічній вірі. Отже щоби подані розумові аргументи були в силі нічим не упередженого, розважного чоловіка склонити до віри. Не розходиться про се, щоби аргументи теологічної віри були аж такі могуті, щоби всіх людей, або хочби тільки всіх учених склонити до віри. Таку загально зобов'язуючу силу має тільки наглядна правда, якої процес зачинається й кінчиться в розумі. А процес віри — особливо теологічної — дуже скомплікований (він обіймає всі психічні наші сили), й тому згори ясно, що знайдеться чимало одиниць, котрі сим чи тим будуть упереджені до віри (опісля спробуємо подати аналізу тих упереджень). Факти, що ціле людство через усі віки вірило й вірить у Бога та що також найбільші генії (Платон, Аристотель, Descartes, Leibnitz, Newton і мн. ин.) вміли погодити свою віру з своїм розумом, недвозначно свідчать про те, що теологічна віра має достаточні розумові рації об'єктивної вартости. Теологічна віра є постійним і загальним явищем у життю людства, а атеїстична (чи пантеїстична) віра є тільки принагідним виїмком, який може загніздитися тільки в тій душі, в котрій знідились або заломились природні розумові інтуїції саме ті, що необхідно потрібні для теологічної віри, як здорове око для спостережування красок.

*) Відсилаю охочого читача до моєї розправи „Пізнання зовнішнього світа“, яка міститься в моїй книжці „Три розправи про пізнання“, Львів 1925.

Стільки про об'єктивні розумові рації теологічної віри.

А якщо мати на увазі суб'єктивний процес теологічної віри, то й тут треба сказати, що розумові рації повинні бути достаточні для даного осібняка, щоби він дав віру на них. Отже не якінебудь, але достаточні рації. „Nihil temere credendum“, як каже Тертуліян. Ці рації об'єктивно можуть бути й безвартісні — се інша справа; але для даного осібняка повинні видаватися достаточними. Супроти того Тома з Аквіну ставить замалі вимоги до розуму, коли так учить: „rationes, quae inducuntur a sanctis ad probandum ea, quae sunt fidei, non sunt demonstrativae, sed persuasiones quaedam manifestantes non esse impossibile quod in fide proponitur; vel procedunt ex principiis fidei, scilicet ex auctoritatibus sacrae Scripturae“ (Summa 2-а 2-ае q. 1. art. 5). І тут мав Тома на думці тільки внутрішню сферу віри, і се його звало.*) Докази, які мали би тільки таку силу, щоби представляти щось як „не неможливе“, не заслуговують навіть на наш здогад (opinio), якщо ніщо більше не є з ними у зв'язку. Золота гора — щоби послужитися оклепаним приміром — не є неможливою, а пречинь ніхто розважний не повірить у неї. Але якщо вже маю всі потрібні докази для правдомовності свідка, то щойно тоді вистарчає для мене доказ, що „не є неможливе“ (не є абсурдне) те, про що свідок розповідає. Отже се буде тільки додатковий доказ.

Властиві докази для віри, як се вже знаємо, повинні мати зобов'язуючу силу для розуму, однак не в цілості, не безвихідно зобов'язуючу, щоби притому могла забрати свій голос і воля.

5 Не доцінював Тома розуму в суб'єктивному процесі віри, але зате перецінював об'єктивну силу релігійних правд, коли вчив, що релігійні правди, бодай основні (природні), можуть для вчених статися знанням. Се було послідовністю його невдатного розв'язання процесу віри. Якщо вірі приписати менше, то треба знанням приписати більше, щоби вийшла цілість. Віру основував Тома на волі, значить: на чисто суб'єктивному чинникові. А якжеж тоді забезпечена об'єктивна вартість релігійних правд? Тома відповідає основні релігійні правди з розвоєм науки можуть бути доказані, значить: можуть перекинутися з віри в знання. Ось тим розв'язується загадка (бодай одна її сторона): чому середні віки так засадничо і так запопадливо займались уаргументуванням релігійних правд і чому мали таку, просто діточу, сміливість при розв'язуванні найсубтельніших, для природи ро-

*) Тома з певністю мав тут на увазі докази, які подаються для т. зв. „таїнств віри“ (включення Сина Божого, Пресв. Тройця, переставлення в євхаристії).

зуму достаточного нездетермінованих, релігійних проблемів (особливо тих, які нам об'явлення насуває)? Вони були переконані, що в той спосіб віру перетворюють в знання. (Звертаємо увагу, що „знання“ й „наука“ не є те саме. Середні віки перетворили віру в „науку“, але не в „знання“.)

„Ea quae demonstrative probari possunt, inter credenda numerantur, non quia de ipsis simpliciter sit fides apud omnes, sed quia praesiguntur ad ea, quae sunt fidei et oportet ea saltem per fidem praesupponi ab his qui eorum demonstrationem non habent“ (Summa 2-a 2-ae, q. 1. art. 5). Так Тома з Аквіну. На іншому місці, саме на тому, де про віру вичерпно розправляє (Quaes. disp. XI, q. XIV, art 9), говорить він про це ще виразніше. „Aliquid vero est credibile non simpliciter, sed respectu alicuius; quod quidem non excedit facultatem omnium hominum, sed aliquorum tantum; sicut illa quae de Deo demonstrative sciri possunt, ut Deum esse unum aut incorporeum, et huiusmodi; et de his nihil prohibet quin sint ad aliquibus scita, qui horum habent demonstrationes; et ab aliquibus credita, qui horum demonstrationes non perceperunt; sed impossibile est quod sint ab eodem scita et credita“. „...dicendum, quod Deum esse unum prout est demonstratum, non dicitur articulus fidei, sed praesuppositum ad articulos“. „...de Deo non est fides quantum ad id quod naturaliter de Deo est cognitum, sed quantum ad id quod naturalem excedit cognitionem“.

Значить, що віра обмежена після Томи тільки на божє об'явлення, тай тут властиво тільки на тайнства віри. А що можемо природним розумом довідатися про Бога, як пр. що Бог є, що він є один, святий і т. д., якщо вміємо навести логічні рації для демонстрації, то воно належить до знання.

Тай на тому ще не кінець. Середні віки відкрили місток, щоби загальом цілу віру перетворити в знання. Тома (на тому ж місці) наводить твердження Рихарда де Санкто Вікторе: „ad omnia quae credere oportet, non deest ratio non solum probabilis, sed necessaria“. Тома приймає отсю думку за свою, додаючи до неї дальші слова Рихарда: „unde rationes credibilium sunt ignotae nobis, sed Deo notae et beatis, qui de his non fide, sed visionem habent“.

Бог об'являє, а він всезнаючий і правдомовний. Отже все, що міститься в об'явленню, се певніше від певного. (Отсе заключення ми вже стрічали в Томи.) Ось се той місток. Ба, але — як ми вже підносили — тут абстрагується від основної трудности, задля якої божє об'явлення на віки остане в царині віри: відкиж ми знаємо, що те,

що подається за боже об'явлення, є дійсно божим об'явленням? Ми нині кажемо, що ми се тільки віримо, бо щоби боже об'явлення признати, то вже заздалегідь треба мати природну віру в Бога і треба пізнати історію об'явлення, а вона, хочби тільки задля свого чудесного змісту, не може для нас стати наглядним знанням.

Для старих схолястиків справа представлялась инакше: і природне пізнання Бога і пізнання історії божого об'явлення ґрунтується на нашому власному розумовому досліді — отже після своїх засад вони вважали се пізнання за знання, а не за віру. (Се т. зв. *praesupposita* або *praesambula fidei*.) І так властиво на цілій лінії знаходили середні віки релігійне знання — тільки що з початку лінії те знання було безпосереднє (демонстроване раціями свого власного розуму), а далше — посереднє (засвідчене божим розумом).

Молодеча певність себе при розважуванні життя-буття була тою психічною почвою, на котрій вирости середньовічні погляди про відношення віри до знання. Середні віки мали тільки поверховне і плитке пізнання природи, й не здавали собі справи з того, що правди — хочби й природного — божого світа не стоять на простій лінії перспективи людського розуму. А ми нині приневолені перевести саме противний поділ: віра має ширше поле, а правдиве знання — дуже мале. Дійсно добре каже Ап. Павло: „вірою ходимо (жиємо), а не знанням“ (II Кор. 5, 7).

Ми вже сказали, що віра деколи може перетворитись у знання. Але щоби се могло статися, то мусить змінитися позиція предмету віри в відношенню до нашого розуму або зміслів. Так пр. ми тут на землі тільки віримо в друге життя. А той, хто помер і знайшовся в другому життю, вже має знання про друге життя — так, як ми маємо знання про земське життя.

Можливий є і такий випадок, що якийсь чоловік є свідком появи духів через довший час — так, що має нагоду впевнитися про абсолютну дійсність тих появ. Існування другого життя, що для людського загалу є тільки предметом віри (бо сей предмет є *absens, non apparens*), для нього стало предметом досвіду. Отже такий чоловік має знання про існування другого життя. Французький астроном, Camille Flammarion, на підставі своїх досвідів і студій про появи духів написав такі слова: „Обсервація доказує позитивно, що духовий світ так само дійсно існує, як наш змісловий світ“.*)

*) Camille Flammarion: *Raetsel des Seelenlebens* — autorisierte Übersetzung von Gustav Meyrink. Stuttgart 1909. Стр. 418.

А одначе квестія віри щодо другого життя тим ще не пересуджена. Поперше тому, що для загалу людий предмет сеї віри знаходиться поза досвідом, отже людський загал може мати тільки такі погляди про сей предмет, які належать до категорії віри.

Подруге: припустім, що нині — в наслідок численних і правдиво наукових дослідів — уже всі люди, або бодай усі вчені, згодились на се, що незвичайні явища, які означає народна назва „появи духів“, є дійсними фактами. Але як пояснити ці факти? Ось нова трудність, яка не дозволяє, щоби наша віра в друге життя перекинулася в знання. Новочасні досліди й студії спиритизму і загалом „появ духів“*) поступили так далеко, що тільки незнайко в тій справі може (не знаючи, що говорить) заперечити дійсність фактів в спиритизмі і „появ духів“.

Недовірки в тій справі, люди глибшого ума, як пр. Lombroso, Conan Doyle, явно признали дійсність фактів, коли їм ближше приглянулися. Ба, але ті студії zarazом виказали, що в чоловіці криються дивні психічні сили і процеси, як діяльність підсвідомости, випромінювання наших психічних станів, на чому оснований телепатія, медіумізм, ектоплазма, т. зв. „астральне тіло“**), „екстеріоризація душі“... Се нині певне, що при спиритистичних явищах у великому ступні співдіають таємні людські психічні сили. Гіпотеза, яку охрещено „анімізмом“, твердить, що спиритистичні явища є в цілому ефектами тих таємних сил живих людей. І якщо з її становища приглядатись фактам і таємним психічним процесам, то всюди можна знайти якісь нитки анімізму, а перед спиритизмом (який приймає появи духів) можна боронитись бодай тим, що ще не знаємо всіх таємних людських сил. Отже предмет роздроблюється без кінця, і саме тому він для нас темний, непроглядний. Значить, що він остає й надалі предметом віри.

Але навіть якщо хтось заступає спиритизм проти анімізму, то квестія віри в друге життя ще не є пересуджена. Якій то є різні концепції „духового світа“! Наведене твердження Flammarion-а дуже обережне: говорить в ньому тільки про існування „духового світа“. В такій загальній формі можна те твердження признати за знання,

*) Під спиритизмом розуміємо викликані явища „духів“, а під „появами духів“ самочинні такі явища.

**) Ектоплазма се субтельна жива матерія, яка виходить з медіїв (особливо коли вони в „трансі“); з тої матерії „духи“ формують собі тіло. Т. зв. „астральне тіло“ мабуть те саме. Екстеріоризація душі (с. зн. факти, де чоловік зявляється на іншому місці, як його тіло, яке підчас того остає несвідоме) пояснюється на підставі ектоплазми чито „астрального тіла“.

і можна признати, що матеріалізм через нього раз на за-всіди повалений.

Але як сей „духовий світ“ виглядає?.. Його можна так натягнути, що й анімісти признаватимуть його. Пантеїсти ясують його по своєму, буддисти по своєму (реінкарнація), християни знов по своєму. Отже й тут годі дійти до наглядности; а се значить що друге життя остає й надалі предметом віри.

Потреге: припустім, що хтось мав такі досвіди, що просто мусів набрати наглядного переконання саме про таке друге життя, як учить Христова церква (друге життя є особове і вічне). А всежтаки й тим його віра не переки-неться в знання — бодай не на за-всіди.

Земське життя має свою „авру“. Звичайні природні явища подавляючі для нас тому, що з ними день у день через ціле життя стрічаємось. Вони творять „авру“ нашого щоденного життя; а з нею ми так зв'язані, що в ній „жиємо, рухаємось і єсьмо“. Явища й закони зви-чайного природного світа для нас є „основною дійсністю“ і мірилом дійсности. (Про се опісля ширше говоритимемо.) І тому, що не підходить під отсе мірило, се для людей наче казка, або сон, або привид...

Хочби ми отже й мали нагоду бути свідками таких (незвичайних) фактів, котрі наглядно переконали би нас про друге життя, то „земська авра“ опісля вдиратиметься до нашої душі щоби її знова підчинити собі. А для „земської аври“ друге життя є *non apparens, absens* — наче казка.

Мав я нагоду сам на собі досвідчити сей психічний процес — по таємних явищах у Бродях, яких я був свідком. Сі явища розбили в мені психологічне співчуття із „земською аврою“. Однак се тревало лише через кілька днів. А земля домагалася від моєї душі податку — і перемогла. Тоді в моїй душі відчинились були очі, якими я безпосередно бачив факт другого життя. *) Опісля ті очі закрила мені „земська авра“ своєю імлою — і осталась мені тільки віра.

Професори брідської гімназії, які також були свідками тих явищ, однозгідно твердили, що їх автором безперечно був дух, а опісля (по кількох місяцях) казали (деякі з них): „Або я знаю, що то було?“ **) Земля перемогла...

(Продовження буде)

*) Здаю собі справу, що дехто буде се пояснювати тим, що в мене тоді було подразнене чуття, отже не було в мене доволі кри-тицизму, щоби фантазію відрізнити від дійсности... Та се тільки „хлопська психологія“, бо а) кождий розважніший хлоп знав її, а б) можна її прикладати тільки до наївних дітей і до зовсім нетямущих людей. Я свою справу трохи глибше передумав.

**) Так мені про се оповідали.

Від слів до діл

В рефераті о. Володимира Лиска з дек. собора в Золочеві, поміщенім в ч. 7—8 Ниви с. р., порушена дуже важна справа брацтв церковних. В теперішнє время душпастир бажає і мусить використати всі дані до віднови всього в Христі. Брацтва та сестриці, давні випробовані устачови, саме до такої помочі й були покликані. — Майже нема парохії без брацтв та сестриць. Але щож! Як загаль вірних заражений сьогодні холодом і рівнодушністю до життя з віри і держиться цілості скорше якоюсь інерцією, застоєм чим живою діяльністю, так саме такий їх цвіт т. є. брацтва та сестриці. В більшості церков нема й сліду, чи їх брацтва були оснóвувані на статутах і на яких, а де вони й булиб, брацтва мимо того не живуть, а ледви волічуть за собою тягар свого житіння. Видно, бракує нового нерву життя, що давби їм силу з нових потреб часу черпати нову енергію і ділати, ділом жити і розвиватися. Духовенство видить се і відчуває; і до праці охота є, але не маючи інструкцій, лишає брацтва животіти, ждучи ліпших часів, котрі на жаль не приходять. Ціла діяльність брацтв огранічується тепер до зложення датку на свічку, свічення її в свята і обходу з тачою; але і то деякі неохотно дають даток і посвітити лінуються. Остиг також давний запал до старшования і трудно стає упросити брата до гідности старшого. Так і очевидним стало, що брацтвам нестало животворної сили притягання. Ту нову силу треба подати брацтвам в новій глибоко обдуманій, до нових обставин приновореній організації. Бо хоч ідея брацтв „служити з більшою ревністю на хвалу Богу“ така знесла, то по захованню брацтв так і видно, що вона зблідла, ослабла, може з браку заохоти, а особливо примірів.

Кождий признає, що зле щось діється, але пляну направи ніхто не придумав. А часи наші не терплять проволоки. Ждучи безуспішно ради в тій справі, часто запитував я отців собратів, як у них брацтва. З відповідий показується, що в декотрих місцевостях брацтва розвиваються і живо працюють завдяки щасливому помислови душпастиря, що пізнав добре психіку народу і знав, що людям учинити, а що заборонити для піддержання цілості.

З сего заключення, що на тепер трудно о основний проект на переорганізованія брацтв, видно, що ніхто не спромігся заобсервувати всіх хиб давної організації і виробити плян зачеркнення нової.

З непевности положення бачу один вихід: квестіонар, звернений до отців душпастирів у сій справі. Зміст квестіонаря бувби приміром ось який: Які недомагання завважили душпастирі при веденню брацтв? Який спосіб ведення по-

казався доцільним? Які обов'язки брацтв нарід найрадше сповняє, а які не радо або відказується, чи мовчки занедбує? Які окремі відзнаки або прикази заохотили і оживили до діла брацтво в даній місцевості? Квестіонар в наведеній справі, колиб його піднялася Редакція „Ниви“, приспоривби нам досить матеріалу, на основі якого плян реорганізації, чи то висшій влади духовній, чи відповідному ad hoc покликаному комітетови давсяби вже лекше устали. Дальше з тою справою рішучо зволікати не можна. Вправді в Станиславській Епархії був клич лишити старі брацтва, коли вони інертні, а опертися на нових членах Апостольства молитви Б. Серця Христового. Але і в тих видно остудження. Працюючи в сих нових, шкода кидати стару випробовану форму організаційну, яка вже й своїм консерватизмом є кріпка, а потребує відновлення змісту. З рештою при добрім обдуманню не виключена також комплікація обох.

На всякий случай пора від слів до діла.

о. Димитрій Курдидик

ВІД РЕДАКЦІЇ: Ми радо випечатаємо спостереження досвідних ОО. душпастирів у сій справі. Таким способом може призбиратися матеріал для спеціального еляборату. Просимо отже надсилати нам такі вказівки, одначе висказані коротко і ядерно, щоби не були тільки грою слів („великих слів велика сила...“), та щоби багато місця не займали.

Українська гр.-кат. церква в Румунії

Апостольську Адміністратуру для Українців гр. кат. обряду в Румунії створено з частий пограничних дієцезій, які після закінчення світової війни припали Румунії, а саме: станиславівської — 2 деканати (буковинські), мукачівської — 2 деканати (область Мармарошського Сигота) і гайдудорожської — 1 деканат.

Зміна політичних границь, а вслід за тим утруднена комунікація з дотеперішніми настоятелями дієцезій, які знайшлися поза границями Румунії, була товчком для тодішнього нунція Франца Мармаджі в'їднати і перевести злуку всіх Українців гр.-кат. обряду в одну дієцезію. З огляду на инший обряд і літургічну мову не піддано тих дієцезій настоятелям існуючих в краю гр.-кат. румунських дієцезій, але іменувано 7. III. 1922 р. окремого настоятеля в особі о. Климентія Злепка, дотеперішнього єпископського делегата, декана і пароха в Сереті, апостольським адміністратором. Апост. Адміністратор знова іменував генерального вікарія для семигородської части своєї дієцезії в особі о. Андрія Сабова, архід. і пароха в Сиготі.

Дієцезія числить сьогодні 38 парохій з 39 священиками (з того 3 катехити) і звиш 70.000 вірних. Молодий клир виховується в гр.-кат. духовних семінаріях румунських в Блажу і Великім Варадині. Звідти вийшло вже 6 молодих священиків зайнятих вже в душпастирстві. На студіях є ще: Омелян Рогажинський, Вол. Слабий і Н. Крешитин і 2-ох з Семигороду.

Загальний стан так представляється:

Деканати і їх завідателі	Число парохій	Назва парохій	Число церков в кожній парохії з філіями	Число душ в парохії з філіями	Священики
І. Сучавський о. Н. Волянський	1	Качика	3	1701	Лев Породко
	2	Кімполунг	3	889	Володимир Костецький
	3	Путилів	1	763	Николай Черемшинський
	4	Радівці	спільно з р.-кат.	942	Николай Волянський
	5	Садів		1894	
	6	Серет	2	1400	Климент Злепко
	7	Сторожинка	4	2446	Володимир Бальвин-Переволоцький
	8	Сучава	1	1609	Іван Глібовицький † 29/IX 1925. конверт. з прав. Василь Панич.

Деканати і їх заві- дателі	Число парохій	Назва парохій	Число дер- ков в кож- дій парохії з філіями	Число душ в парохії з філіями	Священники
II. Черновецький о. В. Ощипко	1	Вашківці	1	1023	Волянський Онуфрій
	2	Вижниця	2	1542	
	3	Глібока	2	1452	Ізидор Злепко
	4	Заставна	спільно з р.-кат.	1267	Йосиф Сохор
	5	Кіцмань	1	942	Йосиф Аронєць
	6	Погори- лівка-	1	2227	Йосиф Горчинський
	7	Раранче	1	986	Николай Манів
	8	Садагура	1	1002	
	9	Чернівці	2	15574	Яросл. Злепко Вас. Ощипко, Іван Луцький, Михайло Сімо- вич
III. Русполянський о. І. Ністор	1	Бистра Петрова	1	2588	Александр Ляхович
	2	Рускрива	7	1686	Стефан Гачинський
	3	Рускова	5	2188	Алексій Марина
	4	Руспо- ляни	7	3876	Іван Ністор

Деканати і їх заві- дателі	Число парохій	Назва парохій	Число цер- ков в кож- дій парохії з філіями	число душ в парохії з філіями	Священики
IV. Сиготський о. А. Шимша	1	Довгополе	1	876	Андрій Медвецький
	2	Кречуново	2	1734	Алексій Ляхович
	3	Костіл	1	856	Володимир Марина
	4	Лунка	1	2586	Теодор Желтвай
	5	Ремети	1	837	Андрій Медвецький
	6	Руна вижня	2	2880	Анд. Шимша
	7	Сигот	1	1668	Андрій Сабов, А. Медвецький, Алексій Чучка
V. Сатмарський о. П. Генчи	1	Берецк	1	1372	Кольоман Панипер
	2	Варадин велик.	1	1316	Александер Лиць
	3	Золото Залова	1	2500	Корнило Ленгель
	4	Кекенюш	2	1721	Юліян Новіцький
	5	Надь-Ка- роль	1	1485	Іван Почка
	6	Голешки велик.	3	1811	Юліян Поліський
	7	Сатмар	1	8376	Павло Генчи
	8	Марказ	3	2067	Андріян Єгрі
	9	Теребеш	2	1043	Іван Гарайда
	10	Чедреш	1	768	Віктор Ілеш

Дяки покищо давні, одного вивчили приватно, бо окремої дяківської школи нема. При церквах є свічкові брацтва, у Чернівцях крім того міщанський хор, Мироносиці і брацтво св. Тадея. Церква помагає захоронці. Заслуженими для гр. кат. церкви на Буковині є бл. п. Коралевич і теперішній сенатор Лукашевич, папський шамбелян.

Становище православних Українців на Буковині, яких є там до пів мільона, є сьогодні дуже прикре. Ще перед розвалом Австрії була поділена греко-орієнтальна церква на Буковині старанням посла Пігуляка на волоську і українську 8. серпня 1918. р.). Румуни знесли той поділ дня 18. лютого 1919. р. та ще й назвали православу церкву взагалі Romano-Orthodox (румунсько-православна).

За Австрії був в Чернівцях один православний Українець архимандрит і 2 совітники, було двох професорів університету на богословськім виділі, були катехити — тепер все румунське, тільки один проповідник остав. Скількість духовних значно зросла, бо на священників вчать ся наші люди не знаходячи інших становищ. Як зайде до української православної церкви жандарм, то деякі части. Служби Божої вже мусяться правити по румунськи, а дехто з боязни вже править на половину і се є причиною сектанства. Науку релігії ведеться по румунськи.

Богословів і дяків учать тільки по румунськи. Українське товариство православних священників і богословів розв'язано.

Церковної часописи на українській мові нема жадної; видаються тільки календарі.

Гавриїл Костельник

Христові спокуси

А по сорок днів і сорок ночах, що їх спровів на пустині в пості й розважанню, Христос зголоднів дуже. Був же він не тільки правдивим Богом, але й правдивим чоловіком, як сказано, в усьому подібний до нас, опроче гріха. І стали в ньому боротись людські й божі сили, як у нас бореться тіло з душею. Бо людська природа, розвиваючися, ще вповні не була піддалась божій. І поглянув Христос на камінь, і накинулась йому думка, що мала своє жерело в терпіннях голоду. Не зносить бо людська природа терпіння, й ратується перед ним, як тільки може.

А що Христос мав у собі божі сили, людська природа піддавала йому, благала його й домогалася :

— Скажи, щоб та камінюка перетворилась у хліб! Тиж можеж, Ти—Бог!

А не було се все, що йому людська природа піддавала. Богатьома мудро вишуканими словами вона старалася оправдати своє домагання.

— Терпить або той, хто мусить, бо нуждар кругом, і не має иншого виходу; або той, хто потребує, щоби терпінням — наче вогнем — обчистився із своєї цвіллі; або той, хто в терпінню збирає досвід, вправу і мудрість. А ти — Син Божий, Ти — що все можеш, чи Ти мав би на землі горювати з безвихідної немочі, як конаюче звіря? Або Ти, що еси правилом святости, грішний, щоб у терпіннях обчищувати себе? Або Ти, що все знаєш, потребуєш терпіння як школи? Яке се все немудре!

Чи мав би Ти, Син Божий, на землі з голоду погибати, як останній нуждар чоловіка? А ще й з своєї волі! По чімжеж пізнають люди, що ти син Божий, що ти Спаситель світа, якщо будеш у всьому подібний до них, і мучитимешся тим, перед чим вони ратунку шукають і всю надію покладають на Месію?!

Невжеж ти раз у родительській хаті, коли твоєї матері хліба нестало, помножив його своїм словом? Зроби з того систему! Ти—Володар світа, ти—Спаситель світа, не годиться тобі каратися земською нуждою, яку ти прийшов змести з лиця землі.

Гріх Адама тебе не досягнув, якимже чином мавби ти зазнавати долі викиненого з раю Адама і його нащадків?

Від того гріха і його гірких наслідків прийшов ти виводити людей, нехай отже пізнають по тобі, як їм буде, коли підуть за тобою, в твоєму царстві. Скажуть камінюці, й станеться хлібом.

Тай що кому з того прийде, що ти себе голодом мориш? Тобі тільки зайве терпіння, а люди про се й не знають — і оцінити не оцінять.

Скажи отже, щоб сей камінь став хлібом!

І обернувся Христос, а то Сатана так говорив до нього. Сатана, батько гріха, що хоче зараз і тут добра, а ніколи й біде його не знаходить; що не хоче терпіти, а заодно

терпить. А виглядав Сатана як чоловік подорожний, поважний і бувалий, що не одне бачив і чув. Тай говорив до річи, як мудрий дорадник. Звичайний чоловік, якщоб йому судилось таке переживати, й не був би побачив Сатани, і гадав би собі: От які мені думки налітають!

Але Христос божим духом усе бачив: скрите й невидиме, позори й дійсність.

І сказав Христос до Сатани:

— Іди геть від мене, Сатано, бо ти думаєш про те, що людське, а не про те, що божє! Написано ж: Не тільки хлібом житиме чоловік, але й усяким словом, що виходить з уст божих.

Тай зніс Христос очи до неба, і крізь хмари людської природи взрів божий світ, що має свої закони, дивні й незрозумілі для землі.

І втихомирилась Христова людська природа, хоч і неоконечно.

Була се перша Христова спокуса, яку по людськи треба би назвати „жаждою легкого життя“.

А тою спокусою бере Сатана людей споконвіку, як довають рибу на вудку.

* * *

І сказав Христос до себе:

— Мое приготування до діла на укінченню. Пора мені ділати. З самоти треба мені удатись між людей.

І пішов Христос у святий город Єрусалим. А був тоді празник і множество людей у Єрусалимі з усіх усядів.

І вийшов Христос на вежу храма, тай поглянув вниз — а там людьми засіяна всяка площа й вулиця, як у літню пору пшеничним колоссям врожайний лан, що йому кінця не видно.

Пристанув Христос, тай задумався: Як йому розпочати своє діло? Як міліонам людей дати перший знак, щоб їх притягнути до себе? Як об'явити їм свою силу й славу?... О, вони, що прийшли тут з цілого світа Бога шукати, й не причувають, що Бог глядить на них — не з небес, а таки зблизка...

І стала божя сила в Христі пробиватися через людську глиняну кору. А та кора намагалася справити безмежну божу силу в своє вузьке русло.

І накинлась Христови думка, що мала своє жерело в людській покvapности:

— Найлекше й найкрасше буде, якщо скочиш з тієї вежі на землю — на очах безчисленного множества людей. Так усі ті тисячі нараз зрозуміють, що ангели тобі служать, і своїми крильми піддержують тебе, щоб ти не піткнувся, як і написано в Письмі. І зрозуміють, що ти — Месія, Син Божий. А ті тисячі, що тут, розкажуть про се иншим. І під твоє ім'я й твоя слава по цілому світі. Всякий инший спосіб буде безмірно тяжший і не такий певний та успішний. — Кинься отже з тієї вежі на землю!

І оглянувся Христос, а — бач — за ним стояв Сатана, і він то йому ті слова говорив. Инший чоловік був би не бачив Сатани, й тільки подумав би собі, колиб стямився: От яка мене охота збирає! Але Христос божим духом усе бачив: скрите й невидиме, позори і дійсність.

А виглядав Сатана як книжник, що всяке передумав і навчився у всякій справі найлекшу і найтяжшу точку відшукати, тай незвичайні ради давати.

І сказав Христос до Сатани:

— Іди геть від мене, Сатано, бо ти думаєш про те, що людське, а не про те, що божє! Авжеж написано в Законі, що не будеш спокушувати Господа Бога твого.

І здвигнув Христос очі до неба, і через хмари людської природи взрів божий світ, що має свої закони, дивні й незрозумілі для землі.

І втихомирилася розбурхана людська природа Христова, хоч і не оконечно.

А була се друга спокуса Христова, яку по людськи треба би назвати „жаждою слави“.

А тою спокусою бере Сатана людей споконвіку, як ловлять рибу на вудку.

* * *

І сказав Христос до себе:

— Людська природа пручається в мені своїми законами. Ще вона не надомилась іти одним шляхом в божество. Іду ще в самоту, хоч на короткий час.

І пішов Христос на високу гору сам один. І побачив Христос людськими очима села й шляхи, а божі його очі продовжали сей вид а ж у безконечність.

І бачив Христос із сеї гори всі села і всі міста на землі, всяку хатину на відлюддю, всіх людей, усяку душу, їх життя, долю й недолю і їхню безмежну охоту до життя, до красивого життя.

І стало гірко й сумно Христови, бо більше на землі горя й журби, ніж радости.

І накинута Христови думка, що мала своє жерело в земській журбі. Було се так, мовби земля говорила до Христа:

— Поклонися мені, а я віддам тобі все, що бачиш!

А не було се все, що йому земля піддавала. Багато мудро вишуканими словами вона старалась оправдати своє домагання.

Віддайся мені, кинь думку про небо, а будеш моїм царем во віки! Царем-Спасителем, другим Сотворителем, Ущасливителем усіх людських сердець без виїмку. Ти — Син Божий, ти один одинокий можеш се зробити. Саме такого тебе люди вичікують, і святий Ізраїль і грішні погани, пани і невільники, мудрці і темна юрба.

Хочуть царя, що здобув би цілу землю, повідчиняв усі ризниці, повиймав усі скарби, й перетворив землю в первісний рай.

Се найлекший і найпевніший шлях, що веде до діла, яке прийшов ти сповнити.

І перестане нарід різати своїх сусідів, а вони його, і устануть плачі і зойки покривджених і немічних. А сильні перестануть топтати божий образ на землі, бо ціла земля буде свята. І мир божий, що ти його приніс із неба, буде цвісти на землі по всі часи.

Написано ж у пророків про ті часи: Тоді кульгавий скочить як серна, а лев разом пастиметься з телятем..

Переведуться царі, що тільки на те і є, щоб нарід держати в страху і в праці, щоб дань з нього стягати і нагасм з нинішнього дня в завтрашній ганяти... Невжеж і не час? Чи доси мало було для божої справедливості стонів у війнах, стонів у неволі, стонів у нуж-

дах, стонів у недугах, стонів при праці? Ціла земля заповнена стонами і проклинами, наче камінням і болотом, і слухно прозвали її люди „долиною сліз“.

Зміни се пекло в небо! Чи ж може бути більша задача для висланника неба?

Ти держатимеш народи в правді й справедливості, а твоє слово заповнить їх поля врожаем, їх шпихлірі збіжжам, їх комори хлібом... І здійсняться вічна людська мрія, коли всі матимуть усе, чого захочуть. І устане гризня й сварня, що як черв точать кожду родину споконвіку. Перестане проклін і хульня, ненависть, жадоба, гріх... О, яка се велика ціль! Чи може бути більша? Яка свята! Чи може бути святійша? Врешті решт Господь запанує на землі...

І прийдуть усі народи, піддадуться тобі — певно. Бо і хто ж не прийшов би до того, хто золото роздає? А ти воцаришся на землі, як у небі: безмежне небо, безмежно багате, а — один Бог!

Ти землю перетвориш у небо!

Тільки кинь думку про „царство небесне“, а оснуй „земське царство“.

Посвятись, поклонися мені, і ось усе моє — твоє, тобі на службу готове!

І здригнувся Христос та глибоко зітхнув. А здавалось, що се говорить до нього мати-земля, яка — як кожда мати, коли в сльозах — просто серце крає.

— Ти жахаєшся землі? А твій Отець небесний не жахався її, і сотворив її таку, що найвиспії сотворіння на ній пеклом її прозивають! Сотворив її з хижакими, що взаїмно пожирають себе; з глиною, що вимішується кровю, щоб родила; із смертю, що все ломить... Війною, безнастанною різнею роздирається моє лоні... Чи ніколи не наступить на землі мир небесний? Ах, може моє слово й пересадне, бо з болю говорю! Авжеж кождий мусить признати, що земля се недокінчений твір, де плутається небо з пеклом.

Недокінчений твір... Чи не годиться тобі довершити діло сотворення? Чи оставиш мене на половині дороги? Чи се був божий плян у первовіку?

Властиво о щож іде? О час, тільки о час! Чи не є в божому пляні славне „воскресіння“ всього світу? Ко-

лись, колись... по мільйонах, може мільярдах віків. Чому чекати, нескінчено чекати — в нескінченість протягати мое горе, войки і проклони?

Молю тебе, тільки за сю марницю молю: зроби зараз, зроби сейчас те, що мав би ти зробити по незчисленних віках.

Скороти мої муки!

Жахаєшся землі, бо вона не свята? Такою є вона лиш тому, що недокінчена!

Ти сам се знаєш краще від мене, тиж був у почині віків, бо через тебе все сталося, що сталося. Віддай мені своє серце, посвятись мені, то й освятиш мене!

Авжеж земське тіло через те, що ти його прийняв, стало тілом божим! А так, коли оснуєш своє царство на землі, воно буде царством „небесним“, а не „земським“. Земля буде тільки твоєю невиліницею, а ти — Бог — її царем.

Горе мені, горе мені — Бог мене покинув! Така моя доля, що й Син Божий на землі зітхатиме в муках: Боже мій, Боже мій, чому ти мене покинув?

Така моя доля, що всяке живе заражую судорогами смерти!

Христови покотилися сльози з очей, а земля напирала на нього ще дужше:

— Сину Божий! Сину Чоловічий! Ще відтягаєшся? І земське серце, що я тобі його дала, й воно ще не навчило тебе по синівськи співчувати зі мною?

О, я надіялась інакше! Бог такий неподібний до мене, такий недоступний — куди мені було по матірньому добиватись до нього? Але тепер, коли ти прийняв земське серце — чи остане й надалі все по давньому? Я сподівалась інакше!

Який се цар, що своєї матери не визволяє з неволі? Чи людські сини мають бути ліпші, як Син Божий?!

І зітхнув Христос тяжко, а земля розпучливо напирала на нього:

— Не те вибираєш? Не шлях звернення й сили, як і годилось би Богови, тільки шлях хрестної дороги?... Всі мої шляхи такі споконвіку! Се ніщо нового на землі! І ніщо божеського! Божеське десь там далеко, ген-ген в імлі безконечної будуччини.. В імлі! А тут близько, тут на сонці жах борні, несправедливости, ненависти, смерти.

І прийде до того, що Сина Божого земля поставить на суд і осудить як перевістника-чужинця, що його боїться, і розіпне на дереві як розбійника... А ти благатимеш свого Вітця небесного, щоб відняв від тебе отсю чашу — та даремне! Бо не послухав ти мене в свою пору.

І конатимеш на хресті на соблазн твоїм сторонникам, а на радість твоїм ворогам.

І оставиш людям те, що вони добре самі на собі досвідчають: горе й муку!

Воскресіння?.. Йі се їм оставиш? Ба, але яка нерівна вага тут! Христос буде розпятий на очах цілого Єрусалиму, а воскресне в ночі на самоті... Тільки продажні жовнярі будуть про се свідчити!

І треба буде в воскресіння тільки вірити на слово. А про твою смерть на хресті весь світ буде знати.

І ніщо не зміниться на землі. „Долина сліз“ остане долиною сліз і смерти, лоном, що його, наче черви, точать нужда, жадоба, ненависть, проклін, гріх. І люди не підуть за тобою, не піддадуться тобі. Хоч і твоїми називатимуть себе — не будуть твоїми. Тільки десь, хтось, колись глибоко в серці, в укриттю душі, відчує твій подих наче краплю дрібної роси... І се буде „царство бже в вас“.

Чи се має бути заплата Синови Божому за його працю на землі?

Кинь сі пляни, закликаю тебе!

Не скривай себе, не скривай свого царства в хмару віри і не відкладай його на завтра, на непевність. Заступи віру знанням — силою, що поневолює!

Діло спасіння зачинай сейчас, у славі і в силі, на сонці — а не в імлі! Будь певний, що тільки такий плян зрозуміє й таке діло оцінить людська мудрість. І притягнеш усіх до себе, і спасеш усіх без виїмку.

Тільки се діло буде гідне Бога! І будеш славний, славний без спротиву й спроневірення.

Буде Христос могучий на землі, не його будуть судити, але він судитиме всіх — як цар і Господь во віки. Тільки не називай мене „сим світом“, але „своїм світом“ — „божим світом“. Возьми мене в свої руки, пригорни до серця...

Поклонися мені, а я дам тобі все, що бачиш!

І знов вітхнув Христос, і обернувся, а за ним — бач — стояв Сатана, і він то йому ті жагучі думки піддавав. А виглядав Сатана як цар могучий і достойний. Інший чоловік і не був би його побачив, але Христос божим духом усе бачив: і скрите і невидиме і привид і дійсність. І сказав Христос:

— Іди геть від мене, Сатано, бо ти думаєш про те, що людське, а не про те, що бже! Не инакше воно, а таке, як колиб безокий черв просив Бога: протягни моє тіло від землі до місяця, до сонця й до останніх зір! Хочу всього діткнутися, все знати, все обняти!.. Се неможливе, одначе можливі чуда божі: ухо і око і думки, що проникають вселенну, а безокий черв про них і знати не знає.

Написано в Законі: Єдиному Господу Богу твому служитимеш і кланятимешся йому.

І зніс Христос очі до неба, а хмари земської природи розступились, небо відчинилось, і — як написано — ангели божі зійшли з неба, та служили йому.

Була се третя й остання спокуса Христова, яку по людськи треба би назвати „жаждою власти“.

А Сатана бере людей на сю спокусу споконвіку, як ловлять рибу на вудку.

І не мав уже Сатана приступу до Христа — ні словом.

Дяки гудуть!

Гудуть — не так дяки, як їх покликані чи непокликані представники: ті, що своїми промовами хвилюють дяківські збори, ті, що пишуть по часописах. Одначе сей крик, се гудіння всякає в маси дяків, наводить свій відгомін у пресі. Робиться настрій, скрайне ворожий для духовенства, настрій, який може виродитися Бог зна в що.

Се приневолює нас забрати слово в сій справі. Оскільки нам зв'сно (а ніхто не може бути красше поінформований про се, як ми), загаль духовенства не є того погляду, що духовенству належить боротись проти поліпшення долі дяків. Ба, навіть і позитивно: загаль духовенства бажає, щоби долю дяків поправити, як тільки

на й красше можна. Найвиразнішим доказом сього є „Служ. Прагматика“ для дяків, яка заведена в львів. Аепархії. Духовенство не тільки, що не ремонструвало проти сеї прагматики, але й само співпрацювало при її усталюванні. Одначе духовенство zarazом свідоме великих і різнородних трудностей, що стоять на перешкоді здійсненню, хочби й вповні слухних, аспірацій дяків. Іде передовсім о гроші, о майно, величезне майно для відповідного вивінування дяків — але відки те майно взяти? В нинішніх обставинах можна числити тільки на те церковне майно, яке кожда епархія вже посідає. Ніхто посторонній нічого не дасть.

А те церковне майно — чи воно вистарчаюче, щоби дяків достаточо забезпечити? На останніх загальних дяківських Зборах поставили дяки ось які конкретні домагання: „негайне заосмотрення землею, забезпечення дяків і їх родин на випадок недуги, неможчї та старости і вивінування їх в майбутньому належною освітою“.

Авжеж церковне майно не вистарчаюче для здійснення таких дяківських постулатів.

З того майна й саме духовенство на випадок недуги та старости густо-часто не може бути забезпечене. А якже забезпечити з нього ще два-три рази більше число дяків, ніж є священників?

Нехай би отже грубо спустити з тих дяківських постулатів, і поставити справу так, що дякам треба дати по кілька моргів поля. Одначе вже й та одна справа незвичайно поплутана і тяжка. Прещїнь крім дяків є ще й інші церковні робітники, котрі домагаються поправи своєї долі. Се ті душпастирі, котрі мають так мало ерекціон. поля, що з нього годі жити.

Ім також належить приділ ерекц. поля і то в першій мірі. Та чи се можна зробити так раз два? І то в таких обставинах, коли не знати, що властиво буде з ерекц. полем. Цілі віки складались на нинішнє матеріальне вивінування поодиноких парохій, і тому сеї дуже складної справи не можна поладнати одним почерком пера. Большевицька система, система революції, як показалось, не веде до красшого, тільки до гіршого.

А ще куда більше поплутана й тяжка справа наділу дяків землею.

Священники всі мають однакове ображення і менше більше однакові обовязки в душпастирстві. А дяки? На дочерних парохіях дяки сповняють свої празничні функції тільки що другої або й третьої неділі. Чи їх наділити такою самою скількістю землі, як тих дяків, що завсїди сповняють дяківські функції? А як ні, то які різниці поставити?

Як можливо наділити землею дяка, а разом не наділити й пароха там, де парох має менше ерекц. ґрунту, як передвиджує звисний парцеляційний плян? Є дяки іспитовані й без іспиту — чи всіх однаково трактувати? Або може всіх, що не мають іспиту, нагнати, а на їх місце приймати іспитованих? Але чи годиться і чи загалом можливо се перевести?

Дяки то на зборах, то в часописах визлощуються і на всі сторони кидають інвенктиви, що ніхто — ні єрархія, ні духовенство, ні навіть міністерство — не признається до того, що се від нього залежить наділ дяків землею. А воно дійсно так! Наділ дяків землею залежить від тих усіх трьох чинників спільно. Одинцем ані один з них не може легально і раз на все тої справи рішати. Тут мусить прийти до спільного порозуміння, справа мусить дозріти. А нинішні державно-політичні обставини в Польщі такі, що годі визнатися: що властиво буде з парцеляцією ерекц. ґрунтів, коли і як?

Покищо отже остає тільки одна можливість, щоби парох там, де ерекц. ґрунту подостатком, а дяк гідний, приділив якусь частину ерекц. поля дякови. Алеж таке розв'язання квестії є тільки тимчасове і услівне.

Саме проти того дяки протестують — не хочуть „ласки“, тільки легального наділення землею на „вічні часи“. Ба, але на се треба би мати більшу силу, як її має сам Пільсудський, бо й він не може на чисту воду вивести польського парцеляційного „закону“. Про нові права, безпеку й освіту дяків не беремось навіть говорити. Се ще куди більше поплутані й затяжні справи. Історія повела в Галичині становище дяків так, що переважна часть дяків до нинішніх часів були і є господарі, котрі сповняють функції дяків. Богато про се далось би говорити: хто сьому винен, що воно так сталось, і як було би для церкви ліпше. Фактом є, що нинішнім речникам дяків присвічує ідеал зробити з дяків щось у роді православних діяконів. Нехай би й так було, але хто голосить потребу такої трансформації, сей повинен знати, що вона вимагає щонайменше віку двох генерацій — отже щонайменше 50 літ.

Але речники дяків не мають часу ні зрозуміння для трудностей. Їм давай всього сейчас! А що се не здійснюється в тім темпі, як вони хочуть, то гудуть, без застанови обиджують духовенство, і просто пускаються на ліцитацію: хто дасть більше, до того й приступають. Сумне, дуже сумне явище! Обіцяли щось радикали в Коломиї, одна часть дяків пішла за ними, і видає „Дяківський Голос“, суто підшитий радикалізмом! Чи не *horrendum*? Так і видно, що їм ходить о большевицьку „класову боротьбу,“ а не

о церков і не о віру. Більша часть дяків зорієнтувалася, заснувала собі часопис „Дяківські Відомости“, одначе й сі, коли ходить о „землю“ і „права“, знають тільки одну мову, яка так дуже нагадує анімозу, що панує в сільських родинах підчас того, коли діляться грунтом. Їх збори і їх писання складаються „на один великий акт обвинувачення духовенства і єрархії“.

Сумно, дуже сумно! Возьміть пр. до рук брошурку, що недавно появилася, під загол. „Дяки і спів церковний колись а тепер“, а її автором є дяк Гриць Дикий-Диченко з Синевідська вижнього. Під кінець сеї брошурки знайдете такий епітет для духовенства „армія без серця і любови“ (стр. 21).. І всяке дяк-автор наводить, що може мати тільки один успіх: поширити ненависть до духовенства. Для приміру бодай кілька вириків: „Дяки є і дальше, здається, будуть тягарем парохіян.. Духовенство наложило безправно обовязок на парохін, щоб такі удержували дяків... Скільки кандидатів дяківських зголошується рік річно до дяківського іспиту. Безперечно не більше з цих як 10% займають посади дяківські. Прочі 90% самі зі служби уступили, або оо. настоятелі таких посередно або безпосередно усунули. Це кривда зглядом дяків, народу і церкви, до неба вопіюча о пімсту... Ухвалив сойм польський у Варшаві для дяків 4—8 гектарів землі і мешкання...“ (Се нестійне, але саме своєю нестійністю має воно колоти духовенство, що ніби справа вже в соймі рішена, а духовенство не хоче дати землі... Редакц.)

Малу надію маємо, щоб речники дяків поважно застановилися над нашими словами. Та всежтаки се наш обовязок сказати їм правду в очи. Панове! Своім безглуздим обвинуваченням духовенства ви псуєте свою власну справу. Ваші говорення і писання можуть загал духовенства довести до заключення: Доки дяки були господарями, доти був спокій; а відколи дяки стали півінтелігентами, відтоді безнастанна війна і навіть небезпека, що дяки підуть безоглядно за тим, хто дасть більше. Отже треба всіми силами боротися проти типу дяка півінтелігента, а нехай остане тип дяка-господаря.

І ось так, панове, дійсно дістанете в духовенстві завзятих противників. Духовенство вам не ворог, але не гудіть, не обиджайте духовенства, бо з приятелів зробите собі противників.

З другої сторони просимо ОО. парохів, щоби кождий старався свого дяка врозумити не тільки словами, але й ділами. Не вільно забувати, що нинішні часи не ті, що були тому 50 літ. Не можна нині поступати з дяком, як з домашнім послужником.

Парох є настоятелем дяка, і тому передовсім парох повинен подбати бодай про мінімальне матеріяльне забезпечення дяка. Якщо сього не можна досягнути инакше (пр. через громаду, або церкву), то нехай парох не жалує відступити дякови кілька моргів ерекц. поля, коли його є достатком. Хоч на се нема законного примусу, але для добра і спокою церкви не раз треба понести й більші жертви. Prudenti sat!

Редакція.

З 50-літньої історії Скільсько-Тухлянської Верховини

(З нагоди канонічної архієрейської візитації 1926. року)

(Продовження)

VII

Можна би на сім закінчити і перейти до нинішніх часів в Верховині та до канонічної візитації Архієрея в сім році 1926., але тому, що війна полишила в Верховині такі наслідки, які годі було би добре зрозуміти і належито оцінити, і томуто оказується потреба бодай коротко навести важніші епізоди з тої війни в Верховині з усіми її погубними наслідками між жителями Верховини.

Вже в другій половині місяця серпня р. 1914 показалося, що на бідну Верховину валиться велике лихоліття. Як на початку того місяця ішли численні потяги з середини монархії — лінією залізної дороги *via* Бескид—Лавочне—Стрий — з військами і военними таборами, гучно і бундючно, так нараз по 2 тижнях зачали вони скоро вертати назад на Мадярщину з усіми военними припасами. Розпочалася тоді і тут нагінка на невинних людей. Під закидом державної зради почалися арештовання многих людей-селян в Верховині. Арештованих вивожено в глѹб монархії до всяких місцевостей, як Мукачево, Miskolez, Teresienstadt, Talerhof. Арештовано тоді і вивезено з Верховини декотрих священиків, як о. Йосифа Дикого з Козьови, о. Мих. Тиндюка з Ялинковатого, о. Каленюка з Хашованя, о. Кулика з Сопота, о. Ігн. Глібовицького з Олірця. Почали свою діяльність військові, наглі, полеві суди, страшні езекуції, вішання, розстрілювання, масакра в нічім неповинних горожан австрійської монархії. Страх і гроза упали на всіх, кождий питався, що такого діється? що се все має означати? Неслись глухі вісти, що австрійська армія цілковито

розбита Росіянами, котрі великою масою і силою вдарили на неї і почали обсаджувати Галичину від сходу і півночі, а австрійські полководці всю вину за свою невдачу звали на українських жителів Галичини, що мовляв, вони допустилися шпіонажі і зради в користь ворога. За сим пішла велика паніка між людністю і все, що жило, що хотіло своє життя і свою родину ратувати, почало утікати в гори Карпати або в глук монархії, думаючи тут перебути воєнну хуртовину. Ударив отже насамперед філя „збігців“ різного роду, з долів в Скільсько-Тухлянську Верховину і то вже на початку місяця вересня 1914 р., а за сим пішла евакуація всіх державних урядів, з актами, касами, з усіма урядниками і їх родинами з міст Стрия і Скольного, а за ними забралися і потягнули многі священики з Верховини. Остали лише немогі, котрі або не мали защо їхати на чужину, або не хотіли полишати свого майна і парохій на ласку судби. Відтак наступив соромний відворот усіх австрійських воєнних сил з Галичини. Опустили цілком край і полишили його на поталу ворогови. Сотки потягів, що день і ніч везли жовнів на полудне монархії, здорових і ранених з поля битв, зривання і висаджування мінами мостів на всіх дорогах і переїздах та глухий відгомін гарматніх стрілів на всі сторони звіщали, що ворожі війська наближаються до гір Карпатів. І прийшла та І-ша інвазія Росіян в Верховину в другій половині місяця вересня, котра тревала від 20-го вересня до 10-го жовтня. Тисячі військ різного роду і різних народів російської держави, попереджені відділами козаків, машерували побідоносно всіма гірськими шляхами на Угорщину, лишаючи за собою в кожній головній стації свої етапи і свою залогу. Царське військо йшло, що правда, загально спокійно, і не робило жителям Верховини — на разі — жадної більшої кривди, шанувало приходства, школи і церкви, тільки деякі відділи його забирали з собою сіно з поля, овес в снопах для коней, а по селах лишень козаки нищили і рабували опущені жидівські і панські дома та державні будинки. Що було дорожше і вартійше, забирали для себе, а другі річи викидували з домів на дорогу і вулиці, призиваючи населення, щоби собі їх забирало. Се був початок нарушення чужої власности і лиха наука до виконання того. Бідний гірський нарід, ласий на чуже добро, не слухаючи перестороги душпастирів, кидався лакомо на се і забирив викинені річи для себе. Козаки займили в Рожанецькій лісі скрите стадо панської худоби і водили потім по селах ту худобу та продавали селянам хороші корови та ялівки по 10—20 золотих ринських. Не минуло кілька днів, а чисте, погідне, осіннє небо захмарилося, подули північні вітри, охолодили воздух, прийшла осіння

студінь, а вслід за сим впали великі сніги в Верховині, що топилися на дорогах та творили непроходимі калюжі болота, а за те верхи зморозили білим снігом Російські війська опинившись на Угорщині, в глибоких гірських яругах аж під Мукачевом і Ужгородом, остали нараз без харчів і аmunіції, а коли до того австрійсько-мадярські війська очунавшись з переполоху, стали збиратись і наступати на них опираючись їх походи, мусіли Росіяни в голоді і холоді чим скоріше відступати назад в Галичину і тоді то прийшов загальний їх відворот дня 7-го жовтня та тревав до 19-го жовтня. При відвороті ті збіджені, знуждені війська допускалися вже більшої кривди на гірських мешканцях рабуючи все, що їм в руки попало, особливо там, де вони стали спочивати, н. пр 3 дні в Тухлі. За ними йшли яко „охорона“ козаки і відходячи, палили всі державні і залізничні будинки, будки, магазини, освічуючи собі дорогу нічною порою. Вслід за ними наступало чисельно більше військо австрійської монархії з українськими Січовими Стрільцями попереду. Військо те було також збіджене, виголодніле, нараз голе і босе, машерувало поодинокими відділами і по дорозі забирало від верховинців харчі, збіжжа, сіно, худобу на заріз, платячи за се смішно низьку ціну, або даючи на се якісь поквітовання. — Поодинокі виголоднілі відділи кидались на поля, городи, де стояла незібрана ще городовина, невикопана бульба, та брали те все за дармо розбоєм, їли се нараз сирівцем і тим спричинювали різні пошести між собою, як червінку, холерину, на котрі многі з них гинули десятками і заносили ті пошести між населення Верховини. — По полях, городах, дорогах полишали за собою одні і другі війська різну падлину, здохлі коні, вівці, всяку нечистоту. — Прояснилося небо, наступила знова тепла осіння погода, що тревала до половини падоліста. — Згадати тут треба, що деякі військові мадярські відділи, впадаючи до села, допускалися звірсько-диких насильств на жінках і дівчатах, збезчещували кладовища і церкви пр. в Тухлі розбили браму і мур церковної огорожі, загнали на церковне подвір'я худобу і урядили перед самою церквою свою різню, та лиш на благальну просьбу місцевого пароха, вони заперестали се безчещення святого місця. — До загальної якоїсь битви в горах, ніде не приходило. — За австрійсько-мадярськими військами, повернула жандармерія, залізничні урядники, почта-телеграф, телефони, приватні урядники і жидова, та розпочали свою службу і роботу. — Пішла в рух знов нагінка, переслідування, биття, арештовання в першій мірі тих людей, котрі позабирали від козаків чужі річи, худобу, а тих, на котрих зроблено донос, будьтоби вони тримали з Мо-

скалями і показували їм дороги, зараз в короткій дорозі засуджувано, вішано без милосердя не деревах н. пр. в Синевідську вижнім — де в очах місцевого священика о. Строцького, в його городі перед хатою повішено 10 невинних людей. — Потягано також деяких священиків до суду і знова висилано до таборів та в'язниць в глѹб монархії. — Та не тревало воно довго. — Російські війська відступили з Верховини аж під Стрий і ту чекали на розправу з австрійськими військами, котрі неосторожно поступали за ними. На стрийських полях прийшло до битви і розбиті австрійські війська в початках місяця падолиста мусіли знова відступати через Верховину на Мадярщину, затримуючись то в однім, то в другім місці на попас і відпочинок. — Наступила II. загальна евакуація і друга, вже зимова інвазія російських військ на верховинські гори, котра протягнулася до 15. мая 1915. р. В тім часі евакуовано священика з Тухлі, бо там мало прийти до битви. — Упали великі сніги в горах, наступила остра зима, устали всі воєнні ділання з одної і другої сторони. — Російські війська заняли всі верховинські гори, села, дороги, і просмики аж поза граничний хребет Бескиду, і без перешколи стали ту по селах і громадах зимувати та ширити всяку деморалізацію між народом, особливо між полишеним жіноцтвом і дівчатами, котрих мужі або братя пішли на війну. — Наслідки того зимовання показалися пізнійше. — Нарід, сам собі полишений, без душпастирів, без богослуження і науки, не знав, що має робити і йшов на бездоріжжя. Знищене ріжними перемаршами військ населення Верховини стало бдувати, а російське військо мусіло його удержувати своїми харчами через цілу зиму і тим способом зєднувало собі його. — Військо се ширило між народом ріжні неправдиві вісти о упадку австрійської монархії, о володінню царя цілою Галичиною, о православію, о заведенню ріжних російських порядків, а з другої сторони взялося до укріплювання гір, доріг, просмиків і гірських переходів, приготовляючися на всякий випадок до загальної кровавої розправи з надходячою весною. — Часом поодинокі більші відділи російських військ запускалися глѹбоко в угорський край, рабуючи і плондруючи сю богату країну...

VIII.

Події на весну 1915 р. загально всім відомі. В Скільсько-Тухлянській Верховині розпочалися воєнні ділання і загальна офензива получених німецько-австрійських військ під проводом полководців, баварського генерала Лінсінгена і австрійського Гофмана, в місяці лютім. Вони то з великими жертвами виперли російські війська з Угорщини, здо-

були і заняли всі гірські провали і граничні переходи, як Ужок, Верецьки, Торунь та з початком місяця марта наступили тут 3-місячні жахливі позиційні бої на лінії гір Чирак-Татарівка-Маківка-Острий Верх-Плішка-Звинін, в сусідстві громад Либохори-Тухлі-Головецька-Грабівця-Плавя-Орави і Козьови. — Тисячі-тисяч людей упало в тих боях з одної і другої сторони разом. — День і ніч безпереривно греміли гармати, несли знищення на поля, городи, села і ліси Верховини. В Тухлі приміром всюди по полях і городах остали вирви від гранатів дуже широкі і глибокі, аж страшно було дивитись. — Наляканий нарід з родинами і майном крився по лісах і яругах, по дальших від боевої лінії селах, або забирався в світ за очі на доли, звідки постім — не з русофільства, як се говорили і писали — а з мусу і страху пішов з відступаючим російським військом далше на схід Галичини, аж за Збруч і розлявся по широких степах України і Росії аж до Астраханської губернії. — Найбільше вишло людности зі спаленої Козьови і Тухлі. Оставші на місці ОО. душпастирі зі своїми родинами витерпіли також не одну лиху годину і днину від неустанних нападів на хату, кватерунків військ одних і других, від вічного неспокою. Вони з родинами крилися нерідко по пивницях перед кулями крісів і гранатами. — Много було страху і ляку перед одними і другими військами, котрі нерідко нападали на помешкання, арестували і тягали священників по різних своїх командах до переслухання, і т. п. Найбільше потерпів під сим зглядом покійний вже нині бл. п. Іван Кузьмович, тухлянський декан і парох в Лавочнім, котрий лишившись на своїм становищі, яко правдивий жовнір на позиції, обслуговував всі сусідні опушені парохії, за що ледви чудом якимсь спасся одного року від шибениці. — Так само терпіли о. Дмитро Йосифович з Хітара, о. Николай Левицький з Плавя і другі ОО, котрі полишались по своїх парохіях. — В часі тих позиційних боїв спалено деякі села цілковито, як пр. Жупанне під просмиком Веречанським разом з приходством, церквою і будинками парохіяльними — Так само спалено Козьову коло переходу „Звинін“. — Дальше спалено в половині Тухлю зі школою і господарськими парохіяльними будинками. Тільки чудом оціліла церква, дзвіниця і помешкання пароха — хоч сильно ушкоджені стрілами арматніми і шрапнелями на всі боки. — Спалена і $\frac{1}{3}$ часть парохії Головецька на Мшанці під горами: Маківкою і Плішкою. — Много потерпіли села: Опорець, Лавочне, Тарнавка, Климець, Тухолька, Плавє, Орава і містечко Сколе. — Всюди зістали ушкоджені церкви, приходські домки, подіравлені кулями стіни, дахи. — Господарські будинки представляли один вид руїни і знищення. — Декуди стояли лишень голі стіни — зруби без вікон, все,

що було в них, вирабовано, вивезено світами або спалено. — Ніде не було огорожі, воріт, бо все те пішло на паливо до полевих кухонь — всі деревляні матеріяли пощезали, одним словом — „доборолась Верховина до самого краю.“

По славнім горлицьким переломі лінії російських військ в маю 1915 р., по заняттю кріпости Перемишля мусіла та кож уступати з Верховини російська армія, що держала всі гірські переходи і верхи. В слід за уступаючими Москалями пішло тоді — як сказано вище — много жителів Верховини, одні з мусу, другі з страху перед ширеними вістями — мовляв — „прийдуть Германці і всіх вас виріжуть і вивішають“. — Особливо численно пішла людність з тих парохій і сіл, котрі були спалені. Вона, не маючи нічого до страчення, пішла в світ за очі, на сліпо, не здаючи собі справи з того що її чекає в будучности на чужині, з простої розпуки — по страті майна та господарства. Пішли старці, жінки, молодь і малі діти, з котрих многі погинули на тій вандрівці від різних хоріб, недостатку і більше не вернули в свої рідні гори. Деякі з них ще до нині там коротають своє життя; перебувають по різних станицях і не вертають звідтам, хоч їх рідня на них від давна чекає.

Опустошила Верховина, заплакала, гіркими слезами умилась по такім страшнім лихоліттю. Коли російські війська подались глибоко на схід, почали вертати усі збігці з глибини монархії на свої родинні місця. Вернуло по цілорічній майже скитальщині на чужині горем прибите духовенство — вернули душпастирі до опущених своїх парохій і застали загальне знищення своїх селитьб, свого і громадського дорібку та майна. Застало заляканий, знищений і здеморалізований нарід. Війна знищила все. Треба було зачинати відбудову на всіх ділянках життя.

Праця та може й буда би пішла гладко, колиб не дальші воєнні літа світової, а відтак польсько-української і большевицької війни до року 1920 включно, колиб не загальна біда і нужда в краю, котрі ту працю не лише спиняли і робили її неможливою, але що більше: пособляли дальшому нищенню Царства Божого, а ширенню і ростови царства діавола між верховинським народом. Здеморалізований вічними перемаршами і постоями військ, давав дальше війні жертву своїх дітей і майна, а вона за се платила йому великими грошевими причинками: діставали жінки, матері чи сестри за своїх мужів, синів і братів. Маючи обильний гріш, жіночий світ став служити Сатані. Пішла розпуста на всі заставки, особливо в місточку Сколе, де відбувалися фформальні оргії по жидівських домах, корчмах і шинках! Там лишалися в більшій части всі ті грошеві причинки в руках жидів і всяких воєнних гієн. Не помагали упізнання і нерестороги душпастирів! Їх голос був

гололосом вопіючого на пустині! Жіноцтво дозволяло собі на всі можливі вибрики.

Убійства морди, пянство, злодійство, напад на гладкій дорозі рабунки, чужоложства, життя на „віру“ стояли і в Верховині на деннім порядку, а доказом правди — метрикальні записи, в котрих знайшлося много записів уродин так званих „козачків“, котрих мусілося нераз вписувати на імя неприсутних законних мужів і вітців.

Звільна почала успокоюватися ціла Верховина — шаліла тільки хвиля деморалізації дальше в місточку Сколе і в громаді Тухля. І тут і там цілий час війни все вічні постої, кватерунки військ, при всяких „Rückzug-ax“. Ріжні санітарні, шпитальні і доставчі табори, робітничі компанії та цвинтарні військові відділи безупинно шлялись і кватерували по домах. Сотки ріжних військових бараків та провіантових магазинів з робітниками і услугою, стояли тут і там через цілий час війни. В селі Тухля від р. 1914 до р. 1920 не виходили війська. Побудовано тут р. 1915 великі, обширні табори для полонених. Під сі будівлі займили громадські пасовиська, поля, огороди до 50 моргів в сбе́мі безплатно, без всякої винагороди для жителів села. Обіцяли заплатити, але ніколи не дали. Лише занечистили і понищили ті поля, завалили шутром, поробили ріжні дороги, доїзди і рови, уставили ріжні машинерії-водотяги, займили поля під два обширні кладовища. Тисячі полонених спроваджувано тут з поля битв на часову кwaranтану, а опісля висилано партіями в глyб монархії. До заряду сим табором стояв стало цілий військовий штаб, займаючи цілу лісничівку, залізнодорожну вакаційну кольонію і ліпші будинки в селі. Літом і зимою стояли все три сотні війська для стороження полонених, була і одна сотня жидівських шмайгелесів, котрими обсаджувано всі пости. Між полоненими кидались ріжні хороби, як холера, червінка, черевний і плямистий тиф. Люди гинули нераз як мухи. Свідками сего є до нині на узгір'ях Тухлі два кладовища. Місцевий душпастир мав много праці, мусів правити на кожний призив команди військові богослуження, спішив до хорих, хоронив померших — за дармо, дістав за те все раз пачку тютюну від полковника. А були тут війська і полонені ріжної народности, ріжної віри і обрядів. Були Румуни, Маляри, Жиди, Поляки, Українці, Німці, Чехи зі своєю старшиною, резервовими старими офіцерами, що мешкали і в приходськім домі. Між полоненими були головню Росіяни, Сербі, Чорногорці, Румуни й Італійці котрі всі в голоді і нужді проживали та ходили на роботи. Зимою опалювали бараки дровами з поблизьких скарбових лісів, а палили добре, так, що одного разу спалили пів вакаційної кольонії, а другого разу один великий барак, в котрім

містилась ціла таборова канцелярія. Тоді згорів там на вуголь сплячий дижурний підстаршина та погоріли всі акти і письма.

Так полонені, як і сторожуючі їх війська зносились все з місцевим населенням, не раз і не два не добре сторожені полонені розлазились по селу, крали що попало, знущались і ширили всяку деморілізацію в парохії. Не раз і не два заїзжали сотки фір, ріжних тренів, та допікали до живого мешканцям села ріжними своїми домаганнями і вибриками. Викидували снопи збіжжя на двір, а коні запроваджували до шпів, stodіл а навіть хат.

Місцевий парох не мав ніколи спокою. Нераз в день і в ночі мусів спішити на поміч парохіянам, упоминатись за їх кривдою у місцевій військовій команді, за що дістав титул „Militärfeind“. Він що дня, що неділі і свята просив, молив Г. Бога о милосердя, а парохіян остерігав перед гріхами, перед загальною соблазною і деморалізацією. Щось подібного діялось і в Сколім, але таки з того згляду парохія Тухля потерпіла і зазнала всякої біди з усіх громад і парохій Верховини найбільше. По тих перебутих зли днях, вона до нині не може опам'ятатись і прийти до себе. Треба буде довгої, інтензивної праці, щоби повернути парохію до передвоєнного стану, до матеріального і морального добробуту.

(Докінчення буде).

Мої пояснення

В ч. ч. 9 і 10 „Ниви“ подав о. Др. Г. Костельник свої цінні замітки про мій підручник: „Ісус у седах дітей“. Та деякі його зауваги потребують пояснення.

О. Редензентови видається назва книжки штучною й неприродною; на його думку — треба було дібрати для неї титул, що підходивби більше до євангельського тексту, а перш за все не уживати в нім імени „Ісус“, але назви „Христос“.

Заувага зовсім слушна й признаюся, що саме євангельські тексти спонукали мене вибрати імя „Ісус“. Євангелісти майже все називають Спасителя Ісусом¹⁾, народ і апостоли звичайно промовляють до Нього: Господи, або учителю, а слова „Ти є Христос“ і то з прикладкою „Син

---

¹⁾ В євангелію св. Матея назва Христос є тільки 9 разів.

Бога живого“ сказали до Нього апостоли тоді, як складали торжественну заяву, що узнають Його Месією, вибраним божим Помазаником.

Св. євангелисти Матей і Лука ще й мотивують, для чого надано дитяти імя Ісус, та пояснюють значіння сього імени.

І етимологічний вивід значіння імени „Ісус“ промовляв за тим, щоби Його поставити в титулі книжки. Ісус значить Спаситель (*σωτήρ*, *salvator*), і се імя стоїть в річевім відношенні до особи Ісуса, воно є Його *nom en p r o p r i u m*. Хоча й иншим особам давали се імя, то знайшло воно свій зміст тільки в особі Спасителя, в Його діяльності, життю на землі та кровавій жертві. Тільки Спасителеви се імя питоме, бо ним висловлюється Його Боже достоїнство, Його найвисше післанництво, яке міг довершити на землі лише Богочоловік. З сим іменем жив Ісус на землі, се імя велів написати римський намісник на таблиці, яку сам Ісус з хрестом ніс на Голгофту, воно було виписане над головою Спасителя, розпязого на хресті.

Та заввага о. Дра Костельника, що може булоби краще ужити в титулі назви „Христос“ а не імени „Ісус“, не схоплена з воздуха; вона має свою історичну — й тільки історичну — основу.

Вправді в св. Письмі називається Христом Господнім цар Савло й цар Давид, правда, що й для Спасителя назва „Христос“ — Помазаник — є тільки титулом, назвиском уряду, *nom en h o n o r i s*, алеж від першого віку уживано Його часто і в письменстві й в устнім навчанні, а на Сході навіть більше, як імени Ісус.

Почин до сього вийшов з Антіохії Сирійської. Тамошні державні урядовці (Римляни) мусіли урядово зареєструвати велику громаду елино-христіян. А думали вони, що імя основника сеї нової віри було „Христос“, і — по свому звичаєви — утворили з імени основника назву для Його учеників та назвали їх христіанами. Була се тільки урядова назва, а самі христіани, а передовсім навернені з жидівства, називали себе братами, віруючими, учениками та святими.

Урядовий характер сеї назви відмічує св. Лука два рази в Діяннях апостольських (гл. 11 і 26) та св. ап.

Петро в першій посланню (гл. 4.) Та опісля прийняли й християни сю урядову назву, а консеквентно й назва „Христос“ стала майже загально уживатися. Автори Соборних посланій, а перед усіма св. ап. Павло, мусіли числитися з довершеним фактом і достроїтися до нього; в своїх листах називають Спасителя „Ісус Христос“, а навіть „Христос Ісус“ або й „Христос Господь“. Саме ім'я Ісус стрічається в їх посланнях рідко. В просторі послання св. ап. Павла до Римлян саме ім'я Ісус приходить тільки два рази.

Церковні письменники — передовсім Греки — ввели саму назву Христос у літургічні пісні, молитви, поучення та в свої твори¹⁾. А була ся назва більше „своя“ для Греків, близша їм, як єврейське ім'я Ісус, та зовсім згідна з духом грецької мови.

Декуди римські власті зовсім не були освідомлені про величню особистість Спасителя й ті називали погано-християнські громади християнами (*Χριστιανοί*, *Chrestiani*) та виводили сю назву від імени основника *Χριστός* себто праведна, чесна, добра, пожиточна людина.

Від Греків прийняли ми християнство, богослужбні книги та багато літературних творів, і тому назва Спасителя — „Христос“ більше поширилася у нас, як ім'я „Ісус“. Вона стала близшою нам, ми більше привикли до неї й жилися з нею.*)

Алеж ніде правди діти, колиби не помилка неосвідомлених римських урядових кругів в Антіохії,**) ми сьогодні мабуть називалися би „Iesuani“ себто „ісусівці“, а не

¹⁾ Переглянув я в грецькій Тріоді Богослуження Великої суботи й знайшов в ній 352 рази назву Христос, саму й з придатами, а ім'я Ісус всего 69 разів і то часто з придатком Господь (*Κύριος*).

*) О се й розходяться! — Редакція.

**) А вжеж більше треба вірити св. Писмю, як здогадам і наклепам істориків. А в Діяннях так пише: „І сталося, що вони ділий рік збиралися в церкві і навчали багато народу так, що найперш стали зватися ученики в Антіохії християнами“. Контекст ясно каже, що назва „християни“ повстала як вислід психологічної зрілості християнської громади в Антіохії, а не як деномінація, котра була би християнам накинена „неосвідомленими римськими урядовими кругами“. І се зовсім зрозуміле, що в євангеліях Христа частіше називався його власним іменем. Євангелія описують той початковий, переломовий час, коли Ісуса з Назарету, чоловіка, люди стали вважати за Спасителя і Бога. А коли ся віра вже прийнялася (вже в Діяннях Ап.), то Христа називають Месією чи Христом, бо саме отся назва була назвою для Спасителя в ізраїльським народі, а не ім'я „Ісус“, яке уходило за „ποσην προρίστην“. — Редакція.

христіянами (*Χριστιανοί*). (Hefele. *Konciliengeschichte*. — *Katholik*. 1878 I. В. стор. 272—407).

Свої виводи про заголовок § 11. „Перша заповідь Божа“ та про сей уступ закрасив о. Рецензент нешкідливим коізмом. Коректор не допильнував, щоби текст заповіді: „З кожного райського дерева...“ видрукувано розстріленими буквами, як се було зазначено в рукописі, а через се не відрізнено заповіді від прочого тексту. Дитина дійсно моглаби мати сумнія, котрі то слова є саме Божою заповіддю. О Рецензент поглядом представив се заклопотання дитини. Поставив він текст заповіді побіч оповідання про Боже благословення, удіlane першому подружю в раї (Бшія I.), тай питає, котре з них треба вважати першою заповіддю Божою? Сю заувагу використаю в другім виданю підручника.

Не поділяю побоювання о. Рецензента, що заголовок уступу: „Перша заповідь Божа“ спричинить плутанину у дітей, бо вони будуть надіятися, що в тім уступі буде мова про першу заповідь з декальогу.*) Сей уступ призначений для дітей першого року навчання, які ще й не чули про декальог, ані не вміють його. А при повторюванню сього уступу на другім році навчання можна легко зясувати дітям, що ся Божа заповідь є дійсно першою *quoad tempus* себто історично.

Треба лишити на четвертий рік навчання заувагу, що перші три заповіді декальогу є розвиненням морально першої заповіді: любови Бога, а з другої заповіді: любови ближнього розвинулося сім слідуєчих заповідей, мов цвітка із зернятка (*S. Augustin. Quaestiones*).

Назва „перша заповідь Божа“, хоч і мені видається не зовсім влучною, має за собою набуте право в богословській літературі. Св. Отці церкви (Йоан Золот., Атанасій, Григорій Назіян., Августин), Тридентський собор (*Sess. V.*) називають Божу заборону в раю то *praescriptum Dei* то *mandatum Dei*, а св. Августин в книжці *De civitate Dei* кілька разів назвав її *primum praescriptum Dei*. В новіших працях з догматики й апологетики та в красних підручниках шкільних — наших і чужих —

*) О. Костельник не відніс сього до дітей I кл., тільки до „освідомих христіян“, котрі вже знають про декальог. Редакція.

стрічаються назви: „Божа заповідь в раю“, „Перша заповідь“, або „Божа заповідь“ (göttliches Gebot, Dr Hetttinger. Apologie. III. В. стор. 382).

За порадою досвідних отців рішився я на той заголовок, щоби відповідно навітлити провину прародичів.

Знехтували вони першу — а легку — заповідь Божу й тому спала тяжка кара на них і на ціле людство.

Заміт проти тексту пісень, поданих в підручнику, зовсім слухний. Алеж годі на власну руку змінити тексти, поручені до вживання при науці церковного співу в школі й заапробовані духовними властями в шкільних співаниках і читанках. Се спричинилоби тільки заколот і дісорієнтацію молодіжи.

Безперечно, справлення нескладних і попсованих текстів найпопулярніших релігійних, народних пісень є конче потрібне. А зробить се тільки віруючий і талановитий поет, а тоді видрукують ті тексти з апробатою Преосв. Ординаріятів для загального вжитку.

Ось возьмім під увагу коляду „Бог предвічний“. Признаю, що її текст, видрукований на 46 стороні підручника, се — для нас сьогодні — невдала перерібка поодинокі але змістової й дуже популярної колядки. Алеж і запропонована о. Дром Костельником зміна слів „і утішився“ на „і утішив всіх“ зовсім не поправить тексту, тільки прибуде ще один варіант.

Найдавнійший текст сеї коляди, що зберігся у Львівським Національним Музею в рукописі з XVIII. віку, є ось такий :

1. Богъ предвѣчный народѣлся ;
    Прішол ест со небесъ
    Абы тежъ люд свой весь
        Потіпілся.
2. Ознаймѣль то ангелъ Божій
    Наперед пастыремъ,
    Убогим овчаремъ
        Зъ неба поселъ.
3. Тріє цари, где идете ?
    Мы идемъ въ Вифлѣемъ,
    Вѣнчуемъ спокоемъ
        Повернемся.

4. Панна Сына породіла
Звізда ста, где Христа
Марія пречиста
Породіла.
5. Йосифу ангель мовил,
З дітятком, з Маткою,
Зъ бидлятком, з ослятком
Бог ся охранил.
6. Людскость з Боством въ одном чину
Ангели хвалили,
Христово славили
Нарождєня.
7. Пастыріє выгравають,
Як Богу и Пану,
Благ вічних гетману,
Дары дають.
8. І мы къ сему припадаймо,
На часы вѣчнии
Честь, славу, пѣніє
Возглашаймо.
9. Хвален буди от нас, Боже,
От нынѣ до вѣка
Ласкаво чєловѣка
Не выпущай.
10. Амїнь, нехай такъ ся стане
Просим тя зъ слезами,
Зъмїлуйся над нами
Во вѣк вѣка.

Д. Михайло Возняк, що перевів студії над рукописним співаником, узнав поданий ту текст найдавнішим, і таки оригіналом, владженням якимось дотепним дяком — бакаларем, або й духовним.

А тільки оригінальні тексти надаються до евентуальної поправи й переспіву.

При кінці позволю собі на короткий екскурс.

В деяких наших колядках маркується, що Ісус „втїшився“ прийшовши між люди, та ще й долучується прохання до нього, щоби радів, скавав, ішов в танець. Є се наслідування польських вертепних творів та колядок з XVIII віку — з доби королів Сасів. А бобаті, упривілейовані

круги бавилися тоді довго й широко у Різдвяні свята. Тодішня *rompa ferialis* приказувала господареві „погостити й напоїти“ та цей весело забавити кожного святочного гостя.

Святочні „письменники“, що за добру коляду писали „ріжні куншти“ для звеселення панів, не зробили виїмку й для небесного Гостя — Ісуса Христа. І маленьке Дитятко не сміло плакати, тільки тішитися, скакати, танцювати, явившись між весело настроєними людьми. В коляді, надрукованій в Почаївському Богогласнику (1825) як *Dzieło Zakonnika Towarzystwa Jezusowego*, ось як заохочують та підбадьорюють маленького Ісуса до танку:

Podobno że głodne Dzieciątko płacze,

Dlatego nierado tu z nami skacze?

Więc mu dam kukuleczkę,

I maselka Oseleczkę:

Pa, Pa, Pa, Pa.

Albo Pacholęciu w dudki zagraymy,

I na piszczałkach rozweselaymy:

Li, li, li, li moje dudki

Skacz Robaczku, skacz malutki

Li, li, li, li.

Колиж до поправленого і підчищеного Богогласника ввійшла така польська коляда, то в „цензурних“ наших вертепних драмах та колядках, списаних мандрівними школярами, дяками та всякими пиворізами, часто вражає занадто вільний тон та безцеремонний реалізм, з яким говориться в них до Христа й про Христа.

Обережнійше списані колядки для гуртків, що йшли з вертепом на коляду до дворів, як ось коляда:

1. Согласно співайте, Ісуса витайте,

Се бо Бог істинний, нас ради рожденний.

2. Весело поскачте, і більше не плачте,

Най Ісус младенец, піде з нами в танец.

Підавалися впливові польської вертепної літератури й більше тямучі автори, які в своїх вертепних драмах та колядках не лиш прославляли таїнство Божого вочлчення, величали Христа й Матір Його святу, виливали свої релігійні почування, але й вміли справно доторкнутися національного, соціального, економічного питання, та вносити

в свідомість народу принцип рівності й бажання свободи та суспільної справедливости. Просять вони Ісуса, щоби радувався на Різдво, бо „хоч у той час сіпаки не брали християн на тяжку працю-муку“.

А коли прийшов Ісус со небес,

І вярів люд свій вес,

Утішився,

„бо застав утомлений люд у теплій хаті, при багатій куті, а не в двірській стодолі, з ціпом на тоці“.

о. І. Рудович

М і с і ї

Місія в Хлівчанах відбулася від 9 — 13. червня с. р. Закінчення випало в сам день відпусту в місцевій церкві. Враз з місією відправляли вірні також ювілей зі щоденною процесією довкола церкви і приписаними молитвами.

На се пам'ятне, потрібне (місія, ювілей, храм) свято стягнулося понад 5.000 народа з трьома процесіями. Були люди враз з своїми душпастирями з Салашів, Тяглова, Домашова, Карова, Воронова і дальші. Щоби не опустити жадної науки, ночували по хатах в селі і в стодолах на приходстві.

Місією проводив Впр. о. Декан Дороцький при допом. Впр. о. маршалка Скоморовича і о. Микуловича.

Денно було 4 науки. Погода була гарна, тож майже всі науки відбувалися на просторій площі біля церкви.

В місії брало участь 12 священників; з тих половина доїжджала щоденно до духовної праці, а на два останні дні заночували всі священники і ревно сповідали від 5 год. ранку до 11. г. в ночі. Крім дітей, що окремо сповідалися, приняло св. Причастя понад 3.000 вірних, з тих добра половина мушин.

Наслідки місії показувались вже по перших науках, бо кільком пошкодованим вернулися давно вкрадені річі. Розкаюні злодії підкинули в ночі під хату звій полотна, хустку і пилу — (про що повідомлено пароха).

Незвичайно величаво при гарній погоді відбулася процесія з місійним хрестом. Похід поступав при участі понад 5.000 народа головною вулицею села, від пам'ятника свободи до церкви. Великий 6 метровий дубовий хрест, цілий оббитий медаліками і хрестиками — несений сотками рук — неначе плавав — уносився понад головами тисячий народа. Під хрестом попросив о. Провідник зібраний наряд та закінчив пам'ятне свято.

о. Йосиф Кошель.

В Плаучі великій (зборівського декан.) відбулася 10. дневна місія за стараннями і коштами місцевого пароха і декана о. Володимира Престашевського в днях 10—20 червня 1926 під проводом оо. Редемптористів. — Се перша і найкрасша місія в цій парохії, бо ніхто з найстарших людей не запам'ятав в ній місії, тож не дивно, що вона принесла велику душевну користь для місцевих парохіян.

Вже від 10-го квітня с. р. зарядив о. дек. Престашевський молитви за добрий успіх місії, котрі переписав 500 разів і роздав між парохіян. По кождім богослуженню, особливо в маю щодня відмовляли парохіяни голосно цю молитву.

Треба знати, що парохія Плауча велика є осідком кількох атеїстів-радикалів. Тож не мало трудностей мав о. парох так перед місією, як і в часі місії, щоби місія вдалася. Відзивалися голоси, що ми не індіани, ні погани, щоби до нас приїжджали місіонарі, ми маємо книжки і знаємо, як жити. Правда, але коби то так! Хліб здоровим приносить здоровля, а хорим смерть. Анальоґічно і книжки.

Першого дня на місії було заледви кількадесять вірних, але зараз другого дня і дальше так численно і точно сходилися люди, що оо. місіонарі помимо непогоди мусіли проповідати на дворі.

Вже від 4-го дня місії зачалася св. сповідь і щоденно 4-9 священиків крім оо. місіонарів, слухали св. сповіді. Загалом приступило до св. сповіді 3 000 самих парохіян, крім людей зі сусідніх сіл.

Величаво випав маєстатичний похід з місійним хрестом і розп'яттям Ісуса Христа, яке несено на високих ношах. Величезний похід розтягнувся на 3 км. при участі оо. місіонарів, 4-ох священиків і повисше 5 000 народа, прикрашуваний гарними співами місцевого хору під багutoю п. Задо рожного. Після походу вкопано місійний дубовий хрест на 6 м високий (жертва о. дек. Престашевського), а нарід зворушений до глибини серця заприсяг, що хоче для Христа жити, і що не покине своєї католицької віри і свого обряду.

Ще два дні після походу продовжувалася місія.

В кінці 20. червня вечером попрашав сердечними словами о. Григорій зібраний нарід і уділив учасникам місії Апостольського благословення, після чого о. парох подякував в імені своїх парохіян оо. місіонарям за їх труди і прегарні проповіді, обіцяючи в імені своїх вірних цілковите оновлення духа в парохії.

о. О. Гайдукевич.

В парохії Лагодів дек. Унівського відбулася від 3—8 липня с. р. 5-дневна духовна місія заходом о. Т. Сахна, місцевого пароха, а під проводом оо. Осипа Явор-

ського, пароха Ляшкова дек. лопатинського, і Ев. Костишина, пароха Балучина дек. глинянського. Товпи народу з биттям серць очікували початку місії, яка зачалась вечірнюю з всеночним в суботу перед празником св. Евхаристії. Проповіді обох оо. місіонарів, виголошені на переміну 4 рази денно, були глибоко релігійні і обдумані, та через весь час місії гарно і будуючо виголошувані стягали нарід до церкви так численно, що майже всі спішили на місійні науки. Крім наук для всіх, виголошено 4 станові науки для господарів, для газдинь, для хлопців, для дівчат. О. Е. Костишин в двох глибоко обдуманих, дуже приступних науках підготував шкільну молодь до св. сповіді. Четвертого дня місії на Різдво св. Івана Хрестителя о год. 3 з полудня зачалась сповідь вірних, котрої слухали оо. місіонарі, о. Е. Ковч, о. М. Панасюк, о. Гр. Бойко і кс. Юраш до год. 10^{1/2} вночі. На другий день оо. кондеканальні за прикладом Впр. о. Климентія Шептицького, ігумена Студитів, а під проводом Впр. о. декана З Маркевича вже о год. 6. рано засіли до слухання св. сповіді. Всіх 15 Отців сповідало до год. 1. з полудня. На закінчення місії торжественну Службу Б. відслужив о. декан Маркевич, підчас котрої приступило до св. Причастія коло 1.500 вірних. Крім тих сповідалися всі шкільні діти, хоч перед кінцем шкільного року всі окремо приступили до св. сповіді. Богато до звеличання сего місійного торжества причинився місцевий церковний хор, котрий під проводом Ярослава Сахна, студента медицини, кожного дня місії співав Службу Б.

Дня 8 липня с. р. відбувся під проводом оо. місіонарів торжественний хрестний похід зучастю сусідних церковних процесій улицями села на протязі 3 км.

Коло 3. год. вернув цей хрестний похід на місце усталення місійного хреста і нарід в піднесенім настрою вислухав послідної, прегарної і до сліз зворушуючої науки, яку виголосив знаменито о. Е. Костишин. На кінець в імені своїм і парохіян зложив о. Сахно, парох, сердечну подяку ОО. місіонарам за труди в уладженню місії, а нарід не мав слів подяки за їх ревну і повну пожетвовання апостольську працю, тим більше, що від непамятних часів не мав в парохії місії і не міг віджалувати, що вона вже скінчилася. В часі обіду в о. пароха зібралися парохіяни всіх станів перед домом о. пароха в цілі зложення оо. місіонарам ще окремої подяки, яку зі сльозами в очах виголосив газда Іван Возьний.

В Дунаєві (дек. нараївського) відбулася 5-ти днева місія від 2—7. жовтня с. р. під проводом ОО. Василян.

В день приїзду оо. місіонарів т. є. в суботу в полудне нарід з Дунаєва і Поточан вийшов численно на стрічу

оо. місіонарів на стацію, звідки разом з процесією під проводом місцевого пароха о. Юліяна Левицького рушив походом до церкви. Перед церквою привітав о. парох Дорогих Гостей, побажавши їм найкрасших успіхів в місійній праці. По молебні, окропленню свяченою водою всіх присутніх і заповідженню порядку богослужень нарід розійшовся додів, щоби вечером зійтися знова до церкви, бо з вечірнею мали розпочатися місійні науки. І понеслося Боже слово зуст оо. місіонарів могутчою силою між народ, що масами сходився через весь час місії і мимо пильних робіт у полі точно приходив на науки, а брали участь у місії не тільки місцеві, але також замісцеві так свої, як і латинники.

Місія увінчалася гарними успіхами, бо звиш 2000 душ приступило до св. сповіди і св. Причастя. Місія закінчилася посвяченням і закопанням місійного хреста, під котрим провідник місії о. ігумен Манько виголосив останню науку, в якій візвав вірних, щоби пильно зберігали засіяне в їх серцях Боже слово, котре при Божім благословенню принесе духовні плоди. О. парох, подякувавши оо. місіонарам за повну посвяту коло духовного оновлення парохії, щиро попрощав їх та побажав щасливої дороги, а вірні виявляючи чувства любови і вдячності своїм учителям з великим жалем відправили їх на стацію в супроводі почесної бандерії. — *Учасник.*

Лукове ад Ліско. Заходами Всч. о. Віктора Кончила, пароха, відбулася місія в днях 6/XI — 9/XI ц. р. Місійні проповіді голосили Всч. ОО. Михайло Кріль, парох з Чашина, Павло Павліш, сотрудник з Лежайська, і Володимир Роман Рабій, парох з Юровець, який обняв провід. Теплі, погідні осінні дні дуже корисно вплинули на відбуття місії у пізній осені в гірській околиці. Народ захоплений голошеними науками дуже радо і громадно, покидаючи свої денні заняття, приходив до церкви рано і вечір.

До св. Причастя приступило 800 душ (парохія Лукове числить більш чим 1.000 душ). Всч. оо. сусіди численно прийшли з помічу св. сповіди, не жалуючи ні труду ні праці, сповідали до пізної ночі до останнього чоловіка. — Місія покінчилася походом з місійним хрестом, який обносили 3 рази коло церкви старші, молодці і дівчата. — По зворушаючій промові під хрестом народ серед сліз, з милими споминами з місії розійшовся до своїх хат. *В. Р.*

Місії і посвячення церкви в Струтині нижнім, рожнівського дек. Не хочеться вірити, що нестало вже поміж живими Того, що головню причинився до піднесення торжества, яке ледви 2 тижні тому назад відбулось в нашій деканаті з нагоди посвячення новозбудованої церкви в Струтині нижнім в днях 8 і 9 листопада с. р.

І хто міг подумати тоді, що незадовго часописи рознесуть сумну вістку про смерть Преосвящ. Йосифа, якого з таким ентузіазмом витав многотисячний здвиг народа в Креховичах, Сваричеві, Рожнітові та Струтині нижнім? Посвячення новозбудованої церкви в Струтині нижнім було не лиш релігійним святом, але і національною маніфестацією; тутешні люди дали доказ, що вміють гідно витати свого князя церкви, що хоч вони переважно бідні зарібники на ще бідніших підгірських землях, та глибоко привязані до свого обряду, церкви і пастиря.

Місцевий парох, о. декан Й. Логінський, вибудувавши величаву церкву в протягу $\frac{1}{2}$ року виключно своїм незрівняним хистом, (се вже друга церква збудована тим священиком), упросив Преосв. Йосифа на її посвячення, щоби величавим торжеством винагородити своїм парохіянам ці жертви, які вони на його зазив радо, без примусової конкуренції, зложили на здвигнення Божого дому.

Саме торжество попередив піст цілої парохії та 3-дньова місія уладжена кондеканальним духовечством, щоб народ з оновленими душами увійшов до нової церкви.

На закінчення місії, в неділю в полудне, приїхав Преосвящ. владика Йосиф в товаристві Всв. о. шамбеляна Ялковського, супроводжений бандеріями з Крехович, Рожнітова і Струтина нижнього, всіх їздців 150. Так світло правдиво по княжому, в тих сторонах ніхто не їздив; в соняшних проміннях мерехтіли синьо-жовті прапорці і ленти їздців, а перекасна, погідна днина дивним чаром наповнювала мальовничу околицю на тлі синіючих поблизьких гір. По дорозі вступив Преосвящений до Рожнітова, де населення оваційно витало його; ту в мійській церкві відправив молебен і виголосив коротку науку, а опісля прибув до Струтина нижнього сердечно прийманий у двох тріюмфальних брамах. При одній привитали його начальник громади хлібом та сіллю і представники просвітних та економічних установ, при другій місцевий парох зворушаючою до сліз бесідою. Вечером на всеночнім Преосвящений закінчив своєю наукою місію і поясненням обрядів приготував наряд на завітрішнє свято.

На св. Дмитрія в сам день посвячення церкви, прибуло 9 процесій під проводом своїх душпастирів а то: з Крехович, Сваричева, Берлогів, Рожнітова, Дуби, Ріпного, Струтина вижного, Князівського і Долини, усе духовенство рожнітівського деканату, трох священиків з перегіньського деканату і сотрудник з Долини. Народу було, як обчислювали знавці, около 12,000, декотрі з далеких гірських сіл, віддалених о 6 мил., пішки і возами. Само посвячення церкви зачалось о год. 9. з ранку, опісля архієрейська Служба Божа, підчас котрої виголосив проповідь о. декан Патрило

з Перегінська перед церквою, бо простора церков не могла помістити навіть $\frac{1}{5}$ часть зібраного народу. До св. Причастя приступило 1.500 вірних і сам Преосвящений причащав точно 2 години так, що доперва около 4-ої по пол. закінчилося ціле Богослуження.

Одушевлений народ, попращавши в останнє свого Преосв. Пастиря з дверей приходства, розійшовся домів, а ці гарні, торжественні хвили та мила згадка про покійного вже нині владику Йосифа напевно остануть на довгі літа у пам'яті учасників свята.

З окремаж ми, священники, з жалем і тугою згадуємо той час щирої, товариської гутірки при столі гостинного о. декана Логінського: кілька то заяв і бажань ставили ми до нашого Преосвященного Настоятеля, кілька плянів тоді укладали на будуче, в яких і Його Світла Особа мала відіграти ролю, та на жаль Бог зарядив инакше!

о. П. В. С.

Нові книжки

Біблійний катехизм християнсько-католицької релігії для вселюдних шкіл — уложив свящ. Іван Рудович, катехит і професор держав. учительської семинарії у Львові. Львів 1926. Стр. 184. Накладом видавництва шкільних книжок. Ціна оправленого примірника 2.60 зл.

Чудові ілюстрації в книжці. Не берусь писати рецензії цього підручника, бо ще не мав часу перечитати його. Певне, що також отя книжка відзначається тими *plus-ami*, якими відзначається й попередний підручник о. Рудовича „Ісус у серцях дітей“. Подаю тільки деякі мої зауваги. На стр. 6. питання 5.: „Що значить вірити в Бога? — Вірити в Бога се є узнавати за правду все, що Бог об'явив, а католицька церков каже нам вірити“. Думаю, що ся відповідь не є влучна. Се властиво відповідь на питання: „що значить по християнськи вірити“ (ходить тут о об'явлення, а вже супонується природна віра в Бога). На стр. 129. питання 251. „наш обряд називається греко-католицьким“. Се неправильно. Наша церква називається греко-католицькою, а обряд — греко-словянський. о. Рудович уживає „рахунок совісти“ замість вже прийнятих „обрахунок“ або „іспит“. Думаю, що треба лишитися при старих термінах, бо „рахунок“ не віддає того, що „обрахунок“. На стр. 160. кажеться, що Ісус Христос „приказав грішникам сповідатися“. Се не є зовсім вірне.

К.

Проф. д-р Титъ Мышковскій: Изложение Цареградской литургіи (св. Василия В. и св. Іоанна Злат.) по ея древному смыслу и духу. Львовъ 1926. Издатель: Ставропигійскій Институтъ въ Львовѣ. Стр. 169. Рецензію подамо пізнійше.

Georg Hofmann S. I.: Rom und Athosklöster. Стр. 40. Видання „*Orientalia Christiana*“ vol. VIII—1. Num. 28. Roma. Того самого видання — vol. VIII—2. Num. 29. — є книжка:

M. Gordillo S. I.: *Damascenica I. Vita Marciana, II. Libellus orthodoxiae.* Стр. 104.

Проф. Іван Огієнко: Українська вимова богослужебного тексту в XVII. віці Варшава. Стр. 24.

Гриць Дикий-Диченко, дяк: Дяки і спів церковний колись а тепер. Львів 1926. Накладом Редакції „Дяківських Відомостей“. Стр. 24.

Богословія кн. 4. Р. 1926.

Українське Мистецтво — місячник — Ч. 1. Р. 1. Ча-сопис видаваний дуже естетично, з ілюстраціями.

Вячеслав Липинський: Листи до братів-хліборобів — про ідею і організацію українського монархізму. Писані 1919—1926 Р. Стр. 580.

„Листи“ Липинського се безперечно наше найбільше культурне надбання на полі нашої державницької ідеології. Їх повинен перестудіювати кождий, що береться чесно проводити в політичному життю нашого народа.

Всячина

Енцикліка св. Вітця про Мексику. Під датою 18. листопада с. р. видав св. Отець енцикліку „*De asperissima rei catholicae conditione in foederatis Mexici civitatibus*“. Наводить у ній св. Отець, що з нагоди канонізації так численних мучеників з французької революції, яких канонізація відбулася в жовтні с. р., приходять йому на думку мексиканські католики, котрі подібно рішені боротися проти чужої самоволі і насилля, як боролися і ті французькі мученики. В енцикліці описує св. Отець сумне і тяжке положення мексиканської католич. церкви. В історії ще не було випадку, щоби під позором законности жменя людей так переслідувала загал віруючих, як се діється в Мексику. Церкві відібрано всі її майна, священників винято з під права, всі монаші чини розв'язано, дітий навіть у приватній школі не вільно навчати релігії... Одначе потішаючими є світлі приміри: єпископи і духовенство держаться добре, на 4.000 священників відпало від релігії лише декілька; так само великі заслуги мають католицькі організації. Енци-

кліка кінчитися божими обітницями на окончну побіду церкви і прошенням до Матери Божої з Guadeloupe, щоби мексиканському народови випросила мир і згоду.

Варшавський папський нунцій, тит. архієп. Ляурі, іменованний кардиналом, і яко такий уступить зі становища нунція та поверне до Риму. Кардинальський капелюх вручить йому президент Польщі. Як пишуть, варшавським нунцієм має стати Мармаджі. б. нунцій в Празі.

200-літня річниця канонізації св. Станислава Костки випала цього року в листопаді. З того приводу Поляки урядили святочні обходи, хочаби гідно відсвяткувати пам'ять свого святого „м'лодца“. Також у Хорватії постав був кружок для відсвяткування сеї річниці. Дав він поручення всім катехитам, щоби в своїх екзортах піднесли особливо три характеристики св. Станислава: св. чистоту, любов до Преч. Діви і до Пресв. Евхаристії.

Монастир Францісканів в Београді. Перед світовою війною в цілій Сербії так якби не було католиків. Тепер у Београді вже основане католицьке єпископство, парохія, а босняцькі Франціскани вибудували собі там монастир і оснують другу парохію.

Католики в Канаді. „Catholic Directory“ подає таку найновішу статистику католиків у Канаді: римо-католиків 3,383.663; греко-католиків 250.000. Латинських світських священиків є 3.325 і 1.579 монахів; наших 25 світських і 17 монахів єреїв.

В честь китайських новопоставлених єпископів відбувалися в Римі різні торжества. Так пр. 5. XI. в Григоріанському університеті привитало їх 23 аліумнів в 23 різних мовах, між ними і по українськи.

Найновіша конфесійна статистика Австрії. Римокатоликів є 5,518.330 або 81.4%; жидів 726.000 або 10.8%; протестантів 89.132 або 4.8%; безконфесійних 33.087 або 1.8%; старокатоликів 14.911. Найбільший приріст виказують безконфесійні і протестанти. Католицьких єпископів у Австрії є 10, світських священиків 4.875, монахів єреїв 2670.

В Равенні при розкопках відкрито останки царської палати Гонорія (384 - 423) і його сестри цариці Галлі Плацидії. При роботах в церкві св. Франца чотири метри під підлогою теперішньої церкви знайдено гріб архієпископа Неона, що помер 453 р. Він був наслідником св. Петра Хризольога на архієпископським престолі в Равенні. Кістяк цілком добре заховався і буде в новій трумні зберігатися перед головним престолом в церкві св. Франца.

Місійний дім для навернення православних. У Нітрі на Словаччині недавно посвячено підвалини для місійного дому „Товариства Божого слова“. Дім має бути

в більшому стилі: для 200 питомців з друкарнею і музеєм.

На Прикарпатській Русі православ'є занепадає. Як доносять часописи на Прикарпатській Русі, де було вже більш 60 православних парохій, тепер остало всього 18, які ледви чи вдержаться. Дякувати Богу, що надходить кінець нужденній демагогії деяких московських пройдисвітів.

Англійканська церква про пекло. Конгрес англійканської церкви що відбувся в Southport занявся проблемою: чи наука про пекло може бути предметом віри. Йоркський архієпископ і єпископ ліверпульський виголосили опінію, що стара формула про пекло вже не відповідає нашому освіченому століттю, отже треба її вичеркнути з ісповідання віри. Більшість конгресу заявила за опінією тих двох єпископів. Ось так англійканська церква пішла в розріз з Євангелієм.

„Rewindykacja dusz“. „Gazeta Kościelna“ в числі 52 з 26. XII. с. р. виступає з статейкою, де нарікає, що в східній Галичині „setki i tysiące dusz straciliśmy i tracimy obecnie na rzecz obrz. greckiego“. Статейка так кінчається: „Starostwa powinny w porozumieniu z Kurją i Urzędami parafjalnemi zainicjować rewindykację dusz od r. 1900. Wszak żyjemy we własnem Państwie, nie chodzi nam o zabór dusz obcych, ale o utrzymanie naszego stanu posiadania. Szkoda, że Konkordat zawarty niedawno ze Stolicą Apostolską nie uwzględnia tego tak ważnego dla nas momentu i sprawy i gruntownie nie uregulował“.

Отже „rewindykacja dusz“! Очевидно „Gaz. Kośc.“ підносить тільки ревіндікацію душ для польської сторони. А що буде з ревіндікацією з нашої сторони? Одна ревіндікація без другої є неетична, бо вона була би тільки простим насильством, і Апост. Престол ніколи не міг би згодитися на таку ревіндікацію, яку плянує „Gaz. Kośc.“ Саме тому, що Конкордат нічого про се не говорить, для польської сторони се plus. Вони собі — *ut exemplum docet* — покличуть староства до помічі, і зроблять ревіндікацію душ, як їм подобатиметься. Але що буде з тими десятками тисяч душ, котрі — хочби тільки від 1919 р. — задля сяких чи таких репресій покинули наш обряд, і — як самі часто говорять навіть на сповіди — „удають“ Поляків, щоби не стратити своєї марної служби не на терені корінної Польщі, а таки на землі, яку самі Поляки до 1919 р. називали „Русь“. На справедливую ревіндікацію душ на засаді „*do ut des*“ ми радо згодимося (певне, що польська сторона на неї не згодиться). Але проти односторонньої ревіндікації, яка ішла би тільки на нашу шкоду, будемо протестувати.

В тій самій статейці ось як ілюструється перетягання душ з нашої сторони: „Chłopak wraca z wojska, żeni się z rusinką. Ruski ksiądz daje ślub bez zapowiedzi w kościele bo „on jest w mojej metryce“.

Ми можемо подати куди пікантніші кавалки, де польський душпастир дає шлюб молодятам, яких зовсім нема в його метриці. Так пр. ks. Szuga з Вілкової повинчав гр. католиків без голошення оповідий у парохії женихів:

2. VI. 1923 р. Миколу Лешка з Марією Лесик, а заходить між ними сродство; 12. II. 1924 р. Федя Паславського з Марією Гірняк; 4. X. 1925 р. Василя Корнеза з Касею Корнез, також між ними заходить сродство. І як тільки які перешкоди заходять між молодятами нашого обряду в тій околиці, то — буває — відгрозуються „я в Вілковій дістану шлюб“. От се раз „кавалки“. І роби тут ревіндикацію, коли віндикація в повнім ході Зрештою з польської сторони, як довідуємося, іде агітація, щоби Поляки не женилися з „rusinkami“. Так пр. на місії 22. IX. 1926 р. в Погоріллях (повіт Перемишляни) місіонар Кс. К., маючи станову науку до жінок і дівчат, між иншими таке говорив (на що маємо свідків): „Panienko, wolisz wyciągać ręce i żebrać, wolisz posiwić, wolisz zostać starą panną, jak wyjść za rusina zamaż“.

Нічого не маємо проти самої тої акції, але вона рішучо не повинна вестися таким способом, що сіє ненависть — і ще до того на місії! Medice, cura te ipsum!

Їх коментар. „Gazeta Kościelna“ (ч. 94 з 5. XII), згадуючи смерть преосв. Юсифа, не могла здержатися, щоб не подати свій коментар до промови нашого митрополита Андрея, яку ми випечатали в сім числі. Кажеться в „Gaz. Kościelnej“:

„W czasie pogrzebu wygłosił mowę Metropolita Szeptycki, okreslając życie Zmarłego jako życie męczeńskie i tułaczę, gdyż nie mógł pracować w uмиłowаней епархії Tragedja ś. p. biskupa Bociana jest symbolem tragedji Unji, która przeżywa obecnie ciężkie chwile, nie mogąc się rozwijać i objąć pod swe skrzydła wszystkich braci, żyjących na Wołyniu, Chełmszczyźnie, Podlasiu, Białej Rusi i Ukrainie. Dziś gorsze jest położenie Cerkwi unickiej, aniżeli w okresie Unji Brzeskiej.

To prawda, lecz powody tego stanu są inne, niż przypuszcza X. Metropolita. Unja utraciła całe prowincje częściowo dzięki przesładowaniu rosyjskiemu, a częściowo dzięki własnej słabości i dziś nie ma siły, by straty powetować. Nawet w Małopolsce, dzięki wewnętrznej niezgodzie, słabej organizacji i stosunkowo małej pracy religijnej nad ludem, przeżywa okres zmagania, a cóż dopiero mówić o ekspansji. Ci, co do tej ekspansji prą, mają raczej względy polityczne, niż religijne, na myśli“.

Дивна річ! Скільки разів у посланнях станиславівського єпископа було щось такого, що його можна було використати для нашого знеславлення, то польські автори завсіди покликувались на се: дивіться, сам єпископ, котрий прецінь знає недомагання своєї церкви, так каже!.. А чому ж тут якийсь польський автор (скритий під буквою В.) мавби красше знати справу нашої церкви, як наш митрополит, котрий має подрібні інформації про стан нашої церкви з усіх сторін, а котрому й самі Поляки мусять признати, що він посвятився для унії.

Чи наш клир „відносно мало працює над народом“, нехай скажуть про се хочби місії, уряджувані тим клиром. Ми не читали, щоби польський світський клир так працював на тому полі, як наш. Зрештою нашому клирови кидаються всякі перешкоди під ноги, а польському все йде на руку. Не рівне становище! Але не про се йде!

Іде про політично-суспільне положення унії — і воно то дає привід до твердження, що „нині положення уніятської церкви гірше, ніж було за часів Берестейської унії“. Ось кілька моментів того положення:

1) За часів Австрії наш митрополит мав юрисдикцію над уніятами в цілій Австрії. Навіть у Югославії, де мають гегемонію православні Сербі, крижевицький уніятський єпископ має юрисдикцію над уніятами в цілій державі. А в новій Польщі? Там, де були давно різні уніятські єпархії, поза Галичиною, всі уніяти піддані римокатолицьким польським єпископам.

Чому така „інновація“, для цілої унії упокорююча?

2) Польські автори нашу галицьку унію і тут і по світі представляють у найгіршому світлі, не признають їй без застереження навіть назви унії (ks. Korzonkiewicz!). Робиться се в тій цілі, щоби якось „оправдати“ стан, піднесений в 1) точці.

3) Поляки роблять на „кресах“ свою унію, — Поляки унію між українським і білоруським народом, — при чому ціла їх акція така, що віддає якнайгірші прислуги цілій унії загалом.

4) Своїм поступованням і ясними цілями доставляють вони жир для вентилявання і заціплення в широких масах фатального для унії погляду, що „унія се місток для сполющення“.

5) А тим підкошується святість унії в уніятських масах, і вони стають більш податливі на автокефалістичні ідеї і кличі, а православним представляється унія як „нечесне діло“.

Вкоротці: ціле лихо унії в тім, що польські круги на перше місце в своїм пляні ставлять польонізацію, а не поширення католицизму, і відповідно

до того поступають. А в них тепер перемога. Отже політично-суспільне становище унії *per fas et nefas* достосовується до їх плянів і цілий. А в часах Берестейської унії польські круги мали більше зрозуміння і більшу щирість для унії, як про се наглядні факти свідчать.

Така дійсність — і сього не перемазати ніяким чорнилом.

„Oskarżenie kłamliwe.“ Під тим титулом в „Gaz. Kościeln-ij“ ч. 43 з с. р. ks. Szydelski проф. унів. виступає проти скарги, яку 1922 р. внесли проти нього до Риму наші люди, закидаючи йому, що він на своїх викладах „*publice ex cathedra coram 50 auditoribus s. theologiae, ex quibus circa 30 ritus Ruthenici, loquens de unitate Ecclesiae et de rituum varietate*“, сказав: „*dubito quin in ritu rutheno extra ignorantiam invincibilem aliquis salvari possit, quia est ritus solummodo toleratus ab Ecclesia catholica*“.

О. Шидельські заявляє що „*te zarzuty są kłamstwem*“. Не входимо в саму річ, бо вона нам незвісна. Але під koniec своїх вияснень о. Шид. жалується, що ся скарга „*oszczerstwo*“ мусіла повстати між русінськими духов. кругами у Львові і мусів її підписати хтось з поважніших духовних у Львові, коли скарги в Римі не кинули до коша.

Льогіка каже заключати — *positis ponendis*, що той поважний мусів мати поважні свідощтва, коли підписав ту скаргу. Та сказано, що від сього абстрагуємо. О. Шид. кінчає: „*Sądzę jednak, że uczciwi księza ruscy winni by już raz zdobyć się na odwagę, żeby polityce pewnych wartogłowów w obozie ruskim się przeciwstawić, podać rękę do zgody czynnikom katolickim po stronie polskiej i razem pracować...*“ Гарно! Але...

В газетці „Gazeta Kołomyjska“, що виходить що суботи коштом „Organizac-ji Narodow-oj“, в статті „Problem ruski a unja“, що тягнулась від 17 липня до 15 вересня с.р., читаємо таке: „Polska już dała za dużo, więcej niż była obowiązana“ очевидно Українцям. „Gdyby Rusini... chcieli utworzyć odrębną naród, to powinni by za wszelką cenę... dla swego języka przyjąć alfabet łaciński, potem obrządek łaciński... Należy uzupełnić konkordat z Rzymem w tym duchu, aby dzieci z małżeństw mieszanych były chrzczone według obrządku łacińskiego... tym dzieciom daje się coś lepszego, **prawdziwy Chrystjanizm**“.

Як гадаєте, чи той письменник сказав се сам від себе? Чи не „наустив“ його хтось поважніший — і то певно з духовних кругів? А чи чули ви, щоби „*uczciwi księza*“ польські здобулися на відвагу і протиставилися політиці тих „wartogłowów“?!

Ба, але се ще куди не все! Є собі „Czytanka dla szkół powszechnych. Rok trzeci. Kraj własny. Cecylja Newiadomska“.

А там таке знайдеге: „Rok 1918. Ukraińcy... przyszli zrabować miasto (Львів) i wyrznać Polaków... Co to za Ukraińcy?... Resztki wojska austriackiego i bandy rozbójnicze, sprowadzone tutaj przez księcia Habsburga... Smieli chłopcy wybiegają na ulicę: stoi jakiś drab z karabinem... Po łbie go i — karabin już zdobyty... dziez cheiwa krwi i łupu“... А „Оjczyzna“, газетка для народу що виходить при „Słow-i Polsk-im“, у вступній статті писала 30. X. с. р., що Українцям треба дати не університет, але батярську школу...

Питаємо отже: де є та потрібна відвага — і не тільки відвага, але і очи, щоби можна було говорити про якене-будь подання руки?!

Віра чи мова? Підляський єпископ Пшездзецкі, який „імієт печаль“ о всіх уніятах на „кресах“, як нас інформувал наочний свідок, каже батюшкам, що навернулись на „wschodni obrządek“, проповідати до своїх парохіян по польськи (он що!). От знаєте, щоби краще уложилось wróżyć між уніятами Українцями й Поляками і єдність віри щоби краще задокументувалася... Але один батюшка не уступав, і прислав йому єпископ прелята на урядження плебісциту. На запитання батюшки (очевидно в присутності прелята): Чи хочете, людоньки, щоби я вам проповідав по польськи, зглянулися люди, тай сміливіші відізвилися: Або ми Поляки, щоби до нас батюшка тримав казання по польськи?! Нехай, буде так, як бувало!

Супроти таких старань єпископа не знати: що в тім „wschodni obrządek-y“ є властиво католицьке — віра чи мова?

Не годен видержати! Уніятські священники на „кресах“, що навернулись з православія, жалуються, що не можуть видержати в тих церковних латинських корпораціях, до яких їх приділено. Нема там для них умовин для широго співжиття. Архимандрит Морозов, як зачуваємо, вибирається до Риму. Не може видержати в Вильні, жалується на різні тіни в акції „wschod. obrządek-y“. Він тої думки, що без уніятського єпископа унії на „кресах“ не встановити.

„Інтелекти“ в міжусобиці. „Нова Зоря“ в ч. 44. з 14. XI. с. р. в статті „Три укази“ між іншими написала таке:

„Укр. Голос“ голосить, що „всеціло погоджується з становищем найбільшого інтелекту серед сучасного покоління нашого духовенства“... Також смішна аргументація. Чи чоловік, якого пан редактор „Укр. Голосу“ уважає „найбільшим інтелектом“, має на стільки авторитету й поваги, щоби можна спокійно на нього здатися, злегковаживши всякий інший церковний авторитет, злегковаживши авторитет Риму, єпископату, цілого духовенства, махнувши рукою на дисципліну, на єдність, на добро ці-

лої нашої Церкви? Не далеко заїдемо, коли кождий з нас вибере собі якийсь „найбільший інтелект“ і в своїм каригіднім постуванню буде на нього покликуватися. Де як де, але в ділах віри, Церкви і дисципліни годі нам іти за „інтелектами“, хочби вони були навіть більші від „інтелекту“ признаваного редакцією „Укр. Голосу“.

„Нова Зоря“ не навела всіх слів „Україн. Голосу“, що відносяться до того самого місця. Певне, не хотіла „зраджувати“ імені сього „інтелекту“... А там було написано, що се становище „язоване в капітальнім відчиті „Нова Доба“ о. Костельника“.

„Найбільший інтелект серед сучасного покоління нашого духовенства“ се — очевидно — ліцитаційна ціна. „Україн. Голос“ може — вільно йому — найвисшу ціну зголосити, а „Нова Зоря“ може казати, що для неї сей крам нічого не варта. Вільному воля — і се нічого не змінє на річі. Але є закони загально людського інтелекту, а тих не вільно ломити. Після тих законів аргументація „Україн. Голосу“ не тільки що не смішна, але вповні правильна. В тій боротьбі зовсім не ходило „Україн. Голосови“ о догми чи навіть о церковні канони, тільки о суспільно-церковну орієнтацію і тактику, і льогічно тай догматично і канонічно вільно йому було покликатися на відчит „Нова доба нашої церкви“, бо сей відчит доси ніякою церковною властю не є осуджений.

Зате аргументація „Нової Зорі“ — щоби тільки лагідно висловитися — є не так смішна, як... неправильна. Доси о. Костельник задля свого відчиту „Нова доба“ ще не є виклятий з церкви, яким отже чином „Нова Зоря“ протиставить його Римови, єпископатови цілому духовенству?!... От буває часом, що „інтелект“, оперуючи дешевим крамом, думає, що всіх побіджає, а то він сам під собою яму копає.

Російські богослови на еміграції в знатній часті поселилися в Югославії, де працюють як професори білгородського університету тай інших православних богословських заведень. Многі з них дописують до сербських часописів, підносячи уровень сербської богословської літератури. Найчастійше видніють назвища: проф. С. Троїцький, проф. Г. В. Вернадський, проф. П. Глубовський, проф. Н. Малахов, проф. А. Погодин і ин. В останньому числі часопису „Христянски Живот“ помістив проф. Малахов цікаву, солідно опрацьовану статтю під загол. „О молитви за инославне покойнике“. Привід до тої статті дав спір, що повстав між православними теольогами з причини заупокійних богослужень, що їх православні російські біженці уряджували в різних містах западної Європи за бл. п. бельгійського

кардинала Мерсіє, великого добродія російських біженців. Навіть сам митроп. Євлогій (той, що в нас так „вславився“ православною пропагандою) мав афішований парастас у Парижі за бл. п. кардинала Мерсіє. Малахов розбирає декрети російського св. Синода, що відносяться до тої проблеми, наглядно виказуючи їх безосновність. Сі декрети покликувалися на канони найдавніших соборів, і позволяють православному військовому священникови в случаю, якщо нема іншого священика, похоронити жовніра християнина, що не належав до православної церкви, тільки з співом пісні „Святий Боже“ (виключаючи всякі інші похоронні молитви). Алеж канони давних соборів збороняють тільки участь у молитві з еретиками, а про молитву за усопших еретиків нічого не говорять. Малахов, підбираючи цитати з св. письма, з літургії і з св. отців та аналізуючи нинішні обставини життя, виказує, що можна молитися православним за неправославних християн, як усопших, так живих. Церква в літургії завжди молиться за всіх, що „в надєждѣ воскресенія“, ба навіть за всіх людей по приказу Апостола: „Прошу отже передовсім відправляти благання, молитви, просьби, подяки за всіх людей“ (І. Тим. 2, 1). Цілу трудність становить тільки можливість, соблазну для православних, а де такої соблазну нема (коли пр. неправославний християнин був, чи є визначним добродієм для православних), тоді допустиме явне молення за неправославного християнина. Цікаве закінчення статті Малахова: „така молитва — побіч своєї безпосередної цілі — може би мала куди більше значіння для зближення й замирення різних християнських віроісповідань, аніж тепер такі модні гучні й балакливі собі конференції та конгреси“. Пробивається з тих слів туга за зєдиненням, а вказана дорога до того: любов у практиці між християнами різних конфесій.

Документи до історії нашої церкви. З початком р. 1926 остали в живих Отці провінціального львівського синоду з р. 1891 і єпархіяльних Синодів у Львові і в Перемишлі з р.р. 1897 і 1898 вислали до Риму два меморіяли. Один до св. Вітця „*de mutatis decretis synodi nostrae et de conatibus introducendi praeter ius coelebatum in clero provinciae ecclesiasticae leopoliensis Ruthenorum*“. Другий до Конгрегації для восточної церкви. Подібного змісту пропам'ятне письмо вислали також до всіх гр. кат. єпископів за границею.

В першій меморіялі, зверненій до св. Отця, вказано, що ухвали львівського Синоду, крім поменших точок, зістали в двох важних справах поза синодом (мабуть через польського кардинала Лєдоховського) змінені, а саме в главі „О семінаріях“ і в главі „О єпископах“. В главі „О се-

мінаріях" призволено вправді клирикам по давньому праву грецької церкви вступати в подружжя, але рівночасно зганено ті подружжя. В главі „О єпископах“ виключено повдовілих священиків з єпископату і призначено в той чин лиш безженних. Отці львівського провінціального Синоду просять тому св. Отця о привернення первісних ухвал Синоду і здержання нових заряджень, які з повисших змін у нас почались.

В другім меморіалі, зверненім до Конгрегації для восточних церков, домагаються Отці всіх трьох Синодів, що-би вона, як покликана до охорони грецького обряду, не допускала до самовільного ввдження новостей, вказуючи, які шкоди вносять ті нововведення вже тепер у нашої церкві і які нанести можуть для справи зєдинення всіх восточних церков.

В третім меморіалі відкликується до зєдинених восточних єпископів, щоб вони постояли за права нашої грецької церкви.

Колиж в наслідок тих меморіалів Ап. Прест. поручив варшавському нунції переслухати в сій справі синодальних делегатів, а нунцій, не виждавши їх приїзду, звернув цілу справу в Рим, вислали синодальні Отці на руки восточної Конгрегації четвертий меморіал. В нім піддержують свої попередні письма, вказують при тім на голоси православної сербської преси, котра остро осуджує нарушення відвічних установ в уніятській церкві, а вкінці ставлять — в виду грозячих для Унії небезпек — постуляти, які уважають для охорони її konieczними, а то:

Привернення первісних ухвал Синоду і усунення всіх нововведень, поручення архієреям удержування дружної тісної звязи з духовенством і з народом та привернення для сеї ціли нашому духовенству давного права грецької церкви щодо вибору архієреїв.

Зле діється в єпархії єп. Бовачевського в Злуч. Держав. Дня 29. XII 1926. мав відбутися в Філядельфії церковний конгрес всіх парохій проти єп. Богачевського. Розкол між духовенством, народом і єпископом застрашав. Як доносять америк. часописи, на протязі року вісімнадцять церков відпало від католицької церкви. Грошеві збірки на добродійні цілі майже устали. Не лише світські маси, але й більша часть духовенства („всі старші“, як нам пишуть) поставилися проти єпископа. Опозицією проводить мітрат Др в. Жук. Якіж причини сього гострого конфлікту? Їх багато. Для ілюстрації наведемо хочби одну. Єпископ рішив оснувати велику дух. семинарію, але більша часть духовенства і вірних висказалася проти сього з тих рацій, що старий край дасть їм, скільки треба, священиків, а семинарія була би великим тягарем для вірних.

бож вірні в Америці мусять оплачувати всіх і вся в церкві. Єпископ не уступає і опозиція не уступає. Опозиція має свій орган „Свобода“, а єпископ має свій орган „Америка“, які безнастанно воюють зі собою. Пишуть нам „фатально дуже вийшло для єп. Богач., що за редактора „Америки“ взяв Дра Назарука і йому каже писати і пущувати духовенство.....“ При всім тим доходить до немилих куріозів. Так пр. рідний брат єпископа, Володимир Богачевський, виступив у „Свободі“ (з 8 XII 1926.) проти єпископа. Він пише: „Хочу заощадити труду всім, що вірять, що єпископ зміниться, що все направиться, а відносини направляться. Не бавтеся, громадяни, в ілюзії. Я знаю єпископа від маленька, се мій рідний брат. Він від свого не відступить, до похибок ніколи не признається і нікому нічого не простить. Моя рада така. Не оглядайтеся на ніякі зміни з єпископом, братися самому до праці. Самому подбати про добро свого народу і церкви“.

Треба поважно побоюватися, що наша церква в Злуч. Державах попаде в руїну, якщо обставини негайно не зміняться. Міжтим у дієцезії єп. Такача найкрасший спокій і порядок.

Венедикт чи Бенедикт? Під впливом грецької (геленістичної) мови, яка звук „б“ заступала звуком „в“, а з котрої переложено наші церковні книги, сталося так, що в нас приймалася грецька вимова таких імен, як Авель (замість Абель), Авраам, Вавилон, Византія і т. д. Деякі з наших церковних письменників поширюють сю мутацію також на латинські імена (особливо імена пап), й пишуть Венедикт, Урван, замість Бенедикт, Урбан... Як отже писати і вимовляти? Нема сумніву, що всі імена й назви, які приходять у св. письмі, котрі вже від давних віків удомашнились у нашій церкві і народі в їхній грецькій вимові, мусимо оставити незміненими.

Отже мусимо писати: Авель, Авраам, Вавилон, Йов... Також оригінальні грецькі слова, що прийнялися в нашій народі вже від часів його хрещення, мусимо в той спосіб писати й вимовляти. Отже Василь, презвитер, Византія... Але всі інші чужі імена й назви, де приходить „б“, повинні ми вимовляти й писати так, як каже їх оригінал. Отже Бенедикт, а не Венедикт, Урбан, а не Урван. Бо колиб ні, то де і на якій основі поставити межу: в котрих з чужих латинських, італійських, німецьких ітд. імен і назв вимовляти „б“ як „б“, а в котрих як „в“? Чому нр. не писати би нам Вонавентура, Вудапешт, Вукурешті, Вонн (Бонн)...? Зрештою ми маємо звук „б“, чому отже зовсім непотрібно мали би ми перекручувати чужі назви, де приходять „б“? Похибка зроблена нашими предками (що жидівські назви стали вимовляти

так, як Греки) повинна сціненіти й обмежитись, а не що-би поширювалася без кінця. Н.

До всіх Душпастирів. Одиноке Т-во Катехитів гуртує всіх священників по розв'язанню Т-ва Св. Ап. Павла. Просимо вступати в члени і присилати вкладки на 1927 рік 2 зл. Крім сего є при Тов. Катехитів Літургійний Союз, якого члени платять на случай смерти члена 3 зл. і відправляють одну Сл. Божу за уп. душі помершого члена. Зложені гроші передається родині помершого. — Гроші на вкладки і до Літург. Союзу проситься слати на руки о. М. Гальянта — Львів, Личаківська 82.

Розумна ошадність. Під тим модним кличем Отці жидачівського деканату ухвалили на своєму соборчику, що при всякій нагоді, коли збереться деканальне духовенство в одного собрата, кождий учасник платитиме о. господареві титулом вікту 2 до 3 зл. Господар сі гроші зобов'язується дати на якусь добру ціль. Так о. Ю. Б. вже прислав на руки нашої Редакції 30 зл., щоби їх зложити до каси. Розумна і похвальна ошадність! Всі деканати рішучо повинні наслідувати сей примір. Одначе духовенство повинно би означити одну ціль, на яку ішли би в той спосіб призирані гроші, щоби їх не розпоршувати. Є надія, що вневдовзві буде реактивоване Т-во Ап. Павла, і на загальних Зборах того нашого Т-ва повинна бути отся справа урегульована.

(Делегації котра ходила до львів. воєводи в справі реактивування Т-ва Ап. Павла, воєвода заявив, що попре її просьбу, хочаби дати змогу духовенству лекше і успішнійше боротися зі зростаючими комуністичними настроями в масах).

Наш залучник в сім числі „Дорогі сестри“ се апель до всіх священничих жінок львівської Аепархії. У Львові зав'язався Комітет священничих жінок, який з часом певно доведе до організації священничих жінок. Його ціллю є матеріально помагати найбільше потребуючим вдовам і сиротам по священниках. У кождім декаті повинен зав'язатися деканальний Комітет священничих жінок, котрий буде підчинений львівському Комітетови, і стягатиме вкладки та жертви. Обовязково кожда жінка священника (не вдова) має через три роки складати що року по 50 зл. За три роки, дасть Бог, буде з сього капітал, що буде можна закупити більшу каменицю. Тільки не треба зражуватися, не треба вмовляти в себе, що річ неможлива. Все є можливе, якщо є зрозуміння і посвята.

Ціль Комітету священничих жінок мусить здійснитися! Сеж наш невідкличний обовязок.

Звертаємо увагу на відклик Рідної Школи, випечатаний в сьому числі „Ниви“. Ми певні, що духовенство не остане по заді в збиранню і даванню пожертв на Рідну Школу. Із скількістю жертв росте й значіння в Рідній Школі того, хто ті жертви дав чи назбирав. А для духовенства се значіння повинно бути дороге, бо се zarazом значіння церкви в народі.

В справі урядової мови парохіяльних канцелярій. Ми вже подали були до відомости, що та справа вже віддана Найвисшому Трибуналові до вирішення. Як нас інформують правники, апеляція до Найвисшого Трибуналу законно має такі наслідки, що до часу вирішення справи „niema istoty czynu karnego“, т. зн. що за таку саму „провину“ не можуть низші влади карати.

Та на ділі магістрат у Львові і дальше карає за „urządowanie niepaństwowym językiem“. Можна отже покликуватися на такий стадій справи, але, як видно, се має силу в „законі“, а не в „практиці“.

Повзляється печатати
Львів, дня 30. грудня 1926. Бачинський, ген. тік.

Редактор-видавець **о. Д-р Гавриїл Костельник.**

З друкарні Ставропільського Інституту

ЗМІСТ

XXI. річника НІВІ за 1926 р.

Редакційні Статті:

	Стр.
Наш конгрес	1—3
Догідна пора	41—43
Що даліше?	114—122
Propter esum	233 236
Значіння польської правосл. націон церкви .	337—340
† Еп. Йосиф Боцян (некрольоґ)	370—372
Дяки гудуть!	398—402

Статті авторів:

о. М. Г.: 150-ліття церкви св. ВМ. Варвари у Відні	3—11
о. Іван Порайко: Церковні метрики	44—52
о. Юліян Дзерович: В який спосіб навчати ді- тий набожного слухання Служби Божої	12—19
о. Др. Г. Костельник: „De principio spirationis in SS. Trinitate“	28 32
„Нехай не буде непорозуміння	54—58
„З Великої Пятниці (рефлексії)	19—28
„Психолоґія віри	58—67
о. мітра А. Білецький: Промова в честь Ми- трополита-Ювилята	32—35
о. М. Лада: Савонароля	158—162
о. М.К.: З життя по деканатах	175—181, 200—206, 236—243
Вол. Гатенко: Що таке наше православ'я (на Прикарпатській Русі)?	299—307, 340—345, 376—384
Алекс. Барвінський: З життя нашого духовенства в 1-ій половині XIX ст.	52—54
Домет: Ювілейна Академія в честь Митропо- полита Андрея	67—73
о. Гр. Минович: Дещо про апольоґетичну ме- тоду	75—77
„Чи справді „Нова доба нашої церкви“?	86—92
„А що з дяками?	123—127
Старший священик: З днів недоли нашого ду- ховенства	92—98
	127 139
	105—107
	139—143
	181—185
	153—158
	162—166
	81 86

о. Др. Андрій Ішак: Русселіти або дослідники св. Письма	166 - 175
о. В. Герасимович: Дещо з наших болячок	193 - 199
о. Марко Гіль: Дещо про пастирювання на Гуцульщині	207 - 212
о. Іларіон Геля: Чия сцена — того люд	213 - 214
о. Др. В. Мосцюх: Документи на часі	215 - 217
о. Н. Гкв.: Священики і богослови яко гімназіяльні учителі	222 - 223
* *: Що говорять американські секти про себе	243 - 251
о. Волод. Лиско: Душпастир і вимоги часу	251 - 258
Знаючий: Спомини про підготовлювання 300-ліття Берестейської Унії	258 - 264
о. Мих. Чорнєга: Кооперація і духовенство	265 - 269
р. П. Дз.: Про значіння й завдання організації священничого жіноцтва під теперішню пору	270 - 280
„Душпастир“: З душпастирських кругів	317 - 324
Священик: Хто є ворогом дяків?	280 - 286
о. Євген Дудкевич: Важка та болюча справа	286 - 288
о. С. Ковалів: Віра Жидів Ст. Завіта	297 - 298
Л.: З поїздки по Волині	312 - 316
о. Ігн. Юхнович: З 50-літньої історії Скільсько-Тухлянської Верховини	307 - 312, 356 - 359
Митрополит Андрей: Промова над домовиною бл. п. еп. Йосифа	345 - 358
о. Димитрій Курдидик: Від слів до діл	402 - 409
* *: Українська гр. кат. церква на Буковині	372 376
о. Іван Рудович: Мої пояснення	385 - 386
* *: Відклик (до воевідства)	386 390
Посмертна згадка про † о. мітрата А. Білецького	409 - 416
Місії 73-75, 99 105, 143 145, 217-221, 325-327, 416-421	360 - 362

Нові книжечки

Всячина

Проповіди (додаток до „Ниви“)

в кождім числі

Надзвичайний додаток до 3. ч. „Ниви“:

о. Др. Г. Костельник: Нова доба нашої церкви.

LIBRARY

М. 2044 5056

УКРАЇНЦІ!

Свобідна хвиля у пам'ятний день Народин Бого-Чоловіка, Символу правди, дає нам змогу в сяєві Вифлеємської Зорі пригланути Теперішньому і Майбутньому Нації.

В часі, коли сіра етнографічна українська маса стає Нацією свідомою свого Ідеалу, — підіймається проти неї та противна сила яка бажає підтяти народ у самому корені, відбираючи у нього молодь. Щоденними переживаннями спостерігаємо жахливу загрозу українського шкільництва.

Без рідної школи не збережемо молоді!

Та саме горе не страшне, а страшним був би щойно об'яв, якщо не було би кому з ним боротися. Супроти того кожний Українець мусить виказати якнайбільше зусилля, щоби шляхом приватного шкільництва зорганізувати

оборону національної душі.

Для уфундування приватного українського шкільництва мусить український народ найти засоби.

Нехай же Свято Народин Великого Вчителя об'єднає серця Українців на всіх просторах землі, нехай запалить їх горячою любов'ю й прихильністю

для української дитини.

Вірні традиції і всенародній постанові, допоможіть у часі Великого Ізвістка загальною, однодушною піддержкою „Рідної Школи“, не в'язаною ніякими місцевими зглядами, до розбудови рідного шкільництва на власній землі.

„Рідна школа“ дасть українській молоді знання, як дійти до тої мети, якої ми ще в цю хвилю не досягнули.

ЗА ГОЛОВНУ УПРАВУ „РІДНОЇ ШКОЛИ“:

О. Терлецький в.
Голова.

В. Делевич в.
Секретар.

ПЕТРО ГЕЛЕМЕЙ
БРОНЗІВНИЧА РОБІТНЯ
Львів, вул. Вірменська 30.

ВИКОНУЄ дешево й солідно всякі відновлення церковних знарядів, як: окуття до евангелій, павуки, чаші, монстранції, процесійні хрести, також нові хрести і мідяні кулі, золочені в огні (на куполи).

ПРИЙМАЄ замовлення на церковні дзвони з як найлучшого матеріялу з милозвучним голосом по низьких цінах і догідних умовах.
Замовлення полагоджує точно і в умовленім часі

Кравецька робітня
Михайла СТЕЦЯ

ЛЬВІВ, ул. ЗЕЛЕНА ч. 30.

Абсолютента Академії Крою в Штутґарті і Липську
для Високпреподобного ДУХОВЕСТВА :
Реверенди, папістники, пальта і колпаки. — Має
на складі різного рода: Шовкові, морові і гарні
вовняні, рипсові. Для Вп. Панів виходять роботи
скоро і елегантно по найновішим модним взорам.

Вже вийшла II. часть
ТРЕБНИКА

о. д-ра Мишковського.

Ціна I. і II. части в оправі 30 зл.

Дістати можна в книгарні
Ставропигійського Інституту у Львові.

Ж 23911

1-12

1926